

VOLUME-4

ISSUE-2

JUNE-2022

WORLD SCIENTIFIC RESEARCH JOURNAL

www.wsrjournal.com

OPEN ACCESS

**World scientific research
journal**

**Jahon ilmiy tadqiqot
jurnali**

MUASSIS:

**Qo'qon davlat pedagogika institute,
"Ustozlar uchun" MCHJ**

TAHRIRIYAT | EDITORIAL

Tahririyat kengashi raisi:

**D.SH.Xodjayeva- filologiya fanlari nomzodi,
dotsent**

Jamoatchilik kengashi raisi:

**D.SH.Xodjayeva- filologiya fanlari nomzodi,
dotsent**

Bosh muharrir

**D.SH.Xodjayeva- filologiya fanlari nomzodi,
dotsent**

Mas'ul muharrir:

**N.S.Jo'rayev - psixologiya fanlari nomzodi,
dotsent**

Mas'ul muharrir yordamchisi:

**O.Y.To'xtasinova- filologiya fanlari
nomzodi, dotsent**

Nashr uchun mas'ul:

**G'.Ochilov - Kimyo fanlari nomzodi,
dotsent**

Tahririyat manzili:

**Farg'ona viloyati, Qo'qon shahri, Turon
ko'chasi, 23-uy**

Telefon:

(0373) 542-38-38

E-mail:

info@wsrjournal.com

Jurnalning elektron sayti:

www.wsrjournal.com

Tahrir kengashi:

Sh.Farmonov - O'zR FA akademigi
Sh.Namozov - O'zR FA akademigi
S.Rashidova - O'zR FA akademigi
I.Asqarov - kimyo fanlari doktori, professor
V.Xo'jayev - kimyo fanlari doktori, professor
Sh.Abdullayev - kimyo fanlari doktori, professor
M.Isakov - kimyo fanlari doktori, professor
R.Rasulov - fizika-matematika fanlari doktori, professor
B.Samatov - fizika-matematika fanlari doktori, professor
D.Akbarov - fizika-matematika fanlari doktori
A.Xusanov - fizika-matematika fanlarinomzodi, dotsent
V.Isaqov - biologiya fanlari doktori, professor
G'.Abdullayev - biologiya fanlari doktori
A.Batashov - biologiya fanlari doktori
D.Mamatqulov - biologiya fanlari nomzodi, professor
H.Xonboboev - texnika fanlari nomzodi, dotsent
B.Nu'monov - texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
I.Oxunov - kimyo fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
R.Payg'amov - kimyo fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
N.Valiyev - kimyo fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
A.Gapparov - Kimyo fanlari nomzodi, dotsent
N.Karimov - O'zR FA akademigi
A.S.Sagdullayev - O'zR FA akademigi
O.Akimova - filologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
V.Borisova - filologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
I.Artyushkov - filologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
M.Rasulova - filologiya fanlari doktori, professor
Sh.Iskandarova - filologiya fanlari doktori, professor
D.Nabiyeva - filologiya fanlari doktori, professor
O.Bozorov - filologiya fanlari doktori
A.Ziyayev - filologiya fanlari doktori (DSc)
D.Jamoliddinova - filologiya fanlari doktori (DSc)
Z.Qobilova - filologiya fanlari doktori (DSc)
M.Hoshimova - filologiya fanlari nomzodi, dotsent
M.Siddiqov - filologiya fanlari nomzodi, dotsent
M.Jamoliddinov - filologiya fanlari nomzodi, dotsent
O.O.Bozorov - filologiya fanlari nomzodi
M.Rasulova - filologiya fanlari nomzodi, dotsent
V.Karimova - filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
M.Djo'rayev - filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G.Kislov - falsafa fanlari doktori, professor (Rossiya)
G.Abdullayev - falsafa fanlari doktori, professor
M.Aminova - falsafa fanlari nomzodi, dotsent
M.Temirboyev - falsafa fanlari nomzodi
T.Fayzullayev - siyosat fanlari doktori, professor
A.Rasulov - tarix fanlari doktori, professor
R.Shamsiddonov - tarix fanlari doktori, professor
Q. Akbarov- tarix fanlari nomzodi
T.Haydarov - iqtisod fanlari doktori, professor
N.Babayeva - iqtisod fanlari nomzodi, dotsent
N.Erkaboyeva - pedagogika fanlari doktori, dotsent
S.Alimsaidova - pedagogika fanlari doktori, dotsent
Z.Azimova - pedagogika fanlari doktori, dotsent
V.Qodirov - pedagogika fanlari doktori, dotsent
A.Tolibjonov - pedagogika fanlari nomzodi, dotsent
J.Azamov - yuridika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
D.Soliyeva - psixologiya fanlari doktori, dotsent
O.Bektoshev - filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
M.Ergashev - filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
N.Aliboyeva - filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G.Nazirova - pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
A.Abdurashitov - pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
M.Xoldorov - tibbiyot fanlari nomzodi, dotsent
O.Sh.Sheraliyev - Texnik korrektor

**Fan tarmoqlari: Geografiya, Fizika, Matematika, Pedagogika, Psixologiya,
Falsafa, Filologiya, Kimyo, Tarix, Boilologiya.**

ENVIRONMENTAL PROBLEMS: CAUSES AND CONSEQUENCES

Rashid Baratov

Doctor of Philosophy (PhD) Tashkent State Transport University,

brashitbek76@mail.ru, Tel. +998 97 7059038

Nurjahon Rakhmonova

Student of the Tashkent State Transport University,

raxmonovanurjaxon54@gmail.com, Tel. +998 88 1304114

Annotation: Today, environmental problems are of concern to all mankind. This article discusses the negative changes in the ecosystem in the context of globalization, new approaches to eliminating the causes and consequences on the example of Uzbekistan. The role of international organizations in solving environmental problems was also discussed.

Key words: Ecology, ecosystems, globalization, international conventions, flora, fauna, green spaces, green belt.

INTRODUCTION. Scientific works provide rich analytical information about the relationship between man and nature. In fact, man began to exploit nature in his own interests. Religious sources also deal with nature. In particular, Islam and Zoroastrianism teach much about nature conservation, growing crops, caring for the land, respecting water, and planting trees. Even in Zoroastrianism, the four elements (elements of nature) Water, Air, Sun and Earth are considered sacred, and the one who harms these elements is considered the gravest sinner.

In verses 24-32 of Sura al-Abasa, the Qur'an states: We have shed water from the sky. Then We made there corn, and grapes, and herbs, and olives, and dates, and orchards, and kitchen gardens. It's good for you and good for your animals." It is narrated in a hadeeth that the tasbih of each planted tree is recorded in the deeds of the one who planted it, and the reward for alms is recorded in the book of deeds of the one

who planted it, if others ate its fruits or sat. in his shadow. Prophet Muhammad (peace and blessings of Allah be upon him) said:

The nature around us is so adapted to us that everything in nature is done for the benefit of man. But this beautiful nature is so tender that even a simple damage to it can lead to huge irreparable mistakes in the future. The smallest of these mistakes is pollution of the environment, dumping waste into the water and useless destruction of growing crops and trees. It may seem like a trifle, but it is precisely this neglect that we must think about the damage that the ecosystem in which we live will suffer. XXI BEK

In the XXI Century, the ecological preservation of our planet is becoming one of the most important tasks facing humanity. To protect nature and ensure its purity, a number of international legal acts have been adopted, and a wide range of practical measures are being taken by international organizations [3]. The United Nations began conservation efforts in the 1990 s.

The United Nations High Level Meeting on Environment and Development was held June 3-14, 1992 in Rio de Janeiro, Brazil, attended by 104 heads of state and government and other leaders; At this largest intergovernmental meeting in history, the 21st century agenda was adopted - an action plan for sustainable development [4].

The conference also developed the Frontier Convention on Climate Change and the Convention on Biological Diversity.

Global warming has a negative impact on flora and fauna. In 2015, 197 countries signed the Paris Agreement on climate change. According to some reports, by 2030 the temperature on the planet will exceed the pre-industrial level by 1.5 degrees, which will increase the risk of global droughts, fires and food shortages. Global warming will also cause sea ice to melt and sea levels to rise, which could lead to flooding. On the world map, small islands in the oceans and seas, as well as their inhabitants, are at risk of flooding. Another consequence of global warming is that crops and livestock will die from drought or flooding. This, in turn, leads to food shortages among the world's population.

In his speeches at the 72nd and 75th sessions of the UN General Assembly, the President of Uzbekistan made a number of proposals and recommendations on environmental issues and their solutions. In particular, at the 75th session of the UN General Assembly, as a logical continuation of environmental activities, an initiative was put forward to hold an international high-level forum on green energy in cooperation with the UN in 2022 in Nukus, Aral. Sea region. In addition, it was proposed to hold the Sixth High-Level UN Environment Assembly in 2023 in Uzbekistan to discuss in detail the priorities of global environmental policy under the auspices of the UN.

In general, there are enough normative documents on the problem of biodiversity in the international arena. In particular, the UN General Assembly proclaimed June 5 as International Environment Day. This date serves to draw the world's attention to environmental issues and to instill a sense of seriousness in protecting the environment.

According to the United Nations Environment Programme, human activity has significantly altered the ecological environment on two-thirds of three-quarters of the world's land and water.

Over the past five years, 32 million hectares of green space worldwide have been depleted by human activity. This, in turn, has led to a drastic reduction in wildlife. In particular, the number of wild animal species is projected to decline by a quarter over the next decade.

Environmental issues are also a major concern in Uzbekistan. In most of our regions, the soil structure is deteriorating, fertile lands are shrinking. Desertification, water scarcity, drought and lack of access to safe drinking water are serious problems. To address them, the Action Strategy for 2017-2021 and the Development Strategy for 2022-2026 [1] define a number of reforms and tasks. For example, in the cities of Uchkuduk, Navoi and Zarafshan, the task was set to plant at least one hundred thousand bushes of fruit and ornamental trees every year, to create a "green belt". At the same time, in Conimex, Tomdi and Uchkuduk in the same area, "lawns" will be built on an area of one hundred thousand hectares.

If you look at the experience of ecosystem problems in developed countries, for example, green spaces per capita in Los Angeles 48.5 sq.m, in Cambridge 46 sq.m, in Washington 38 sq.m, in Washington 20 sq.m. , in Malaysia. Indonesian law requires 30 percent of urban space to be green, while in Malaysia, 10 percent of greenfield development projects require green spaces. Although Singapore is one of the smallest countries in the world, 46.5% of its territory is occupied by green areas [4. –B. 314].

At the same time, the announcement of a moratorium on deforestation in Uzbekistan from November 2021 is a reform aimed at preserving green nature in the country. In addition, every year the country has a national campaign to plant new seedlings to expand the trees.

CONCLUSIONS: In conclusion, it is important to emphasize that man is an integral part of nature. It is a matter of great concern that the conservation of nature is becoming more and more important today than ever before. While writing this article, we sincerely hope that the principle of "Every day is responsible for the green every day" will be accepted by everyone.

REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-sonli Farmoni. 2022 yil, 28 yanvar.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yoshlarni ma’naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta’lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi PQ – 3907 sonli Qarori. 2018 yil, 14 avgust.
3. Mirziyoyev Sh.M. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga murojaatnomasi. - Toshkent.: 2018 yil, 28 dekabr.
4. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. “O‘zbekiston”, Toshkent, 2022. –B. 314.
5. <https://uz.denemetr.com/docs/810/index-133520-1.html?page=8>
6. <https://sputniknews-uz.com/20170920/6348548.html>

INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRODUCTION IN THE PROCESS OF TRAINING

Rashid Baratov

Doctor of Philosophy (PhD) Tashkent State Transport University,

brashitbek76@mail.ru, Tel. +998 97 7059038

Sadokat Uzbekova

Senior Lecturer, Tashkent College of Railway Transport

Annotation. One of the goals and objectives of the national curriculum is "ensuring the effective integration of education, science and production, developing mechanisms for the formation of government requirements for the quantity and quality of personnel, as well as the formation of non-governmental structures, enterprises and organizations."

Key words: Personnel training systems, integration, pedagogy, ethnically motivated education, national traditions, ethnic qualities, leadership, professional skills, social activity, high spiritual value.

Introduction. In general, science, education and production are equal components of the personnel training system. The main purpose of training qualified personnel is to support integration between them.

In pedagogy, the golden rule is still valued: "I hear, I remember, I can do it myself". That is, it is not easy to achieve the goal if each component is not interconnected to further develop the knowledge and skills of the student. In addition, when ethnically motivated education, which is designed to form the great human qualities of future specialists, preserves national traditions and ethnic qualities, it becomes more important as the fourth component of education. Modern pedagogy and psychology have discovered an interesting fact that can arise in the human mind. If a person reaches a level of maturity in any field and recognizes the achievements of the community as a whole, he now strives for leadership in other areas. Thus, the high

results achieved in one direction will now be transferred to other routes. Scientists call this law "extreme changes".

We can get education as the main instrument of the nation's education policy. Education (from Arabic - teaching, teaching, training and education). That is, thanks to knowledge, knowledge and education, morality, professional skills, social activity and high spiritual values are formed in a person. The spiritual and moral qualities necessary for the education of mature personnel and a competent person who contributes to the life of society are not spontaneous. The basis of spiritual education is knowledge, and it manifests itself as an ideal way of being. A high level of knowledge and skills at the international level in today's globalization can be a good result.

The modern world is characterized by the rapid integration of close ties, technologies, innovations and information exchange between peoples and countries. The last twenty years of the development of the peoples of the world have been focused on joining forces to solve the most important problems of our land, finding advanced, convenient and affordable solutions. The Ministry of Higher and Secondary Specialized Education of the Republic of Uzbekistan has the scientific and technical potential and material and technical base of all higher educational institutions of the Republic of Uzbekistan, in particular, the establishment of training in the field of economics, the preparation of qualification requirements for graduates, analyze feedback on the participation of clients in the development and formation of analytical databases.

The Ministry is also carrying out specific work on the integration of higher education into academic science and industry, the development of mutual human resources and mechanisms for their promotion in educational and scientific institutions. In these cases, the scientific and intellectual potential of higher educational institutions and the process of training very versatile, competent personnel will remain uninterrupted.

The Decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated July 27, 2017 "On measures to further expand the participation of spheres and sectors of the economy

in improving the quality of training of higher education specialists” establishes the principles for integrating education, science and industry, student production and teaching practice into enterprises and organizations, and reflects the views potential employers. The practical part of training is of decisive importance in the preparation of qualified personnel. Until theory and practice complement each other, the result cannot be achieved. Today we must focus not only on the training of specialists, but also on the training of specialists in their profession.

While Uzbekistan is strengthening its position in the international arena, the time has come to gradually launch export-oriented qualified personnel not only for the national scale, but also for the foreign labor market, promoting investment in education. Citizens of Uzbekistan are currently working as migrants in different countries of the world. Unfortunately, many of our compatriots work as laborers because they do not have the right to any profession.

The end result of any education is the training of professionals who can prepare competitive staff and find their place in life. In combination with knowledge, skills, theory and practice, it is possible to achieve the formation of a mature staff that meets the requirements of the labor market, contributing to the growth of GDP in our country.

In this regard, we see that in recent years the position of Uzbekistan has been moving in the right direction. Uzbekistan joined on September 25, 2015 to the international contract "Sustainable Development Goals" of the UN convention. This agreement is designed for 2030 and includes 193 countries. This agreement provides for the implementation of 17 major programs. It;

1. Elimination of all types of poverty.
2. Ensuring food security, feeding and supporting agricultural stabilization.
3. Ensuring a healthy lifestyle and promoting the well-being of people of all ages.
4. Promote education for all, fair and of good quality, and encourage all to read throughout life.
5. Ensuring gender equality, empowering women.
6. Make sure water resources are available and all sanitation requirements are met.
7. Ensuring that energy for all is affordable, reliable, sustainable and modern.

8. Contribute to the continued sustainability of economic growth, decent employment and full employment.

9. Building a strong infrastructure for all, ensuring sustainable industrialization and innovation.

10. Reducing the level of inequality among citizens.

11. Ensuring transparency, security, viability and sustainability of urban, rural and other settlements.

12. Introduction of rational methods of consumption and production.

13. Take immediate action to address climate change and its impacts.

14. Conservation and sustainable use of the oceans, seas and river resources.

16. Promote an open society framework for sustainable development, ensuring that justice is inclusive and effective, accountable and inclusive of institutions at all levels

17. Strengthen the mechanism for achieving sustainable development and the global partnership for sustainable development.

Developed countries will have specific plans, decisions, laws and plans developed on the basis of these tables. As a result, growth rates, social status and quality of life of peoples and states will be increased.

Conclusion. Today, when globalization is gaining momentum, the integration of science, education and production is on the agenda as the most pressing issue. Since, large-scale reforms carried out in the education system ensure the rapid development of industry and production in the country.

REFERENCES

1. Мирзиёев Ш.М. Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир. Тошкент: “Ўзбекистан”, 2018, 447-б.

2. Абдурахманов О.Қ. Фан, таълим ва ишлаб чиқариш интеграцияси. Тошкент: 2014, 7-б.

3. Ўзбекистан Республикаси Президентининг “Илмий ва илмий-техникавий фаолият натижаларини тижоратлаштириш самарадорлигини ошириш буйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” ги Қарори 2018 йил 16 июль.

4. Мутлақ ва нисбий ҳақиқат - билиш категориялари. Инсон билимларининг воқеликка мувофиқ келиши, уни тўғри акс эттиришидан иборат бўлган ҳақиқат объектив, оддий, илмий, тарихий бўлиши билан бир каторда мутлақ ва нисбий шаклда намоён бўлади. Фалсафа қомусий луғат. Тошкент: -2004, 249-6.

MATEMATIKA FANIDA O'QUVCHILARNI KREATIV FIKRLASHGA O'RGATISH

Xorazm viloyati Shovot tumani 31-maktab Matematika fani o'qituvchisi

Atajonova Zamira To'raboyevna

Xorazm viloyati Shovot tumani 18 maktab Matematika fani o'qituvchisi

Masharipova Shahlo Davlatyorovna

Xorazm viloyati Shovot tumani 18 maktab Matematika fani o'qituvchisi

Bobojonova Umida Allayorovna

Xorazm viloyati Shovot tumani 10 maktab Matematika fani o'qituvchisi

Rajabova Feruza Rustamovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada Matematika fanida o'quvchilarni kreativ fikrlashga o'rgatish haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Matematika, o'qitish metodikasi, tanqidiy fikrlash, dars jarayoni, kreativ fikrlash.

Agar siz bolalarni tanqidiy fikrlash ko'nikmalariga o'rgatish yoki bolalar uchun tanqidiy fikrlashni rivojlantirish usullarini izlayotgan bo'lsangiz, quyidagi maslahatlar yordam berishi mumkin.[1]

1. Jumboqlarni topish

Oddiy ko'rinishi mumkin, ammo jumboqlarni so'rash nafaqat qiziqarli mashg'ulot, balki sizning farzandingiz uchun juda katta muammolarni hal qilishdir. Ushbu harakat bolangizga ham ma'lumotlarni tahlil qilishga yordam beradi.

2. Gazeta o'qish

Farzandingizni muntazam ravishda gazeta o'qishga rag'batlantirish nafaqat uni dunyoni yaxshi bilishga yordam beradi, balki uning ongini ishga solishning ajoyib usuli hisoblanadi. Siz unga bir nechta maqolani o'qib chiqishni va undan nimani tushungan yoki nimani o'zlashtirganligini so'rashingiz mumkin.

3. Kitoblar o'qish

Siz bolangizni kitob o'qishga undashingiz mumkin, chunki bu sizning bolangiz turli vaziyatlarni tahlil qilishning ajoyib usuli sanaladi. Kitobni o'rganib chiqqandan so'ng, undan siz kitobni qisqacha bayon etishini so'rashingiz mumkin. Siz undan kitobdagi turli xil belgilar va vaziyatlar haqida so'rash orqali bu ko'nikmani sekin-astalik bilan shakllantirib borasiz.[2]

4. Tinglash qobiliyatlarini singdiring

Yaxshi fikrlovchi bo'lish uchun bola ham yaxshi tinglovchi bo'lishi juda muhimdir. Bu — bolaning boshqa odam fikrini tinglashi va qadrlashi kerakligini va keyin uning nuqtai nazarini oldinga qarab turishini anglatadi.

5. Ularga haqiqiy va soxta tushunchalarini tushunishga yordam berish

Bugungi ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy medialarning real dunyoda haqiqat nima-yu, soxtalik nima ekanini aniqlash juda qiyin. Shubha tug'diradi, bu bolaning "shubha" bilan shug'ullanishni o'rganishi kerakligini anglatadi.

6. Xulosalar haqida gapirish

Bolaga muayyan harakatlarning mumkin va mumkin bo'lgan xulosalarini o'rgatish — tanqidiy fikrlashning muhim qismidir.

7. Bola bilan ko'proq muhokama qilish

Bolaning fikri ahamiyatsiz bo'lishi mumkin deb o'ylaysiz, ammo bu sizning fikringizdan kelib chiqqan holda sizning farzandingiz uchun sizga nisbatan ko'proq ahamiyatga ega. Uyingizning har kungi mavzularida bolangizdan uning maslahati, fikri yoki takliflarini so'rang.

8. "Nima uchun" deb so'rang

Bu sizning ko'proq savol berishingizni va keyin bolangiz ham javoblarning sababini topishini kutishini anglatadi. Masalan, bola o'z do'stidan qalamni olgani uchun undan g'azablansa va bolaning do'sti buni noto'g'ri deb hisoblasa, siz undan nima uchun u noto'g'ri deb o'ylayotganini va shuningdek, u o'z do'stidan nimani kutganligini so'rashingiz kerak.

9. Farzandingiz uchun muammolarni hal qilishga shoshilmang

Ota-onalar sifatida, siz farzandingiz uchun hamma narsani to'kib tashlash istagi paydo bo'lishi mumkin va sizning farzandingiz o'zi qaror qabul qilishi kerak bo'lgan

payt kelganda ham shunday bo'lishi mumkin. Farzandingiz o'z muammolari bilan shug'ullanishiga yo'l qo'ying va o'z-o'zidan yechimini topsin. Biroq, siz bolangiz "qotib qolganini" his qilganingizda unga rahbarlik qilishingiz mumkin.[3]

10. Erkin o'yin tarzi

Bu bolangizga ijodiy qobiliyatlarni o'rgatishning ajoyib usuli. Bolaga nima qilish kerakligini ko'rsatmaydigan o'yinchoq yoki sovg'alarni berishingiz mumkin, lekin u nima qilish kerakligi to'g'risida o'z-o'zidan o'ylashi kerak. Masalan, siz bolangizga qurilish bloklarini berishingiz mumkin va u o'zi xohlagan narsani qilishi mumkin yoki siz bolangizga rasmlar kitobini berib, o'z his-tuyg'ularini qog'ozda ifodalashiga ruxsat berishingiz mumkin.

Farzandingizga ijodiy fikrlash ko'nikmalarini o'rgatish zerikarli ish emas, biz ushbu konsepsiyani bola yoshligidanoq o'qitishni boshlasak maqsadga muvofiqdir. Jamiyatdagi barcha korxonalar, tashkilotlarda innovatsion hamda kreativ fikrlashga zarurat tug'diradigan global muammolarni hal qilish uchun innovatsion bilim va yaratuvchanlik qobiliyatiga tobora ehtiyoj sezilmoqda.

Ta'limning asosiy roli o'quvchilarni jamiyatda muvaffaqiyat qozonish uchun zarur va kerak bo'ladigan sifatli ta'lim berish hisoblansa, kreativ fikrlash hozirgi yoshlarning rivojlanishi uchun zarur ehtiyojdir.

2021-yilda o'tkaziladigan PISA xalqaro dasturida kreativ fikrlashni baholash ilk marta amalga oshirilayotgan bo'lib, bu OECDning kreativ fikrlashni rivojlantirishga qodir yangi pedagogikalarni qo'llab-quvvatlash bilan bog'liq yana bir yangi loyihasidir.

Bundan maqsad, faqat ijodkor shaxslarni ajratib olish emas, aksincha o'quvchilar g'oyalarni qidirish, ifodalashda kreativ fikrlash qobiliyatining o'qitish yondashuvi, maktab faoliyati hamda ta'lim tizimining boshqa xususiyatlari bilan qanday bog'liqligini tavsiflaydi.

Kreativ fikrlash – bu innovatsion (yangi, novator, original, nostandart, noodatiy va hokazo...) va samarali (amaliy, natijaviy, tejimli, optimal va hokazo) yechimlarni topish, yangi bilimlarni egallash, tasavvurni ta'sirchan ifodalashga qaratilgan

g'oyalarni ishlab chiqish, baholash va takomillashtirish jarayonida samarali ishtirok etish qobiliyatidir.

Kreativ fikrlash bizga muammolarni hal qilishda noodatiy yechim topishga yordam beradi. Biroq biz uni tanqidiy fikrlash bilan adashtirib yubormasligimiz, aksincha bizga imkonsiz muammolarni hal qilishda bir-birini to'ldirib turuvchi yechimlarni topishda yordam beradigan "aka-ukalar"dek qarashimiz kerak.

PISA tadqiqotlarida o'quvchidan kreativ fikrlashni baholash modeliga ko'ra ilmiy muammolarni yoki ijtimoiy muammolarni hal qilish, o'z g'oyalarini yozma yoki vizual ifodalash talab etiladi.

Kreativ fikrlashni baholashda turli g'oyalarni ishlab chiqish, kreativ g'oyalarni ishlab chiqish hamda g'oyalarni baholash va takomillashtirish kompetentligiga e'tibor qaratiladi.

Agar ibtidoiy odamlarning kreativ fikrlashi bo'lmaganida edi, ikkita chaqmoqtoshni bir-biriga urib olovni, Tomas Edison elektr lampasini, Leonardo da Vinchi parashyutni ixtiro qilmagan bo'lar edi.

Har bir o'quvchida ta'lim olishga bo'lgan istak bor. Faqatgina biz shu istakni nuqtasini topishimiz kerak va biz bunga 3 "E" EXCITE, EDUCATE, EMPOWER ya'ni ruhlantirish, ta'lim berish va rag'batlantirish orqali erishamiz.

Quyida Siz PISA xalqaro tadqiqotining kreativ fikrlash yo'nalishiga oid topshiriq namunalari bilan tanishishingiz hamda tasavvuringizni boyitishingiz mumkin.

1. Yozma ifodalash – "Shashqol donasi va hikoyalar"
2. Vizual ifodalash – "Taomlar festivali logotipi"
3. Ijtimoiy muammolar yechimi – "Suvni tejash uchun ilova"

Ijodiy-ilmiy muammolar yechimi – "Kelajak velosipedi"

Bugun dunyoda yuz berayotgan to'rtinchi sanoat tamaddunining dvigateli — harakatga keltiruvchi kuchi kreativlikdir. Atrofga boqsangiz, har tomonda inson ijodkorligining beqiyos va hayratlanarli namunalariga duch kelasiz: elektron xizmatlar, virtual reallik, to'rtburchak tarvuzlar, tuproqsiz hosil olish... Bularning barchasi inson

tasavvuri, tafakkuri mahsuli. Bugun biz uchun odatiy tuyulgan kitob, musiqa, bino, samolyot, hatto lampalar ham qachonlar orzu va tasavvurda bo'lgan, keyinchalik aql-idrok samarasi o'laroq yaratilgan.

G'ildirakning kashf etilishidan boshlangan yaratuvchanlik namunalari bugun koinotda kezib yuribdi. Innovatsiyalar kundalik turmushimizda qulayliklar yaratadi, og'irimizni yengil, uzog'imizni yaqin qiladi. Shu tarzda kreativlik taraqqiyotning ajralmas bo'lagiga aylangan. Barcha sohada ijodiy fikrlovchi mutaxassislariga talab katta. Dunyoga mashhur dasturiy mahsulotlar, mobil telefonlar ishlab chiqaruvchi kompaniyalar mutaxassislaridan har kuni yangi g'oya so'raladi. Mehnat bozorida kreativ fikrlovchi mutaxassislariga talab oshib borayotgan ekan, ta'lim jarayonida o'quvchi-talabalarning noodatiy fikrlash qobiliyatini shakllantirish, rivojlantirish dolzarb vazifadir. Haligacha ta'lim tizimida ko'plab yondashuv va metodlar ijodiy fikrlash emas, talqin va tahlilga, ya'ni berilgan ma'lumotni tushunib, to'g'ri yetkazishga, nari borsa, bir necha axborotni umumiyashtirib, xulosa chiqara olishga yo'naltirilgan.

Xo'sh, ta'lim oluvchilarni qanday qilib kreativ fikrlashga o'rgatish mumkin? Innovatsiya yaratish uchun tafakkurda qanday o'zgarishlar kechishi lozim?

Tasavvur bilimdan muhim(mi?)

Shaxsda kreativlik sifatlarini rivojlantirish uchun dastlab bu tushunchaning mazmunini bilish lozim. Kreativlik inglizcha "create"dan olingan bo'lib, yaratish ma'nosini bildiradi. Kreativlik deganda insonning yangilik yaratish, muammolarni yechishga qaratilgan ijodiy qobiliyati tushuniladi. Uning tagzamidagi originallik, amaliylik, noodatiylik va erkinlik yotadi. Shuningdek, kreativ fikrlash muayyan masala yuzasidan har tomonlama fikrlash, bir nuqtaga turli rakursdan yondashishni anglatadi.

Kreativlik shaxsni rivojlantiruvchi kategoriya sifatida inson tafakkuri, ma'naviyatining ajralmas qismi hisoblanadi, u shaxs ega bo'lgan bilimlarning ko'pqirrali ekanligida emas, balki yangi g'oyalarga intilish, o'rnatilgan stereotiplarni isloh qilish va o'zgartirishda, hayotiy muammolarni yechish jarayonida kutilmagan va noodatiy qarorlar chiqarishda namoyon bo'ladi. Ya'ni, berilgan bilimlarni takrorlash orqali kreativlikka erishib bo'lmaydi, ijodiy fikrlash jarayonida yangi fikr, yangi

g'oyaning paydo bo'lishi asosiy shartdir. Masalan, ingliz tilida so'zlarni yodlab, grammatika qoidalarini "suv qilib ichib yuborgan" bo'lsangiz ham, insho yozolmasangiz, barchasi bekor. Shuning uchun kreativ fikrlash jarayonida tasavvur muhim rol o'ynaydi. Albert Eynshteyn "Tasavvur — bilimdan muhim" deganida aynan mana shu jihatni nazarda tutgan. Ko'pincha noodatiy fikrlar, yechimlar kutilmaganda inson xayoliga keladi. Buning uchun, avvalo, fikrlash jarayonidagi bir xillikka, odatiylikka barham berilishi lozim.

Qoliplardan voz kechamiz

Inson miyasi o'z ishini "yengillashtirish", "qulaylashtirish" uchun shablon va stereotiplardan foydalanadi. Stereotiplar shu paytgacha ma'lum bo'lgan va umumqabul qilingan fikrlardir. Ular asosida fikrlash bizga hech qanday yangi g'oya bermaydi. Qoliplarning yuzaga kelishida jamiyatda ustuvor bo'lgan ijtimoiy fikr, mediamahsulotlarda taqdim etilayotgan shakl va ko'rinishlar ham yetakchi o'rin tutadi. Inson ommadan ajrab qolmaslik nuqtayi nazaridan hammaning fikriga qo'shiladi. Qolaversa, "oqim bo'ylab suzish" mustaqil fikrlashdan ko'ra oson tuyuladi. Stereotiplar orqali fikrlaganda muayyan mavzu bo'yicha inson ongiga "so'rov" berilganida odatiy ma'lumot va mulohazalar yuzaga keladi. Masalan, "yangi yil" deganda to'kin dasturxon, reklamadan tushmaydigan gazli ichimliklar, archa va hokazolarni tasavvur qilish, bobo obrazida qo'lida hasa tutgan, ko'zoynakli cholni ko'rish qolip asosida fikrlashning ko'rinishi. Kreativ fikrlovchi insonlar odatiy manzaralardan o'zgacharoq tasvirlarni ham tasavvur qilib, hech kim ilg'amagan jihatlarni payqaydi, yangilik yaratoladi.

Eng ajablanarli jihati, ta'lim-tarbiya jarayoni ham bolalarni bir xil fikrlashga o'rgatib qo'yarkan. Mashhur ixtirochi va kashfiyotchilarning aynan maktabdagi ta'lim jarayonidagi bir xillikka ko'nikolmagani, qoliplarga sig'maganini ko'rish mumkin. Masalan, Albert Eynshteynning maktabdan haydalihi yoki Dmitriy Mendeleyevning kimyo fanidan "uch" olgani bunga misol bo'ladi.

Ken Robinson tomonidan tayyorlangan va YouTube saytida 5 million marta tomosha qilingan "Maktab kreativlikni barbod etyaptimi?" nomli videolavhada ham shu xususida so'z boradi. Harf o'rganish jarayonidayoq bolalarning belgilangan

chiziqlar bo‘ylab yozishi, topshiriqlarni bajarishda namunalar orqali ishlashi, adabiyot darslarida asarni qanday tushunish kerakligi to‘g‘risida ma‘lumotlar berilishi, pedagoglarning yaxshi bajaruvchilarni yaxshi baholashi natijasida bolalar qoliplar doirasida fikrlay boshlaydi. Oqibatda ko‘plab yoshlar topshiriq berilsa, namuna bormi, deb so‘raydigan holga kelgan. Bu oldin mavjud bo‘lgan modellar asosida ishlashga o‘rganib qolish natijasi. Bunday vaziyatni bartaraf etish uchun o‘quv jarayonida ijodkorlik sifatlarini tarbiyalashga ahamiyat qaratilishi maqsadga muvofiq. Masalan, o‘quvchilarga “Sizga bir kunda 86400 AQSh dollari berilsa, uni nimalarga sarflagan bo‘lardingiz?” kabi noodatiy savollar berilishi mumkin. Bu savol o‘quvchining topqirlik, bilag‘onlik, ijodkorlik, masalaga turli nuqtayi nazardan qaray olish, yashirin jihatlarni ochish kabi xislatlarini rivojlantiradi. Sababi, 86 400 bir kundagi soniyalar miqdorini anglatadi. Savol orqali o‘quvchiga har bir soniya qimmatini anglatiladi, uni behuda sarflamaslik uqtiriladi. Agar o‘quvchi savol tagidagi mohiyatni anglamasa, unda kreativ va evrestik sifatlar past hisoblanadi.

Qolip va stereotiplar asosida fikrlashning bir necha ko‘rinishlari bor. Masalan, qutbli tafakkur — hamma narsani ikki shaklda — yaxshi yoki yomon deb qabul qilish, dunyoni oq va qora rangda ko‘rishdir. Aslida, yaxshi yoki yomon narsaning o‘zi mavjud emas, uni fikrlarimiz shundayga aylantiradi. Har bir holat va jarayonning ijobiy hamda salbiy jihatlari bor. Bir tomonlama yondashuv, asoslanmagan xulosalar ham stereotiplar asosida fikrlashning ko‘rinishlaridir.[4]

Ijodkorlikni yuzaga keltirish uchun stereotiplarning ongosti darajasida ijoddan cheklovchi funksiya, shablonlardagi to‘siqni anglash, qoliplardan voz kechish zarur. Kumir, brend va modaga ergashish mustaqil fikr kushandasi hisoblanadi. Kiyinish, o‘zini tutish, kasb tanlash, hatto fikrlashdagi taqlid bunyodkorlik faoliyatidan cheklashi mumkin. Shuning uchun nega aynan shu kiyimni tanladim, nima uchun shu ichimlikni xarid qilyapman, deb OAV, reklama orqali inson ongiga majburan singdirilayotgan ta’sirlardan voz kechish mustaqil qaror qabul qilishga, media qurshovidan chiqishga sabab bo‘ladi.

Uolt Disneyning kreativ fikrlash nazariyasi. Uolt Disney ko'ngilochar sohada o'z sanoatini yaratgan, animatsion multfilmlari bilan butun dunyoga tanilgan shaxs. U dunyoga mashhur personajlarini yaratishda kreativlikning uch fazasi — xayolparast, realist, tanqidchi obrazidan foydalanadi. Ya'ni, xayolparast rolda hech qanday chegarasiz xayol suradi, fantaziya yaratadi. Bu jarayonda u Baxning "Tokkata, fuga re minar" musiqasini eshitishini aytgan. Xayolida obrazlar yaratilgandan keyin uni reallik bilan uyg'unlashtiradi. Personaj qanday harakatlanadi, qanday gapiradi — barchasini konstruktor sifatida jonlantiradi, reallashtiradi. Shundan keyin xayolparast va realist ishini tanqidchi ko'rib chiqadi. Tanqidchi "filtr" vazifasini bajaradi. Uolt Disneyning yutug'i xayolparast, realist, tanqidchini bitta shaxsda jamlay olganidir. Odatiy fikrlovchilarda ularning bittasi ustuvorlik qiladi.

Tasodiflarga befarq bo'lmang. Juda ko'plab ixtirolar favqulodda va tasodifiy holatlarda amalga oshirilgan. Ya'ni, taqdirning o'zi insonga nozik ishoralar beradi. Bu Isaak Nyutonning boshiga tushgan olma, antibiotikni kashf etgan olim Aleksandr Flemingning yuvilmay qolib, mog'orlagan laboratoriya idishlari ko'rinishida bo'lishi mumkin.[5]

Xulosa:

Bir-biriga bog'liq bo'lmagan narsalarni bog'lash. Mobil telefon va kompyuter imkoniyatlarini birlashtirish orqali planshet, yuk mashinasiga antenna o'rnatilib ko'chma stansiya, qayiqqa osib qo'yilgan mato tufayli yelkanli kemalar paydo bo'lgan. Shotlandiyalik shifokor J.Danlopning o'g'li tosh yo'ldan velosipedda yurib qiynalar edi. Danlop bog'ini shlang bilan sug'ora turib, uning yengil prujinasimon sakrashiga e'tibor berdi. Natijada birinchi bo'lib shinani kashf etdi.

Shuningdek, kreativlikning mikro va makrosignallarini anglash, uning inson fiziologiyasi bilan bog'liq jihatlari, ya'ni qanday holatlarda inson xayoliga yangi fikrlar kelishini bilish ham muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori (1999 yil 16 avgust) //Xalq ta'limi j. 1999. № 5[1]
2. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. - Qarshi. Nasaf. 2000.[2]
3. Tolipov O'. Q., Usmanboyeva M. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. - Toshkent: "Fan". 2005.[3]
4. Sherqulov. M . Ma'ruza matni dan, Toshkent: 2012.[4]
5. Jumayev .A. Matematika o'qitish metodikasi. [5]

**FANLARNI O'QITISHDA O'QUVCHILARNING O'QUV FAOLIYATI
SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI**

Xorazm viloyati Shovot tumani 16-maktab Matematika fani o'qituvchisi

Masharipova Maya Samandarova

Xorazm viloyati Shovot tumani 42-maktab Matematika fani o'qituvchisi

Axmedova Nigora Samandarova

Xorazm viloyati Shovot tumani 39-maktab Matematika fani o'qituvchisi

Ruzmetova Surayyo Ganja qizi

Xorazm viloyati Shovot tumani 48-maktab kimyo fani o'qituvchisi

Jumaboyeva Manzura Shavkatovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada Fanlarni o'qitishda o'quvchilarning o'quv faoliyati samaradorligini oshirish yo'llari haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Fanlar, o'qitish metodikasi, o'quv faoliyati, samarali usullar, dars jarayoni.

Qobiliyatning rivojlanishi uchun esa yana iste'dod, layoqat va zehn, ya'ni inson asab tizimida anatomo-fiziologik xususiyat bo'lishi ham zarur. Tarbiyaviy faoliyatning samarali bo'lishi uchun sinf rahbarida qobiliyatning quyidagi turlari mavjud bo'lmog'i va tarbiyalab yetishtirilmog'i lozim

- tashkiliy – sinf rahbarining o'quvchilarni jipslashtirish, ularni band qilish, vazifalar bo'lib berish, ishni rejalashtirish, qilingan ishlarni jamlash mahoratiga namoyon bo'ladi;

- didaktiga oid – o'rganishga bo'lgan qiziqish hamda ma'naviy, xissiy istaklarni rag'batlantirish, o'quv bilimini orttirish, faollashtirish mahoratida namoyon bo'ladi;

- pertseptiv – tarbiyalanuvchilarning ma'naviy dunyosiga singib, ularning emotsional holatini baholash, ruhiy xususiyatlarini aniqlash mahoratida namoyon bo'ladi;

- suggestiv – o'quvchilarga emotsional ta'sir ko'rsatishda namoyon bo'ladi;

- kelajakni ko'ra bilish - o'z harakatlarning oqibatini ko'ra bilishda, o'quvchilarda qanday fazilatlarni ro'yobga chiqarish lozimligini oldindan ayta olish mahoratida namoyon bo'ladi;

- tadqiqiy - pedagogik vaziyatlar va jarayonlarni o'rganish va obxektiv baholash mahoratida namoyon bo'ladi.

Sinf rahbarining faol jamoatchi sifatida hamisha namuna ko'rsatishi muhim ahamiyatga ega. Ayni vaqtda u kommunikativ (kattalar bilan ham, kichiklar bilan ham tez aloqa o'rnatish) qobiliyatga ega bo'lishi, ro'y berayotgan fakt va hodisalarni faqat pedagogik qoidalarga bog'lab baholashgina emas, balki ro'y berish sababiga qarab hukm ham chiqarishi pedagogik optimizmga, ijod qilish qobiliyatiga ega bo'lish kerak. Sinf rahbarining eng muhim fazilati – odamlar bilan tezda til topa olishi, ko'pchilikka o'shila bilish, ulfatjonlik, dilkashlik bo'lib, bu undagi muomala madaniyatining yuksakligini ifodalaydi. Chunki unga hamisha odamlar bilan aloqa qilishga, ular bilan ishlashga to'g'ri keladi. Hozirgi sharoitdan kelib chiqqan holda o'quv-tarbiya jarayonida qulay munosabatlar yaratish uchun kasbiy jihatdan ahamiyatli asoslar bo'luvchi sinf rahbarining insoniy xislatlari muhim ahamiyatga ega bo'lmoqda.[1]

Sinf rahbari uchun juda muhim xislat – insonparvarlik, ya'ni o'sayotgan insonga oliy qadriyat kabi munosabat qilish lozim. Insoniy munosabatla o'quvchiga nisbatan xayrixohlik, unga yordam berish, ularning fikriga quloq solmoq, uning o'quvchilik faoliyatiga yuksak talabchanlikdan iborat.

Sinf rahbari doimo faol, ijodkor shaxsdir. U o'quvchilarning kundalik hayotini uyushtiruvchi hamdir. O'quvchilarda qiziqish uyg'otish, ularni o'zi bilan yetaklash faqat yuksak irodali insonning qo'lidan keladi. Auditoriya, o'quvchilar jamoasi kabi murakkab organizmlarga pedagogik rahbarlik qilishi sinf rahbaridan topqir, zehni o'tkir, har qanday vaziyatni mustaqil yechishga doim tayyor bo'lishligini talab qiladi. Unga kasbiy jihatdan kerakli xislatlardan biri – sabr-toqat va dadillikdir. O'qituvchining birdan sarosimaga tushgani, o'z nochorligini o'quvchilar sezmasligi lozim. SHuni hamisha esda tutish kerakki, sinf rahbari o'z harakati va axloqini nazorat qilish, hech qachon arzimagan narsalarga asabiylashmasligi kerak.

Muvaffaqiyatli faoliyat yuritishning birinchi sharti - bu sinf rahbarining talabchanligi. Dastlab talabni u o'ziga qo'yishi kerak, chunki o'zingda bo'lmaganni o'zgan talab qila olmaysan. Talabchanligi bilan birga oqilona tarbiyachi ham bo'lishi lozim. Pedagogik jarayonlarda yuz berib turadigan keskinliklarni bartaraf etish uchun tarbiyachiga hazil-mutoyiba tuyg'usi yordam beradi. Uning ko'lamida tayyor hazil, maqol, yaxshi, do'stona piching – ijobiy emotsional holat yaratishga imkon berib, o'quvchilarni o'ziga jalb qildiradi.

SHaxs axloqini karakterlaydigan belgilardan biri – ma'suliyatdir. Sinf rahbarining ma'suliyati - tarbiyachining faoliyati va ta'lim-tarbiya jarayonining aniq vazifalarini ham o'z ichiga oladi. Tarbiyachi zimmasiga bolaning shaxs sifatida har tomonlama kamol toptirish ma'suliyati yuklanadi. U o'quvchiga chuqur nazariy bilim berishi, uni hayotga, mehnatga tayyorlashi lozim. SHu bilan birga u o'quvchidagi mavjud layoqat va qobiliyatni o'z vaqtida payqab, individual munosabatda bo'lishi, unda mavjud bo'lgan ijobiy axloqiy sifatlarni avaylab o'stirishi darkor.[2]

Sinf rahbari maktabdagi eng universal pedagogik hisoblanib u bajaradigan mehnatning o'lchovi, chegarasi yo'q. Uning bilmagan ishi uddasidan chiqa olmaydigan sohasi bo'lmaydi. Shu bilan bir qatorda, u beg'araz, xolis va ta'masiz shaxs bo'lib, jamoachilik asosida ishlaydi. Sinf rahbari pedagoglar, ota-onalar va o'quvchilarni o'zaro bog'lovchi shaxs sifatida barcha tomonlarning nuqtai nazarini hisobga olishi, harakatlarni bir markazga birlashtirishi, o'zaro aloqalarning to'g'ri bo'lishiga ta'sir o'tkazishi va ayni vaqtda o'zining pozitsiyasini aniq ta'minlay olishi kerak. Bu esa donolikdir.

Shunday qilib, pedagogik odobga ega bo'lgan sinf rahbari o'quvchilar orasida obro' qozonadi. Ustoz qanchalik obro' qozonsa, ta'lim va tarbiya mohiyatan shunchalik muvaffaqiyatli bo'ladi va aksincha, tarbiyachining shaxni qanchalik past bo'lsa, uning ta'siri shuncha bo'sh va o'quvchilarni voyaga yetkazish jarayoni ham shuncha zaif bo'ladi. Yuqori aytib utilgan fazilatlar sinf rahbarining tarbiyaviy ishlari samarasini oshirishda va uning muvaffaqiyatini ta'minlashga garov bo'ladi. Sinf rahbari nihoyatda ma'suliyatli va murakkab vazifani bajaradi. U sinfdagi tarbiyaviy ishlar tashkilotchisi, o'quvchilarning murabbiysi, sinfni tashkil etadi hamda kamolot

tashkilotchilari, o'qituvchilar, oila, keng jamoatchilik ahli bilan birga ish olib boradi.[3]

So'nggi yillarda sinf rahbarining faoliyati turli shakl va metodlar bilan boyitildi. Tarbiyaviy ishlarni tashkil etish va o'tkazishda maktab jamoat tashkilotlarining roli tobora oshirildi. Ideologik muassasalar sifatida maktab oldida muhim tarbiyaviy vazifalar qo'yilgan, bu esa ayni vaqtda har bir sinf rahbarining asosiy vazifalari hisoblanadi, shunday qilib, alohida sinf birlashib maktabni tashkil etadilar. Alohida sinf jamoalari qo'lga kiritgan ta'lim va tarbiya borasidagi muvaffaqiyatlar butun maktab jamoasining muvaffaqiyatini minlaydi. SHu nuqtai nazardan sinf rahbarining ma'suliyati jamiyat oldida rahbarlik ma'suliyatidan kam

emas. SHunnig uchun maktab direktorlari sinf rahbari vazifasiga tajribali, tashkilotchi, mehnatsevar, mahoratli, yosh avlodni sevadigan o'qituvchilarni tayinlab, ular bilan muntazam ish olib boradilar.

Sinf rahbarining muhim vazifalaridan biri – bu o'quvchining o'qishga bo'lgan havasi, e'tiqodi va bilim, qobiliyatini rivojlantirish, kab-hunarga bo'lgan layoqatini, yosh va ruhiy xususiyatlar asosida rivojlantirish, har bir o'quvchining bo'lg'usi hayoti rejalarini amalga oshirish, o'quvchilarning salomatligini muhofaza qilishdan iborat. Faollarga ishonish, ularning sinf jamoasi orasida obro'sini ko'tarish, z vaqtda ularga tegishli yordam ko'rsatish sinf rahbarining bevosita asosiy vazifasidir. Sinf jamoasini tashkil etish va tarbiyalash jarayonida sinf rahbarining tashkilotchilik funktsiyasi juda katta ahamiyatga egadir.

“Tashkilotchilik” tushunchasining o'zi keng maxnoga ega. Maxsus bir maqsadni ko'zlab u yoki bu ishni, tadbiriy choralarni tashkil etish sinf rahbaridan katta malaka va maxsus mahoratni talab qiladi. Tashkilotchilik funktsiyasi bir nechta elementlarga bog'liqdir.

A. O'tgan ishlarni tahlil qilish, uning muvaffaqiyati yoki muvaffaqiyatsizligi sabablarini belgilab olish.

B. Sinfda o'tkaziladigan barcha ishlar tarbiyaviy harakterga ega bo'lib, ma'lum maqsadni ko'zlab o'tkazilishi va sinf rahbari turli tarbiyaviy ishlarni o'tkazishda oldin shu ishning modelini tuza bilish lozim.

V. Sinf rahbari oldiga qo'yilgan maqsadga erishish uchun o'z oldiga aniq vazifa qo'ya bilish lozim.

G. Sinf rahbari har bir tarbiyaviy choralarni amalga oshirishda o'qituvchi va o'quvchilarning qobiliyatlariga qarab, vazifalarni taqsimlash, ma'lum reja asosida tarbiyaviy tadbirlarning o'tkazish o'rni, vaqti, soati, javobgar shaxslar va tizimligini aniqlash lozim.

D. Ma'lum tarbiyaviy ish bajarishda bajaruvchi kishilarni ish uchastkalaridagi joy-joyiga qo'yish, vazifalarni to'g'ri taqsimlash, ishga boshqa o'qituvchilarni, otaonalar, o'quvchilar, otalik tashkilotlari va ish obxektini aniqlash lozim. Sinf rahbarining jamoani tashkil qilish bo'yicha asosiy faoliyati.

1. Har bir o'quvchini shaxs sifatida o'rganish.
2. O'quvchilarni sinfda tarbiyalashni tashkil etish.
3. O'quvchilarning bilim-tarbiyasini oshirish va ularning tartib intizomini mustahkamlash.
4. Sinfda darsdan tashqari ishlarni tashkil etish va o'tkazish.
5. Fan o'qituvchilarining tarbiyaviy ishlarini birlashtirish.
2. Sinf rahbarining faoliyatiga qo'yiladigan pedagogik va psixologik talablar.

Sinf rahbari fan o'qituv ishlariga nisbatan tarbiyaning ko'p qirrali muhim vazifalarini bajaradi. SHuning uchun uning oldiga juda katta pedagogik va psixologik talablar ko'yilgan, bu talablar tarbiyaviy ishlarni yukori darajaga ko'tarishda muhim rol o'ynaydi.

Sinf rahbariga nisbatan qo'yiladigan talablar: yuqori g'oyaviylik va onglilik; sinf rahbari katta obro'ga, ehtiromga va hurmatga ega bo'lishi; pedagogik mahorat; madaniy qobiliyatining mavjudligi; pedagogik odobga ega bo'lish; yosh avlodga nisbatan hurmat va ehtiromli bo'lish; tashkilotchilik malakasi va mahoratiga ega bo'lish; tarbiyaviy ishlarga nisbatan ijodiy munosabatda bo'lish; sinf rahbari kasbini yuqori ko'tarish va mustaqil bilim olish qobiliyatiga ega bo'lish.

Rasmiy hujjatlarga sinf rahbarining vazifalari qisman bayon qilingan bo'lsa ham biz kuyida sinf rahbarining jamoani birlashtirish bo'yicha vazifalarni aniq tarzda ko'rsatishni zarur deb bildik. Sinf rahbarinig vazifalari:

1. O'quvchilarning anatomik, fiziologik va psixologik xususiyatlarini o'rganish;
 2. O'quvchilarning kundalik davomati, odob xulqi va jamoat ishlariga qatnashishini tekshirib borish;
 3. O'quvchilarning rejiga rioya qilishlari va uyga berilgan vazifalarni tayyorlab borishlarini kuzatish;
 4. Sinfda ishlaydigan fan o'qituvchilari bilan majlislar o'tkazish;
 5. Darsda o'quvchilar davomatini ta'minlash, sinfdagi va yuquv yurtida navbatchilikni tashkil etish, xonani jihozlash, honadagi o'quv asboblarni saqlashga o'rgatish, o'quvchilar bilan suhbatlar o'tkazish;
 6. Sinf majlislarini tizimli o'tkazish;
 7. "Kamolot" tashkiloti bilan ish rejalariga muvofiq darsdan tashqari ishlarni tashkil etish;
 8. O'quvchilar bilan darsdan tashqari o'qishlari va anjumanlarini o'tkazish;
 9. Sinf o'quvchilari bilan sport , harbiy vatanparvarlik tarbiyasi borasida tadbiriy choralar ko'rish, o'quvchilar sog'ligini muntazam nazorat qilish, jismoniy tarbiya o'qituvchilari, harbiy ta'lim o'qituvchilari bilan doimiy aloqada bo'lish;
 10. O'quvchilarni rag'batlantirish va zarur vaktlarda ularga nisbatan chor ko'rish;
 11. O'quvchilarning ota-onalari bilan tarbiya borasida doimiy aloqada bo'lish va ular bilan individual suhbatlar o'tkazish;
 12. O'quvchilarning shaxsiy va sinf rahbariga oid hujjatlarini tartibli olib borish.
- Sinfda tarbiyaviy ishlarga doir masalalarni har tomonlama hal qilish maqsadida sinf rahbari o'quvchilarining ta'lim olishlari, sinfni uyushtirishining ta'miniy rejasini tuzadiki, bu reja o'quvchilar bilan tizimli ish olib borishga katta imkoniyatlar yaratib beradi.

Hozirgi davrda maktab, akademik litsey, kollej va undagi o'quv- tarbiya jarayoni jamoa oldiga juda katta ijtimoiy ahamiyatga molik vazifalar qo'ymoqda.

Xulosa:

Maktab yosh avlodning dunyoqarashini tarkib toptirishi, goyaviy va siyosiy jixatdan chiniktirishi, yuksak axlokiy fazilatga ega kilishi , mexnatga va ongli kasb tanlashga tayyorlashi lozim. Sinf rahbaridan madaniyat darajasining kengligi, pedagogik odob talablariga rioya kilish, har bir o'quvchi shaxsini inson sifatida xurmat kilish bilan unga nisbatan talabchanlikni unutmastlik, tashkilotchilik malakalariga ega bulish, uz malakasini tinimsiz oshirib borish bilan ishga ijodiy yondoshish talab kilinadi.

Muhimi shundaki, sinf rahbarining uz bolalarda tarbiyalamokchi bulgan goyaviyaxlokiy goyaga mos bulishi kerak. Tarbiyadagi oldiga kuyilayotgan talablar tarbiyachi harakterda xamisha xam namoyon bulavermasligidadir.

Sinf rahbarining faol jamoatchi sifatida xamisha namuna kursatishi muhim axamiyatga ega. Ayni vaktida u kommunikativ (kattalar bilan xam, kichiklar bilan xam tez aloka urata olish obiliyatiga ega bulishi, ruy berayotgan xodisalarni fakat pedvgogik koidalarga boglab baxolashgina emas, balki ruy berish sababiga karab xukm xam chikarishi pedagogik optimizmga, ijod kilish kobiliyatiga ega bulishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A.Jumayev Matematika o'qitish metodikasi.[1]
2. www.ziyonet.uz[2]
3. www.edu.uz[3]

TA'LIM JARAYONIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING DIDAKTIK IMKONIYATLARI

Murtazoyev Azamat Sunnatula o'gli

BuxMTI axborot kommunikatsiya texnologiyalari kafedrasi o'qituvchisi

Latipova Zarina Oybek qizi

Buxoro davlat universitetining Pedagogika instituti I bosqich magistranti

ANNOTATSIYA

Bugun dunyoda yoshlarga zamonaviy ta'lim berish va bu orqali mamlakat barqaror rivojini ta'minlash asosiy muammolardan biriga aylandi. Shiddat bilan rivojlanish kechayotgan hozirgi davrda axborot olish va undan to'g'ri foydalanishni o'rganish yoshlar oldidagi asosiy maqsadga aylangani ayni haqiqat. Bugun raqamli texnologiyalar bilan ta'lim tizimining qurollantirilishi talablarga dars mashg'ulotlarini sifatli o'tilishini ta'minlaydi. Bundan tashqari, raqamli texnologiyalardan foydalanish hayotimizning muhim ajralmas qismiga aylanib ulgurgan.

Kalit so'zlar: raqamli texnologiyalar, innovatsiya, zamonaviy ta'lim, o'qituvchi, multimedia, axborot, innovatsion faoliyat, raqamli dunyo, pedagogik texnologiyalar, axborot texnologiyalari, ta'lim.

ANNOTATION

In today's world, modern education for young people and the country through it ensuring sustainable development has become one of the key challenges. It is true that in the current era of development, the study of access to information and its proper use has become a major goal for young people. Today, equipping the education system with digital technologies ensures the quality of the lessons. In addition, the use of digital technologies has become an integral part of our lives.

Keywords: digital technology, innovation, modern education, teacher, multimedia, information, innovation, digital world, pedagogical technology, information technology, education.

KIRISH.

Xalq ta'lim tizimi oldiga qo'yilayotgan maqsadlarga erishish, talabalarni xilma-xil faoliyatini uyushtirish, ularni bilimli, odobli, e'tiqodli, mehnatsevar, barkamol inson qilib o'stirish pedagog-tarbiyachi zimmasiga yuklatiladi. Shu sababdan xalq ta'lim sohasidagi islohotlarning bevosita davomi sifatida O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'lim vazirligi ko'plab dasturlar tasdiqlangan. Xalq ta'lim muassasasining mazkur davlat o'quv dasturi O'zbekiston Respublikasining maktab yoshdagi bolalarning rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablariga muvofiq ishlab chiqilgan me'yoriy-huquqiy hujjat bo'lib, unda Xalq ta'lim muassasasining maqsad va vazifalari, o'quv-tarbiyaviy faoliyatning asosiy g'oyalari ifodalangan, shuningdek, bolaning ta'limning keyingi bosqichiga o'tishidagi asosiy kompetensiyalari belgilangan. Bu o'z navbatida Xalq ta'lim tizimida pedagogik jarayonlarni innovatsion pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilishi zarurligini talab etadi.

ADABIYOTLAR SHARHI.

Hozirgi kunga kelib dunyoda ta'lim berish va ta'lim olish dolzarb masalalardan biriga aylandi. Chunki aynan sifatli ta'lim biz yashab turgan dunyoni turli muammolardan qutqarishda muhim rol o'ynashi endi hech kimga sir emas. Shu tufayli davlatlar ta'lim sohasiga katta mablag` ajratmoqdalar. Bu borada mamlakatimizda ham salmoqli ishlar amalga oshirib kelinmoqda. Bugungi zamonda raqamli bilimlar va zamonaviy axborot texnologiyalari taraqqiyotga erishishning muhim shartlaridan biridir. Raqamli texnologiyalar nafaqat davlat va jamiyat boshqaruvini takomillashtiradi va ijtimoiy sohada odamlarga katta qulayliklar yaratadi. Bundan tashqari raqamli texnologiyalar ijobiy iqtisodiy o'sishiga zamin yaratadi: mahsulot va xizmatlar sifatini oshiradi, va ortiqcha xarajatlarni kamaytiradi, va yana bir muhim afzallik — korrupsiyaga chek qo'yadi.

Shunday bo'lishiga qaramay ta'lim tizimimizda hali o'z yechimini kutayotgan qator masalalar borki ularni bartaraf etmasdan zamonaviy sifatli ta'lim haqida gapirib bo'lmaydi. Xususan axborot olish va foydalanish tezligi juda yiriklashgan hozirgi davrda, fikrimizcha, ta'lim tizimiga raqamli texnologiyalarni jalb etmasdan ta'lim

sifatini oshirish va ijtimoiy faol yoshlarni tarbiyalash mumkin emas. Biz ilgari ta'lim dasturlarini an'anaviy usulda ma'ruza shaklida olib borganmiz. Bu ham yirik xajmli kitoblar va qo'llanmalar orqali amalga oshirilgan. Bu o'z navbatida ta'lim sifatining u qadar yuqori bo'lishini ta'minlamagan. O'quvchilar turli qo'shimcha materiallarni o'zlashtirish uchun ham yirik xajmdagi adabiyotlar va katta qappaygan sumkalarni ko'tarib yurishga majbur bo'lgan. Endilikda ta'limni raqamlashtirish jarayoni boshlandi.

Bu esa ta'lim oluvchiga zamonaviy qulayliklar yaratib ta'lim olishni osonlashtirmoqda. Raqamli texnologiyalar joriy etilgan ta'lim tizimi vositalari rolini multimediyalar, kodoskop, kompyuter, noutbuk, internetga ulangan televizorlar, telefon liniyalar, smart doska, proyektorlar bajarib beradi. Bugun ular bilan ta'lim tizimining qurollantirilishi o'quvchilarga dars mashg'ulotlarini sifatli o'tilishini ta'minlaydi. Bugungi pandemiya sharoiti ta'lim tizimida raqamli texnologiyalar qo'llanilishi yaxshi samara berishini isbotladi. Televideniya orqali berib borilgan onlayn darslar raqamli ta'limga o'tishning bir debochasi sifatida qabul qilsak bo'ladi. Bu jarayon o'quvchiga uydan chiqmay turib ham ta'lim olish mumkinligini isbotlab berdi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL.

Raqamli ta'limga o'tishning boshqa afzalliklari to'g'risida ham fikr yuritadigan bo'lsak ularga quyidagilarni kiritish o'rinlidir. Talabalar xohlagan joyida va xohlagan vaqtida ta'lim olish imkoniga ega bo'ladi;

- talabalar mutaxasis yetishmaydigan uzoq qishloqlarda ham fanlarni tanlash va uydan turib ta'lim olish imkoniga ega bo'ladi;

- internetdan axborot olish va undan foydalanish madaniyati shakllanadi; - ta'lim tizimini yangi bosqichga ko'taradi;

- vaqt va mablag' sarfini keskin kamaytiradi;

- "raqamli dunyo"da yo'qolib qolmaslik va yaxshi ish topishda ustunliklarga ega bo'ladi.

Bugun mamlakatimizning barcha xududlarida ham internet tezligi yetarli emas. Bu esa o'z navbatida raqamli ta'lim tizimiga o'tishga to'sqinlik qiladi. Buni bartaraf

etish uchun esa xukumat darajasidagi katta ishlar amalga oshirish talab etiladi. Wi-Fi zonalar IT parklar ochilishi raqamli ta'lim tizimini yuksalishiga xizmat qiladi. Raqamli ta'limning joriy etilishi o'qituvchilar orasida ishsizlikni keltirib chiqarishi extimolini yuzaga keltiradi, ammo buni ham bartaraf etish imkoni mavjud. Buning uchun o'qituvchilarni raqamli texnologiyalar bilan ishlash qobiliyatini o'stirish va internet orqali turli ochiq kurslar tashkil etish orqali bandligini ta'minlash mumkin. Bunda nafaqat mamlakatimizdagi balki chet eldagi qator ta'lim oluvchilarni ham jarayonga jalb etish imkoni bo'ladi. Bu o'z navbatida mustaqil mablag` topish imkonini bersa ikkinchidan o'qituvchini o'z ustida ko'proq ishlashi va raqobat tufayli ta'lim sifatini yanada ortishiga xizmat qiladi. Hozirgi vaqtda bunga telegram kanallari orqali amalga oshirilayotgan ta'limni misol sifatida keltirish mumkin. Bu kanallar orqali o'zlashtirish ko'p vaqt talab etadigan bilimlar qisqa muddatda yetkazib berilmoqda.

Innovatsion faoliyatning samaradorligi pedagog shaxsiyati bilan belgilanadi. V.A.Slastenin tadqiqotlarida o'qituvchining innovatsion faoliyatga bo'lgan qobiliyatlarining asosiy xislatlari belgilab berilgan. Unga quyidagi xislatlar taalluqli shaxsning ijodiy-motivatsion yo'nalganligi. Bu -qiziquvchanlik, ijodiy qiziqish; ijodiy yutuqlarga intilish; peshqadamlikka intilish; o'z kamolotiga intilish va boshqalar; kreativlik. Bu –hayolot (fantastlik), faraz; qoliplardan holi bo'lish, tavakkal qilish, tanqidiy fikrlash, baho bera olish qobiliyati, o'zicha mushohada yuritish, refleksiya; Innovatsion faoliyat tadqiqotlari o'qituvchining innovatsion faoliyatga hozirligi me'yorlarini belgilashga imkon berdi (V.A. Slastenin):

- ✚ innovatsion faoliyatga bo'lgan zaruriyatni anglash;
- ✚ ijodiy faoliyatga jalb qilinishiga shaylik;
- ✚ shaxsiy maqsadlarni innovatsion faoliyat bilan moslashtirish;
- ✚ ijodiy muvaffaqiyatsizliklarni engishga shaylik;
- ✚ innovatsion faoliyatni ijro etish uchun texnologik shaylik darajasi;
- ✚ innovatsion faoliyatning kasbiy mustaqillikka ta'siri;
- ✚ kasbiy refleksiya bo'lgan qobiliyat.

Demak, o'qituvchi yangi pedagogik texnologiyalar, nazariyalar, konsepsiyalarning muallifi, ishlab chiqaruvchisi, tadqiqotchisi, foydalanuvchisi va targ'ibotchisi sifatida

namoyon bo'ladi. Hozirgi jamiyat, madaniyat va ta'lim taraqqiyoti sharoitida o'qituvchi innovatsiya faoliyatiga bo'lgan zaruriyat quyidagilar bilan o'lchanadi:

- + -ijtimoiy-iqtisodiy yangilanish ta'lim tizimi, metodologiya va o'quv jarayoni texnologiyasining tubdan yangilashni talab qiladi;
- + -bunday sharoitda o'qituvchining innovatsiya faoliyati pedagogik yangiliklarni yaratish, o'zlashtirish va foydalanishdan iborat bo'ladi;
- + -ta'lim mazmunini insonparvarlashtirish doimo o'qitishning yangi tashkiliy shakllarini, texnologiyalarini qidirishni taqozo qiladi;
- + -pedagogik yangilikni o'zlashtirish va uni tatbiq etishga nisbatan o'qituvchining munosabati xarakteri o'zgarishi.

NATIJA

O'qituvchining innovatsion faoliyati tahlili yangilik kiritishning samaradorligini belgilovchi muayyan me'yorlardan foydalanishni talab qiladi. Bunday me'yorlarga yangilik, maqbullik(optimalnost), yuqori natijalilik, ommaviy tajribalarda innovatsiyani ijodiy qo'llash imkoniyatlari kiradi. Yangilik pedagogik yangilik me'yori sifatida o'zida taklif qilinadigan yangini, yangilik darajasi mohiyatini aks ettiradi. Pedagog olimlar yangilikning qo'llanish mashhurligi darajasi va sohasiga ko'ra farqlanadigan mutlaq, chegaralangan mutlaq, shartli, sub'ektiv darajalarini farqlaydilar.

XULOSA

Xulosa o'rnida aytish joizki ta'limda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish bir tomondan muayyan qiyinchiliklar va muammolarni keltirib chiqarsada boshqa tomondan turli yutuqlarni qo'lga kiritilishiga sabab bo'ladi. Bu jarayon induvidial salohiyatli o'quvchilarning yanada rivojlanishi holatida yaqqol namoyon bo'ladi. Ta'lim jarayoniga raqamli texnologiyalar va zamonaviy usullarni joriy etish orqali innovatsion infratuzilmasini shakllantirish lozim. Lekin bu sohada yuqori darajaga erishish uchun eng avvalo moddiy-texnik baza zamon talablariga javob berishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. A.Abduqodirov, R.Ishmuhammedov. “Ta’limda innovatsion texnologiyalar” T.: 2008.
2. Йўлдошев Ж.Ғ, Усмонов С.А. Педагогик технология асослари (Халқ таълими ходимлари учун қўлл.). – Т.: Ўқитувчи, 2004.
3. Qo‘ysinov O.A. “Kasb ta’limi yo‘nalishi bakalavr o‘qituvchilarni tayyorlashda mustaqil ta’limning ilmiy-metodik asoslari” 13.00.08-Kasb –hunar ta’limi nazariyasi va metodikasi ixtisosligi bo‘yicha pedagogika fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya Toshkent-2008y
4. R.Ishmuxamedov, M.Yuldashev. Ta’lim va tarbiyada innovatsion texnologiyalar.- T.: Nihol, 2016

FROM THE USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF DIDACTIC EDUCATION OPTIONS

Azamat Sunnatula Murtazoev by son

Lecturer at the Department of Information and Communication Technologies,

Bukhara Institute of Engineering and Technology

Oybek daughter Zarina Latipova

Master of the first stage of the Pedagogical Institute of Bukhara State University

ABSTRACT

Today young people through education in the world and this country to give the modern it has become one of the main problems of ensuring sustainable development. With severe development occurred in the current period and get information, to learn to use it properly in front of the fact that young people has become the main target. Today, with digital technology ensures the quality of the education system requirements quollantirilishi lessons. In addition, the use of digital technology have become an integral part of our life, which is not important.

Keywords: digital technology, innovation, modern education, the teachers, multimedia, information, innovation, the digital world, educational technology, information technology, education.

INTRODUCTION

Before the q of the national education systemo‘yilayotgan to achieve this goal, students diverse activities to organize them educated, well-mannered, belief, hard-working, make a perfect person o‘stirish teachers-instructional assume is imposed. For this reason, people as a direct continuation of the reforms in the field of education O‘many programs of the republic of uzbekistan the ministry of national education of uzbekistan approved. People the state of education o‘educational program O‘the republic of uzbekistan the development of school-age childreno‘the year in accordance with the requirements of the state of developed normative-legal documents bo‘become

the education of the people goals and objectives, back-educational activities of the main ideas expressed, also, the child's education to the next stage of o'the teeth in the main kompetensiya established. This pedagogical turn in the public education system processes need to be established on the basis of innovative pedagogical technologies takes.

MATERIALS

Information technology for the next 50 years due to the development of mankind gave away a big change in your life. Now begin to use various methods and tools for the effective organization of education. In this regard many of the necessary work is carried out in the area xali carry out the work that has been put on the agenda of many life itself. Now xamon to the organization of modern education which cases eliminate interfering in the following section it has negative effects on the process of implementation of the work in the field of:

- the teacher have less information about the fact that modern information and communication tools;
- designed to give the modern educational institutions by means of the quality of education is not going to provide the required level;
- art education which will help to establish the reach of the internet network low speed or the time to go;
- the education of pupils or students, the organization of the modern tools.

It should be noted that information and communication in education today vositalarsiz one can only imagine. A large part of the information at the present time teachers they contain the remaining parts from the communication means from the efficient use proyektor know have less knowledge about modern technology. Education in the organization of this can cause various problems. Talking about digital technology mailing list which is established through the internet, telnet, yuneset e-like high platform that would give effect to the mind you can get separated. It is known to many usually the teacher in the traditional method of teaching the reader turns to the audience active. And remember,

stay dry in education is to get to such xolni to get memorizing This will cause a certain period to delete from the memory of the obtained knowledge can. The reader allows you to work more on their own while the process of modern education gives. That student reads the theme itself, assures the development of independent new it makes the data and the analysis finds. Great modern educational process organization takes the power and potential. Digital texnolgiyalarni good support to do this gives a good result. In particular, the internet, telnet, e-platform is like. Technology like this education

- active until students get knowledge, to modeling;;
- the use of any means complex;
- readers leads to knowledge of objective evaluation by the computer creates.

Also the use of digital technology, the audience full of take cover and to wake up than to reason to love science. At the same time educational institutions and the quality of education the quality performance of the network on the internet serves to increase.

Present day come to the world and has become one of the pressing issues of teaching in education. Exactly because the quality of education plays an important role in various problems of standing in the world we live no secret that now is not the time saved from. This is because in the field of education of the state of huge funds are allocated. This area is also conducted significant work in the country. In today's times, of digital knowledge and modern information technologies is one of the conditions important to the development of the living standards of people. Digital technology not only promotes the improvement of the management of the state and the society to people in the social area and a big creates comfort. Also the ground to create positive economic growth of digital technologies: the quality of products and services increases, and the excess reduces costs, and a more important advantage — puts an end to corruption.

So despite the fact that there are still a number of issues in the education system or their own waiting for them, that does not eliminate the quality of education will not be talked about modern. In particular, in the current period, and use it to get speed is

very yiriklashib information, opinion, education and social system involving digital technologies to improve the quality of education you can't educate young people without taking active. We previously conducted in the form of lectures, we have been the traditional methods of education programs. This also was carried out through a large volume of books and manuals. This in turn, it is the quality of education ensure that they will be up high. Students in mastering various additional materials too large to size up to a large literature qappaygan is forced to walk and the bag. Now begin the process of digitization of education.

The recipient of this education to get education osonlashtirmoqda modern amenities. The introduction of digital technologies in the education system, the role of multimedia vositalari are kodoskop, computers, laptops, tvs connected to the internet, phone lines, smart device, the proyektor is fulfilling. Today's education system ensures the quality of the students quollantirilishi lessons with them. Pandemiya be applied digital technology in today's education system conditions give good results proved that. Go through the online digital television giving lessons as we will accept the transition to a debochasi education. This process proved that the reader can get education even without leaving home.

METHODS

The other advantages of the transition to digital learning, we have to think also about to add the following to them that it is worth. Students will have the opportunity to get the education in place at the time wanted and wanted;

students also reach remote villages in the selection of science expert of the house, standing imkiniga will be able to receive the education;

- get information from the internet and use it occurs culture; - to a new level of the education system;

- dramatically reduces time and spending of funds;

- "the digital world"at lest we lose and find a good job, as well as superior will be able to.

Also in all regions of the country today, the internet speed is not sufficient. This in turn makes it possible to prevent the transition to digital education system. In order

to eliminate it at the government level are required to perform a great job. Wi-fi zones of natural parks opening the education system to the development of digital DOG serves. The introduction of digital education brings the occurrence extimoli be produced unemployed interaction among teachers, but also to eliminate. To do this, teachers ability to work with digital technologies and cultivation through the organization of courses through the internet can provide a variety of open employment. Thus, not only in our country but also abroad also involved in the process of education to the number of the recipient will have the opportunity to. This in turn will allow you to find the funds on their own independent work and secondly because if the teachers more competition serves to further an increase in the quality of education. At the present time can bring this telegram channels through ongoing education as an example. Mastering of knowledge that require a lot of time through this channel are delivered in a short period of time.

The effectiveness of innovative activities is determined by the personality of teachers. V.A.Slastenin teacher's innovative activity of the main qualities research defined. Following him concerning the qualities of the individual's creative-motivational orientation. This curiosity, creative interest; creative achievement aspiration to work; strive to be a leader; their aspiration and fullness to others;let creative. This –illusion (the fantast), assuming the mold from being the case, go making, critical thinking, evaluation to give you the ability to get himself mushohada maintaining refleksiya;innovative business studies teacher's innovative activity to the presence of the character gave him an opportunity to norms (V.A. Slastenin):

- ✓ foliyatga innovative means necessary;
- ✓ let's end involved in creative activities;
- ✓ adapt with innovative business personal goals;
- ✓ let's end to overcome creative accomplishment;
- ✓ focusing on the technological level for the execution of innovative activity;
- ✓ innovatsionfaoliyatning the effects of professional independence;
- ✓ refleksiya to professional abilities.

Therefore, new teachers pedagogical technologies, theories, concept, author, producer, researcher, appears as user and promoter. In present society, culture and education, which is necessary to the development of innovative activities of teachers in the context of the following is measured by:

- ❖ -social-economic renewal in the education system, the educational process requires a radical update of the methodology and technology;
- ❖ -in such circumstances the teacher's pedagogical innovation activity of creating, mastering and use;and
- ❖ -the content of education insonparvarlashtirish constantly teaching new organizational forms, technologies requires us to seek it.
- ❖ mastering the news of the relationship of teaching and its implementation in relation to the character of the teacher will change.

RESULTS

News analysis determines the effectiveness of certain norms included in the teacher's innovative activity requires the use of. Such norms to the news, eligibility(optimalnost), the experiment resulted in high mass includes the application of innovative creative choices. News yangini who offered himself as the norms of pedagogical innovation, reflects the level of the essence of the news. Teachers, scientists, innovation and regional difference in the level of popularity of the application according to the term of the exclusive, limited, an absolute, conditional, imagine the difference the level of subjective. Also in all regions of the country today, the internet speed is not sufficient. This in turn makes it possible to prevent the transition to digital education system. In order to eliminate it at the government level are required to perform a great job. The reference to the oliy majlis of the republic of uzbekistan in the same area guidelines given an area we think assures to give to a significant rise in the face. Natural parks of the development of the education system serves to digital wifi zones dog opening

CONCLUSION

Conclusion the use of modern technology in education in place, it is noteworthy to say on the one hand and causing problems in other parts they contain out of certain difficulties won gains will cause you to various on hand. This process individual the further development of potential readers is manifest in the mode. Through the introduction of digital technologies into the learning process should be the formation of innovation infrastructure and modern methods. But most primarily to achieve a high level in this field for material-technical base must meet the requirements of the times.

LITERATURE

1. A.Abduqodirova, R.Ishmuhammedov. “Innovative technologies in education” t.: 2008.
2. Yo'ldoshev J.Country Usmonov S.A. The basis of educational technology (education for employees qo'll.). – T.: Teacher, 2004.
3. Qo'ysinov O.A. “The bachelor of vocational education teachers in the preparation of the scientific and methodological basis independent of the direction of education” 13.00.08-theory and methodology of professional education for obtaining a scientific degree of the candidate of pedagogical sciences on specialty dissertation written in tashkent-2008
4. R.Ishmuxamedov, M.Yuldashev. Innovative technologies in education and training.- T.: Germination, 2016

РЕФОРМЫ «УМНОГО ДИЗАЙНА ДОМА» В КЛИМАТЕ НАВОИЙСКОЙ ОБЛАСТИ

Шакарова Лайло Одиловна

Самаркандский государственный архитектурно-строительный институт

Степень магистра в области архитектуры зданий и сооружений

Аннотация: В данной статье рассматриваются научные основы проектирования «умных домов» в климато-географических условиях Навоийской области, а также рассматривается строительство и оборудование умных домов. Проанализированы потенциал и географические особенности Навоийской области и разработаны механизмы проектирования строительства умных домов. Также в статье рассматриваются особенности умных домов и их возможности.

Ключевые слова: Умный дом, проект, возможность, функция, безопасность, удобство, результат, оповещение, сигнализация.

Yurtimizda yetarli darajada axborot-kommunikatsiya texnologiyalari infratuzilmasining rivojlanmaganligi, shaharlar infratuzilmasining sezilarli darajada jismonan va ma'nan eskirganligi "Aqlli shahar" texnologiyalarini samarali joriy etishga to'sqinlik qiluvchi asosiy muammolardan biri bo'lib qolmoqda. Bularning hammasi telekommunikatsiya tarmoqlarini modernizatsiya qilish chora-tadbirlarini ko'rish hamda shaharlar infratuzilmasini rekonstruksiya qilish uchun yirik investitsiya manbalarini izlashni talab etadi.

Ushbu asosda oldinda turgan muhim vazifalardan biri xorijiy mamlakatlardagi mazkur yo'nalishlar bo'yicha hal qilingan qarorlarni chuqur tahlil qilish, tegishli tajriba loyihalari hamda laboratoriya va dala tadqiqotlari doirasida amaliy tajribalarni o'tkazish, shuningdek, mavjud sharoitlarga mos ravishda investorlar uchun qiziqarli investitsiya sxemalarini va moslashuvchan biznes modellari bo'yicha yangi takliflar ishlab chiqish va ularning mavjud variantlarini izlab topishdan iboratdir.

Jahon amaliyotida davlat-xususiy sheriklikni yo‘lga qo‘yish, ijtimoiy ahamiyatga ega vazifalarni hal etishga xususiy biznesni jalb etish orqali ushbu muammolarni hal qilish yo‘llari ishlab chiqilgan.

“Aqlli shahar” texnologiyalarining joriy qilinishi yagona raqamli muhitni shakllantirish orqali shaharni boshqarish samaradorligini oshiradi, shu bilan birga shaharni bir butun holatda boshqarishga imkoniyat yaratadi.

Texnologiyalar taraqqiyoti natijasida kun sayin taqdim etib borilayotgan barcha imkoniyatlar juda katta bilim va mehnat samarasidir. Bu esa biz yoshlardan doimiy izlanish, bilim doirasini kengaytirishga intilishni talab etadi. Xususan, aholi xavfsizligini ta’minlash, insonlar salomatligini yuksak darajaga ko‘tarish masalalari bo‘yicha ham bir qancha qonuniy hujjatlar qabul qilinadi, jumladan, “Aholini va hududlarni tabiiy hamda texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish to‘g‘risida” gi qonunning asosiy maqsadi – aholini va hududlarni tabiiy hamda texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish sohasidagi ijtimoiy munosabatlarni tartibga soladi hamda favqulodda vaziyatlar ro‘y berishi va rivojlanishining oldini olish, favqulodda vaziyatlar keltiradigan talafotlarni kamaytirish va favqulodda vaziyatlarni bartaraf etishdan iboratdir.

Insoniyat yana bir katta kashfiyot: inson aqlining andozasi sifatidagi «sun‘iy intellekt» – «sun‘iy aql», «sun‘iy idrok» yaratish arafasida turibdi. Vaqti kelib «aqlli uy»larni anu shu – “sun‘iy intellekt” boshqarishga o‘tadi. Shunda bizning bugungi «aqlli uy»larimiz «aqlli uy» emas, «intellektual uy»larga aylanadi. Va bugun biz o‘zimiz [bajarayotgan ishlarni](#), yechayotgan muammolarni uylarning «sun‘iy intellekti» yechimini topib, paydo bo‘lgan masala, muammoni insonning aralashuvisiz o‘zi hal qiladi.[3,2]

«Aqlli uy»ning isitish va sovutish tizimi datchiklar ko‘rsatmasiga qarab, haroratni yo ko‘tarib, yo pasaytirib, uydagi havoni mo‘tadil bir me‘yorda ushlab turadi. Yarim kechasi, hamma uxlayotgan paytda uyning biron joyidan mabodo suv oqib qolsa yoki gaz chiqib ketsa bormi, «sun‘iy intellekt» shu quvurga kelayotgan suvni yopib «rezerv»da (zaxirada) bo‘lgan boshqa quvurdan yo‘naltirib yuboradi, gazni butunlay yopadi va signal beradi. Uy [ichidagi havoda kislorodning](#), toza havoning miqdoriga

qarab derazalar kerakli me'yor, miqdor va muddatga ochilib, yopilib turadi. Bu ishlarning barchasi avtomatik tarzda bitta markazdan turib boshqariladi. Barcha dam olayotgan, uxlayotgan yoki toqqa, suv bo'yiga – «weekend»ga (dam olishga) ketgan paytlarida uyga begona shaxs kirib qolsa bormi, «sun'iy intellekt» zudlik bilan kerakli joyga xabar qiladi.

Uyingizning hovlisidan tortib, barcha xonalarini qo'lingizdagi mobil telefonda qayerda bo'lishingizdan qat'i nazar, istagan paytingizda ko'rib turishingiz mumkin. Aytgandek, bularning anchasi hozirning o'zida Navoiy viloyatining ayrim mahallalaridagi «aqli» yoki hozircha «yarim, chorak aqli» uylarda ishlatilib qulayligi, afzalligi-yu samarasini namoyish etmoqda. Yozda quyoshning jazirama nurlari uyingizni qizita boshlaganda uyning deraza pardalari [avtomatik tarzda tortilib](#), uyning sovutish tizimi ishga tushadi. «Sun'iy intellekt» ayni bir paytda suv, gaz va elektr energiyasini ham nazorat qilib tejamli sarf qilinishini ta'minlaydi. Vanna, basseynga quyilayotgan suvning ham siz istagan kerakli harorati ta'minlanadi. Uyingizdagi muzlatgich qancha oziq-ovqat: sariyog', pishloq, sut-qaymoq yoki boshqa zarur mahsulotlar qolganligini mobil telefoningizga aytib, buyurtma berib ham turadi. Xonalarga yengil shabada berib turuvchi «ventilyatsiya» tizimi istagan xonangizga istagan paytda va siz yaxshi ko'radigan: yalpiz, jiyda, rayhon, tog' archasi, atirgul yoki boshqa xushbo'y hidlarni taratib turadi. «Sun'iy intellekt»ni bir qancha rejimda ishlatish mumkin. Deylik, uyingizga mehmon kelganda: «komfort rejimida», yoki «ertalabki, tushki, kechki rejim»da, yana biri: «uyda hech kim yo'q», bu demak, «ekonom rejim»ga qo'yib qo'ysangiz bas, qolganining hammasini sun'iy intellektning o'zi hal qiladi. Bunday uyga yomon niyatda kelgan "mehmon"ni ham kutilmagan o'z sovg'asi qarshi oladi.[4,5]

Bunday holatlarda to'satdan ko'zni ko'r qiladigan darajadagi yorqin lampalar yonib, ichki ishlar punktlariga xabar beruvchi sirenalar chalinadi yoki chor atrofni larzaga soladigan darajada: «Uyda begona!», «O'g'ri tushdi!», «Ehtiyot bo'ling!» degan quloqni qomatga keltiruvchi badjahl, baland va yo'g'on ovoz yangraydi.

Mabodo kechqurun mehmonga ketib qolgan bo'lsangiz, Smart House uyingizda yo'qligingizni bildirmaydi. Xuddi uyda yurganingizdek, [chiroqlar yoniq turadi](#), musiqa

yangraydi, hatto “ul-bul” deyayotgan ovozingiz ham chiqib turadi. Bunday uyda, ayniqsa, yong‘inning oldi olingan bo‘ladi. Yong‘in chiqqan joyga suv purkash tizimi ishga tushadi, datchiklar zudlik bilan yong‘indan saqlash xizmatiga xabar qiladi.

Aqlli uyni loyihaashda inobatga olinishi lozim bo‘lgan jihatlardan biri bu aqlli yorug‘lik tizimidir. Viloyatning iqtisodiy holatidan kelib chiqsak, buni amalga oshirish imkoniyati mavjud. Aqlli “LED” yorug‘lik lampalari haqiqatan ham arzonlashmoqda va uyingizni aqlli qilish haqida gap ketganda, ularni sotib olishning hojati yo‘q. Biz hammamiz Flibs Hue chiroqlarini bilamiz, lekin ular ancha qimmat. Haqiqatan ham yaxshi va arzon aqlli lampochka bu Ikea trådfri seriyasidir. Aqlli chiroqlar juda oddiy, har bir brendning o‘z boshqaruvchisi bor, ba‘zilari mobil qurilmangizda, boshqalari esa markaziy boshqaruvchi bilan boshqariladigan bo‘lishi mumkin. Ammo yuqorida aytib o‘tilganidek, bu aqlli emas. Agar biz Ikea chiroqlarini Homey bilan ulasak, masalan, siz qorong‘i tushganda chiroqlarni yoqadigan oqimlarni yaratishingiz mumkin.[6,4]

Aqlli devor simlari aqlli uyni yaratishda keyingi qadamdir. Aqlli devor simlari yordamida qurilmalar va chiroqlarni yoqish yoki o‘chirish hamda u ishlatadigan quvvat miqdorini o‘lchash mumkin. Ikkinchisi, qurilma yoqilgan yoki o‘chirilganligini ko‘rish uchun juda foydali. Masalan, kir yuvish mashinasi aqlli devor simi bilan ishlatadigan quvvat miqdori asosida yuvish tugaganligi haqida xabar yuboradigan hodisa yaratishi mumkin.

Aqlli uylarni loyihalashdagi keying qadam eshik datchiklari hisoblanib, uni juda ko‘p maqsadlarda ishlatilishi mumkin. Eshik sensori printsipi oddiy bo‘lib, u ikki qismdan iborat va ular ajratilganda ular signal yuboradilar. Ulardan ba‘zilari isitishni optimallashtirish uchun foydalanishingiz mumkin bo‘lgan haroratni ham bildiradi. Eshik datchiklari bo‘yicha ba‘zi fikrlarni berish uchun: eshikka o‘rnatilgan uyga kirganingizda chiroqlarni yoqing, radio/sonos tizimida musiqa tinglang, agar sizda geofencing bilan termostatingiz bo‘lmasa, isitishni yoqing, eshik ochilganda uyda bo‘lmasangiz, signal yuboring, derazalarga o‘rnatilgan yomg‘ir boshlanganda ochiq derazalar haqida xabar bering, oyna ochilganda uyda bo‘lmasangiz signal yuboring, har bir xonada haroratni o‘lchang kabi buyruqlarni kiritish mumkin bo‘ladi.

Bundan tashqari aqlli uylarni loyihalashtirishda butun boshli uyning hajmi va joylashuvini inobatga olish darkor. Navoiy viloyatining iqlimiy hamda geografik sharoitini inobatga olgan holda loyihalarni tuzish muhim ahamiyat kasb etadi. Yuqorida ta'kidlaganimizdek, Navoiy viloyati aqlli uylarni barpo etish uchun juda ham qulay hisoblanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib xulosa qiladigan bo'lsak, bugungi kunda aqlli uylarni barpo etish insonlar hayotini yengillashtirishi, uylarni havfsizligini ta'minlashi bilan ahamiyatlidir. Navoiy viloyatining iqlimi hamda geografik imkoniyatlarini tahlil qilish natijasida aqlli uylarni qurish hamda ularni har tomonlama takomillashtirish imkoniyati mavjud. Shuningdek, aqlli uylarni bunyod qilishda, loyihalarini ishlab chiqishda bevosita internet tezligini ham inobatga olish lozim bo'ladi. Chunki aqlli uylar asosan internet tizimi bilan bevosita bog'liq holda loyihalashtiriladi.

Mazkur maqolada keltirilgan jihatlar asosida aytish mumkinki, aqlli uylarni loyihalashda loyihalovchilarning bilimi, zamon bilan hamnafas holda bilimlarining takomillashib borishlari muhimdir. Chunki aqlli uylarni loyihalar hamda ularni bunyod etishda zamonaviy texnikalar, aqlli vositalar bilan har tomonlama tanish bo'lishi hamda qurilayotgan hududning imkoniyatlari hamda imtiyozlari bilan yaxshi tanish bo'lishi juda ham muhimdir.

Umid qilamanki, maqola orqali aqlli uyni yaratishni qanday boshlash haqida ba'zi fikrlarni bildirib o'tdim. Aqlli uyni yaratish qimmatga tushishi mumkin, ammo eng yaxshi jihat shundaki, uylar havfsiz hamda har tomonlama insonlar uchun qulay bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR: (REFERENCES)

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 18.01.2019 yildagi 48-son qarori.
2. [Assessing the number of users who are excluded by domestic heating controls](#) — International Journal of Sustainable Engineering, 7 dek 2016
3. [How a high-tech home can make life easier for people with disabilities](#) — Sydney Morning Herald, 7 dek 2016
4. [Home Automation: From the Basement to the Cloud](#) — Scout Blog, 7 dek 2016
5. [A Q&A With SmartThings CEO Alex Hawkinson After Selling To Samsung For \\$200M](#) — Tech Crunch, 7 дек 2016
6. [«Яндекс» начинает продажи умной колонки «Яндекс.Станция»](#). Ведомости (9 июля 2018). Дата обращения: 18 декабря 2019.
7. [Обзор умной колонки Яндекс.Станция](#). ai-news.ru (9 ноября 2019). Дата обращения: 18 декабря 2019.
8. [Как я собираю умный дом с Алисой за копейки. Впечатления](#). iPhones.ru (26 июня 2019). Дата обращения: 18 декабря 2019.
9. [Как работает умный дом](#). yandex.ru. Дата обращения: 18 декабря 2019.
10. [Обзор умного дома "Яндекса": скажите "Алисе", что делать](#). 3DNews (28 июня 2019). Дата обращения: 18 декабря 2019.
11. [Internet of Things: Opportunities and challenges for semiconductor companies](#) — McKinsey, 6 дек 2016

УДК: 619: 636.2

CAUSES OF IODINE DEFICIENCY IN PRODUCTIVE ANIMALS

Бобоев О.Р. - independence seeker, Файзуллаев Ш.А.- student

*Samarkand State University of Veterinary Medicine, Animal Husbandry and
Biotechnology*

Abstract. This article describes the activity of the thyroid gland in productive animals, the causes of iodine deficiency, other factors that contribute to it, iodine deficiency syndromes, endemic goiter types, and some of the causes of subclinical goiter disease.

Keywords: Thyroid, Thyroxine (T₄), Triiodothyronine (T₃), iodine inhibitor, retraction, hypothyroidism, hyperthyroidism, urticaria, .cobolt.

Introduction. One of the main components of the country's ongoing agricultural reform is the creation of livestock genotypes with high productivity and fertility by providing farms with imported purebred cattle.

Adaptive diseases hinder the performance of these breeds' existing high productivity and reproductive potential, so identifying and preventing diseases associated with iodine deficiency in cattle imported into the country is an urgent issue.

Iodine deficiency mainly occurs in mountainous areas, watershed plains, hard alkaline water scour areas, swamp saline-alkali land and saline-alkali land.

The iodine content in the soil is less than 0.1mg/kg and the moisture content is less than 10mcg/l are the main reasons for the disease. In addition, iodine deficiency is more common in calcium, magnesium, lead, fluorine, bromine, strontium, iron excess, cobalt, zinc deficiency areas.

Iodine deficiency has also been observed when animals are fed foods containing high amounts of thyroid-stimulating substances (rapeseed, alfalfa, beets, turnips, and some varieties of cabbage).

Iodine enters high-yielding cattle with food or water and is absorbed into the bloodstream from the stomach and intestines in the form of iodine. Iodate is oxidized in the thyroid to molecular iodine and stimulates thyroid hormones in the pituitary gland. Molecular iodine in the thyroid is used to synthesize thyroxine (T_4), triiodothyronine (T_3). The thyroid hormone thyroxine is produced 10-20 times as much as triiodothyronine. Thyroid hormones enter the blood and bind to plasma proteins. Thyroxine and triiodothyronine are released from the redistribution of these compounds in tissues. Iodine combined with proteins contained in thyroid hormones in blood plasma is called organic iodine, 90-95% of which is thyroxine.

Thyroxine, triiodothyronine and other iodine compounds carry out oxidation processes in the cell mitochondria, carbohydrates are involved in the metabolism of proteins, fats and minerals.

When long-term iodine deficiency is observed in the body, the synthesis of thyroid hormones decreases, the production of thyroid hormone by the pituitary gland as a compensatory factor increases, resulting in hyperplasia of the thyroid gland.

Deficiency of thyroid hormones in the body leads to impaired metabolism of carbohydrates, proteins, fats and minerals, stunted growth and development, decreased reproductive properties, cellulolytic activity of the microflora of the anterior gastrointestinal tract.

Thyroid hormones affect the metabolism of the element cobalt.

Deficiency of iodine-storing hormones leads to dysfunction of the heart, central nervous system, liver and other organs.

Disorders of glycoprotein metabolism also lead to accumulation of mucin in the tissues and myxedema.

Materials. Scientific research was carried out in 2020-2021 at the "Omadi Zarnigor" farm, the regional poultry farm and the "Internal Infectious Diseases" SamVMChBU Department in Chirakchi District, Kashkadarya Region.

Methods. Of the 97 Holstein cows on the farm, 23 calves in the breeding season were checked according to the pharmacy survey. The general condition of the animals, skin and skin coating, color of visible mucous membranes, appetite, productivity

levels, infertility rates of farm cows, reproductive status, weight of newborn calves were examined. Water and soil samples were taken from the cows' diets and sent to Samarkand State University's problem laboratory to determine their levels of iodine, cobalt, zinc, manganese, trace elements, as well as calcium and phosphorus.

A reference group of 15 cattle was formed and clinical trials were conducted on the basis of the farm-like principle for cattle.

Discussion. The farm has a total of 97 cows, of which 43 are dairy cows. Their milk production is well below the genetic potential of the breed, averaging 8-9 liters. Most of the cows examined had low gloss on the skin lining, visible mucous membranes were white in color, and most cows had altered appetite, preferring to lick the lower part of the walls, troughs and columns. By the end of 2020, the infertility rate of dairy cows on the farm was 27%. The average lifespan of a cow is 65-90 days. After the cows are weaned, the calving is slow, returning to the herd 2-3 times. The weight of newborn calves is well below average, i.e. births recorded in a hypothyroid state. In the first half of 2021, 12 of the 16 calves born on the farm weighed 7-7.3% of their maternal body weight.

Results. Some cows on the farm are characterized by a slightly elongated body and more hair growth in the head and neck area, which can be seen in false cochlea and road growth..

The results of hematological examination of 15 cows in this group are as follows. The average content of total calcium in serum was 3.08 ± 0.06 mmol/l, inorganic phosphorus- 1.57 ± 0.04 mmol/l, carotene- 0.302 ± 0.11 mg%, cobalt- 0.41 ± 0.08 μ mol/l, zinc- 18.9 ± 1.12 μ mol /l, iodine is 202.4 ± 3.42 nmol/l. The average iodine content in the blood of healthy cattle is 315-360 nmol/l (Kondraxon I.P., 1989).

The average iodine content in the soil sample from the farm was 0.094 mg / kg, in water -8.9 μ g / l.

The mass of 76 thyroid glands obtained from poultry houses of Chirakchi district of Kashkadarya region averaged 10.1-10.7 grams per 100 kg of carcass weight..

Conclusion. 1. The main causes of iodine deficiency in dairy cows in Chirakchi district are iodine deficiency in soil and water, and lack of carotene, cobalt, zinc and iodine in serum.

2. Bovine iodine deficiency is a subclinical condition characterized by decreased animal productivity, altered appetite, decreased skin radiance, slight increase in head and neck hair, formation of false cochlea and lupus, prolonged lifespan, recurrence, increased infertility in cows Percentage. Characterized by clinical signs such as malnourished calves born.

Literature

1. Бакиров. Б. Махсулдор қорамолларда оксиллар алмашинувининг бузилишлари. Зооветеринария ж-л.7-8 сон, 2012 йил,14 бет.

2. Норбоев Қ.Н., Бакиров Б.Б, Эшбуриев Б.М «Хайвонларда моддалар алмашинувларининг бузилишлари» Самарқанд, 1997.

3. Кондрахин.И.П. Алиментарные эндокринные болезни животных.-М.: Агропромиздат, 1989 203-223 стр.

4. Hedge. GE. et all: Clinical Endocrine Physiology. Philadelphia, WB Saunders, 1987, p 363.

5. Mc Donald LE, Pineda MH (edc): Veterinary Endocrinology and Reproduction, 4th ed. Philadelphia, Lea & Febiger, 1989.

UDK: 619:636.2:616.33

MEASURES TO PREVENT HYPOCABOLTOLOSIS IN PRODUCTIVE COWS

Abdumajitov V.B.- independent seeker

Samarkand State University of Veterinary Medicine, Animal Husbandry and Biotechnology

Summary: The prevalence of cobalt deficiency disease in productive cows, economic damage, causes, study of the mechanisms of the development of the disease, development of effective methods for early detection and prevention, as well as modern methods of implementation are described.

Key words: Gyrocaboltosis, cobalt chlorite, butazol, erythropoiesis, hypoxia, osinophilia, neutropenia, lymphopenia, monocyte. Mavzuning dolzarbligi.

Introduction. Under the conditions of the country's rapidly developing livestock farms, the prevalence of cobalt deficiency in productive dairy cows, economic losses, causes, research on disease development mechanisms, and development and implementation of effective methods for early detection and prevention are the current problems faced by veterinarians. Science and Practice. is one. Just as each metabolic disorder has its own characteristic symptoms, hypoxic disorders have their own set of clinical signs and changes in blood counts. Deficiencies in micronutrients, including cobalt, can lead to stunted growth of the microbiota in the large intestine, increased acidity of ascites, intermediates of incomplete protein breakdown, and absorption of ammonia into the bloodstream, leading to chronic toxicity. Due to the complexity of laboratory tests in the diagnosis of cobalt deficiency, the administration of cobalt salts or vitamin V12 to animals suspected of having the disease for diagnostic purposes may be effective. The diagnosis of hypometabolism is based on clinical symptoms and laboratory findings, taking into account the characteristics of the biogeochemical province. Appetite changes in cobalt deficiency, dramatic weight loss, liver 0.15 mcg%

cobalt, serum vitamin B12 less than 1.0 mcg/l, blood hemoglobin 9-5 g%, red blood cells - 5-4 million/ μ l, cobalt -2.5-2 mcg% and total protein content dropped to 7-6.5 g% [1].

The characteristics and symptoms of hypometabolism in high-yielding dairy cows under domestic cattle farm conditions are divided, with most researchers agreeing that hypometabolism is primarily associated with decreased productivity, decreased appetite, gastrointestinal hypotension, and worsening skin growth. Endometrial, hair loss, bone mineralization, joint enlargement, prolongation of lifespan and deterioration of reproductive performance, miscarriage and stillbirth, and retention of growth and development in young animals are common signs. The purpose of this study was to investigate the clinical signs and changes of some morphological and biochemical parameters observed in animal blood, as well as indicators of large ascites, which are the basis for the diagnosis of cobalt deficiency in dairy cows.

Deficiency of a number of minerals in the diet of animals, including cobalt element, is one of the main factors in the violation of the metabolic process, which is the main physiological process that determines the productivity, fertility and disease resistance of cattle [2].

Prevalence of microelementosis in productive cows in the conditions of farms of the Republic, economic damage, causes, importance of alimentary factors in their origin, developmental mechanisms and methods of early detection, effective methods of treatment and prevention of diseases and early diagnosis and prevention of hypocobaltosis in productive cows implementation is one of the most pressing issues facing veterinary science and practice today.

Materials. To study the causes, mechanism of development and clinical signs of hypocobaltic disease of productive cows in the conditions of specialized farms of the Republic, to develop effective treatment and group prevention.

The research was conducted at the Ochilov Mahmudjon Dalasi livestock farm in the Payarik district of Samarkand region..

Methods. The study used clinical trials in cows, unified morphological parameters of blood samples, biochemical indicators by spectrometrophotometric and

refractometric methods, functional and atomic absorption and special chain reaction methods of enzymes, zootechnical and special analysis of food, soil and water samples. Special methods were also used to prepare additional mineral supplements and other preventive measures.

In addition to feeding enriched rats to hypocobolic cows, the study found that 40 mg of Cobalt Chlorite salt per cow once a day and 20 ml of Butasal intramuscularly once every 2 days were the most effective options..

Results. Examination of the blood of cows with hypocobaltosis revealed that the cobalt level was below normal. Therefore, its mean concentration in the experimental group of animals was found to be 92.5% lower than the recommended standard. According to scientific data, cobalt "affects the formation of reticulocytes and their transformation into red blood cells. One of the mechanisms that stimulates erythropoiesis is the effect of cobalt on the formation of erythropoietin.. [3].

In addition, cobalt is associated with the sulfhydryl group of oxidoreductases, resulting in bone marrow hypoxia, which acts as a stimulator of increased erythropoietin synthesis. Thus, cobalt leads to activation of cell apoptosis, glycolysis, angiogenesis, and erythropoiesis. Morphological examination of blood samples revealed a decrease in the number of red blood cells by 14.6% and hemoglobin by 12.3% compared to the average norm. Most red blood cells have a nonspecific shape (heterocytosis), vary in size (unequal red blood cells), and are dominated by large cells with an enlarged starting area.

Large red blood cells are difficult to pass through small blood vessels, which reduces the mechanical stability of red blood cells and leads to hemolytic disease. [4].

As a result, these cells are unable to perform sufficient transport and gas exchange functions to provide all organs and tissues with the required amount of oxygen.

Consistent with the data on the total number of red blood cells in the blood of cows. With this change, the average volume of red blood cells in the sample was above the average value of the reference value, which is characteristic of the predominance of mature blood cells in the blood. At the same time, the average hemoglobin formation rate in red blood cells was found to be -42%, 15.4% lower than the mean. This change

confirmed a decrease in the intensity of hemoglobin synthesis in cows with hypocoobolosis. The rate of red blood cell proliferation in the body. It averaged 17.25%, and in the blood of sick animals, this value ranged from 23.0 to 28.6%, indicating changes in red blood cells and confirming microscopic cell homogeneity[5].

Discussion. Decreased immunity due to decreased white blood cell count in cows with hypocoobolosis is accompanied by eosinophilia, relative neutropenia, lymphopenia, and monocyte depletion. In our opinion, these changes are associated with the deterioration of hematopoiesis and the development of compensatory mechanisms in the body designed to protect the body from the entry of pathogens into the internal environment.

In cows with hypocoobolosis, both erythropoiesis and leukopoiesis are disturbed and present as hematologic signs.

Based on scientific research aimed at developing methods and means of prevention, studies have shown that 50 g of Cobalt chloride salt per cow per day and 20 ml of Butasal intramuscularly once every 2 days is the most effective option. On the 15th day of treatment, positive changes in blood morphology were observed. Thus, on day 30, the number of red blood cells in the animals increased to $6.2 \pm 0.4 \times 10^{12} / l$.

At the same time, the concentration of hemoglobin increases, which indicates the formation of hemoglobin and the normalization of hematopoiesis.

Conclusion. When diagnosing cows with hypocoobolosis, a comprehensive review of clinical features, blood cobalt results, morphological data, and erythrocyte counts is recommended. The use of 50 mg of Cobalt Chlorite salt per cow once a day and 20 ml of Butasal intramuscularly once every 2 days has a positive therapeutic effect in the prevention of cows with hypocoobolosis.

Literature:

1. Bakirov B., Daminov A.S., Ro‘ziqulov N.B. va b.lar. Hayvonlar kasalliklari. Ma’lumotnoma. Samarqand 2019. 157-160-b.

2. Bakirov B. Hayvonlarning ichki yuqumsiz kasalliklari. O'quv qo'llanma. Samarqand. 2015. 391-393-b.

3. Егорова, Й.Н. РДW как маркер гипоксического состояния тканей / Й.Н. Егорова, Р.А. Пустовалова, М.А. Горшкова // Клиническая лабораторная диагностика. – 2014. – № 9. – С. 59.

4. Егорова, Й.Н. Клиникодиагностическое значение эритроцитарных индексов, определяемых автоматическими гематологическими анализаторами / Й.Н. Егорова, Р.А. Пустовалова, М.А. Горшкова // Верхневолжский медицинский журнал. – 2014. – Т. 12. – Вып. 3. – С. 34-41.

5. Коваленок, Ю.К. Рекомендации по применению комплексонатов микроэлементов при гипокобальтозе и гипокупрозе телят на откорме / Ю.К. Коваленок, А. А. Голубь, П.Г. Роскач. – Витебск: Изд. УО ВГАВМ, 2007. – 15 с.

ФИЗИКА ФАНИНИ ЎҚИТИШДА ЗАМОНАВИЙ ИНТЕГРАТИВ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ

Холмирзаева Гулшан Сайфиевна

*Самарқанд вилояти Оқдарё тумани 2-сон касб-хунар мактаби Физика-
Астрономия фани ўқитувчиси*

Аннотация: ушбу мақолада физика фанини ўқитишда замонавий интегратив таълим методларидан фойдаланиш хақида суз юритилган.

Калит сўз: кимё, экология, иқтисод, кластер, қуёш энергияси, шамош генератори, геотермал энергетика, физика, био- энергетика, математика, қуёш батареялари.

Маълумки, мактаб физика таълимида ўқувчиларга фан ва техника сўнгги янгиликлари, физика соҳасидаги кашфиётлар ва уларнинг мазмуни, моҳиятлари билан таништириб бориш давр талаби ҳисобланади. Физика ўқитишда энг асосий фундаментал тушунчалардан бири энергия ва уни ҳосил қилиш жараёнлари ҳисобланади. Ҳозирги вақтда энергия манбалари ичида энг самаралиси ва экологик тоза энергия манбалари муқобил энергия манбалари ҳисобланади. Шунинг учун узлуксиз таълим босқичларида муқобил энергия манбалари замонавий конструкциялари, улардан фойдаланишнинг техник имкониятлари устида жуда катта амалий ишлар олиб борилмоқда. Бу ишларни олиб боришда етук мутахассис кадрларнинг эҳтиёжи борган сари ортиб бориши шу соҳа олимлари томонидан башорат қилинмоқда.

Ҳозирги пайтда таълимга ахборот технологияларини жадал татбиқ этиш, таълим жараёнини компьютерлаштириш етакчи педагогик-услубий ғояга айланган. Навбатдаги асосий вазифа ахборот технологиялари ва компьютерлаштириш бўйича эришилган натижаларни умумлаштириш йўли билан яхлит педагогик-услубий назарияни асослашдан иборат. Ахборот технологияларидан таълим тизимида, айниқса физика, кимё ва биология фанини

Ўқитишда фойдаланиш - электрон дарсликлар, уқув фильмлари, ходиса ва жараёнларнинг виртуал моделлари, тест дастурлари ва виртуал лаборатория дастурлари ва хоказо босқичлардан иборат бўлиб, ёшларнинг табиий фанларга бўлган кизиқишларини оширишда, ходиса ва қонуниятларни чуқурроқ англаб етишларида, масофавий ва мустақил таълим олишларида муҳим аҳамиятга эгадир. Булар орасида физика, кимё ва биология таълимини асосий муаммоларидан бири лабораторияларнинг электрон вариантыни яратиш шу куннинг долзарб муаммоларидан биридир.

Таълим-тарбия жараёнида педагогик ва ахборот технологияларни муваффақиятли қўллаш учун табиий фан ўқитувчилари махсус методик билим ва кўникмаларни эгаллашлари, педагогик амалиётда зарур бўладиган методик тайёргарликка эга бўлишлари лозим. Умумий урта таълим тизимида табиий фанлар ўқитилишини ташкил қилиш масаласи, табиийки, физика, кимё ва биология фанларидан лаборатория машғулотларини самарадорлигини ошириш билан боғлиқ. Физика, кимё ва биология фанларини ўрганишда лаборатория ишларини бажариш муҳим ўрин эгаллайди. Ўқув жараёнида лаборатория машғулотларининг самарадорлигини ошириш муаммоси мураккаб ва кўп қирралидир. Уни ҳал этиш лаборатория машғулотларини ўтказишнинг турларига хос бир қатор хусусиятларни ҳисобга олишни тақозо этади.

Замонавий таълим воситаларини қуйидаги икки гуруҳга ажратиш мумкин:

ИНТЕРАКТИВ воситалар:

Интернет портали.

Видео ва аудио конференциялар.

Электрон почта орқали таълим.

Масофадан бошқариш тизимлари.

Онлайн стимулятор ва ўқув дастурлари.

Тест топшириш тизимлари.

Онлайн стимулятор ва ўқув дастурлари.

Тест топшириш тизимлари

ИНТЕРАКТИВ бўлмаган воситалар:

Видео, аудио ва босма ҳолда чоп этилган материаллар.

Компьютер, видеопроектор, интерфаол доска.

Телевизион ва радио кўрсатувлар.

Дискларда жойлашган дастурлар.

Узоқдан бошқариш тизимлари - мураккаб дастур, тизим ва ускуналарни реал ҳолатда бошқариш ва уларда ишлаш имкониятларини яратувчи махсус тизимлар ёрдамида билим олиш йўли. Узоқдан бошқариш тизимларнинг асосий вазифаси талабага фақатгина амалий билимларни беришдан иборатдир.

Стимулятор, электрон дарсликлар ва ўқув дастурлар - бу асосан назарий ва амалий билимларни компьютер дастурлари орқали талабаларга он-лайн ҳолатида узатиш йўли. Стимулятор ва электрон дасрликлар ҳозирги кунда таълим соҳасида жуда кенг қўлланиляпти. Тест топшириш тизимлари - бу махсус дастурлар ёрдамида талабаларнинг амалий ва назарий билимларини текшириб, баҳолашда фойдаланилади. Интернетнинг масофавий таълим портали бу махсус

Интернет сайтлар (он-лайн ресурслар). Ушбу сайтларнинг асосий вазифаси - таълим жараёнини ташкил қилиш ёки талаба ва ўқитувчи ўртасида электрон он-лайн мулоқотни ўрнатиш, ўқитувчиларга ўқув материалларини сайтга киритиш, талабаларга ушбу 62 маълумотлар устида ишлашга ҳамда бошқа масофавий таълим сервисларидан фойдаланишга имконият яратишдан иборатдир. Мультимедиа воситалари - бу аппарат ва дастурлар тўплами бўлиб, у инсонга ўзи учун табиий бўлган турли-туман муҳитларни: товуш, видео, графика, матнлар, анимация ва бошқаларни ишлатган ҳолда компьютер билан мулоқот қилиш имконини беради.

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, физика таълимида куёш фотоэнергетикасига доир етарлича билим, кўникма ва малакаларни шакллантиришнинг ҳар бир ўқув фаолияти бўйича (дарс технологик хариталари, мавзулар ва уларнинг кетма-кетлиги, кўргазмали қуроллар ва макетлар, тарқатма

материаллар, презентация ва слайдлар) методик тавсия ва таклифлар ишлаб чиқиш ва ўқув жараёнига татбиқ этиш юқори натижадор- ликка эга ҳисобланиши тажриба-синов ишларида аниқланди. Куёш фотоэнергетикасига доир билим, кўникма ва малакаларни шакл- лантиришда ўқитишнинг ноъанавий метод ва усуллари татбиқ этиш ва янги ахборот технологияларидан самарали фойдаланиш имкониятлари тадқиқ этилди ва натижалар таҳлил этилди.

Адабиётлар рўйхати:

1. Абдиев У.Б. Физика таълимида ноъанавий энергия манбаларини ўқитишда фан- лар интеграцияси. // «Олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълимида аниқ ва табиий фан- ларнинг ўзаро алоқадорлик ва узвийлиги масалалари» Республика илмий-назарий анжумани материаллар, Қарши, 2014. -382-383-б.
2. Исмухамбетова А.С. Формирование у учащихся энергетического подхода при описании физических явлений разной природы в школьном курсе физики. Авторефе- рат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. - Вол- гоград, 2013.
3. Абдиев У.Б., Исмоилов Э. Умумтаълим мактаблари физика таълимида куёш фото- энергетикаси фундаментал тушунчаларини шакллантириш. // «Замонавий таълим» журнали, Тошкент, 2014, № 9. -38-42-б.
4. Абдиев У.Б., Исмоилов Э. Умумтаълим мактаблари физика таълимида куёш фото- энергетикаси фундаментал тушунчаларини шакллантириш. // «Замонавий таълим» журнали, Тошкент, 2014, № 1. -52-54-б.

ФАН ВА ТЕХНОЛОГИЯ ДОИРАСИДА ГЕРОНТОЛОГИЯ ФАЛСАФАСИ

Абдукаримова Гулчехра Баратовна, Ҳасанов Миршод Нуъмонович

Тошкент давлат транспорт университети “Ижтимоий фанлар”

кафедраси катта ўқитувчиси

Аннотация. Мақолада Фан ва технология доирасида геронтология фалсафасини биргаликда ишлаб чиқиш зарур. Стенфорд энциклопедиясида фан ва технология фалсафаси қуйидагича тақдим этилган: “Фан фалсафаси ва технология фалсафаси соҳалари бир-биридан жуда катта фарқларни кўрсатиши мавзуга янги келганлар учун ажабланиб бўлиши мумкин. Жамиятимизда фан ва технология каби бир-бири билан чамбарчас боғлиқ бўлган кам сонли амалиётни ҳисобга олсак ва унинг моҳияти масалалари таҳлил этилган.

Калит сўзлар Фан, технология, технология фалсафаси, Замонавий илм-фан, эзгулик, Стенфорд, билиш, экспериментал, қадрият.

Кириш. Фан ва технология доирасида геронтология фалсафасини биргаликда ишлаб чиқиш зарур. Стенфорд энциклопедиясида фан ва технология фалсафаси қуйидагича тақдим этилган: “Фан фалсафаси ва технология фалсафаси соҳалари бир-биридан жуда катта фарқларни кўрсатиши мавзуга янги келганлар учун ажабланиб бўлиши мумкин. Жамиятимизда фан ва технология каби бир-бири билан чамбарчас боғлиқ бўлган кам сонли амалиётни ҳисобга олсак. Ҳозирги вақтда экспериментал фан ўзининг тадқиқот тузилмаларини амалга ошириш ва ҳодисанинг кузатилиши мумкин бўлган шароитларни яратиш учун жуда муҳим технологияга боғлиқдир”. Википедияга кўра "технология фалсафаси" ибораси биринчи марта 19-аср охирида ишлатилган. асли немис файласуфи ва географ Капп. Фан ва технология ҳаёт сифати тушунчасини ўз ичига олиши керак.

Геронтологик тадқиқотлар, ўқитиш ва амалиёт биз индивидуал ва биргаликда ахлоқий жавобгарликни ўз зиммамизга олган танловларни келтириб

чиқаради. Геронтологлар турли хил профессионал гуруҳларнинг аъзолари бўлганлиги ва турли хил ахлоқий меъёрларга бўйсунishi сабабли, баъзида нафақат ушбу баёотда кўрсатилган турли хил мажбуриятлар, балки ушбу баёотдаги мажбуриятлар ва бошқа мақомлар ёки роллар ўртасида ҳам танлов қилиш керак. Ушбу баёот танловни талаб қилмайди ёки санкцияларни тақлиф қилмайди. Аксинча, у муҳокамани ривожлантириш ва ахлоқий жиҳатдан масъулиятли қарорлар учун умумий кўрсатмалар бериш учун мўлжалланган.

Геронтология - инсоннинг қариш жараёнини ўрганадиган фан. Кексалик психологиясининг белгиларига қўйидагилар киради: ташвиш, мағрурлик, ўтмишдаги маъносиз дақиқалар учун пушаймонлик, ёшлик, шовқинни ёқтирмаслик, тинчликни қидириш, уйқусизликдан ташвишланиш, сўз ва ишларнинг такрорланиши, маълум даражадаги пессимизм, умидсизлик. Кексалик инсондан одамга фарқ қилади. Ижодкор инсон ўзининг ҳаммага маълум бўлган ғояларини амалга ошириш ёки ёзиб олиш учун қўлидан келганча ҳаракат қилиши мумкин. Бутун умри фаол бўлган инсон нафақага чиқиш қийин кечади ва ўз касби бўйича астойдил меҳнат қилишни хоҳлайди. Кўп азоб чекиб, меҳнат қилганлар эса нафақадан кўнгли тўлади, оддий ҳаёт кечиради. Кексалик инсон ҳаётининг охириги босқичидир.

Профессионал геронтологларнинг ахлоқ кодекси профессионал геронтологларнинг масъулияти ва хулқ-атвори асосидаги тамойиллар ва ахлоқий меъёрларни белгилайди. Ушбу тамойиллар кундалик касбий фаолиятни текширишда қўлланма сифатида қўлланилиши керак. Улар геронтологлар учун меъёрий баёотларни ташкил қилади ва геронтологлар касбий фаолиятида дуч келиши мумкин бўлган муаммолар бўйича кўрсатмалар беради.

Геронтологларнинг ахлоқ кодекси Кириш, Преамбула, бешта умумий тамойил ва махсус ахлоқий меъёрлардан иборат. Ушбу Кодексга Профессионал геронтологлар миллий ассоциациясининг қарашлари ва миссияси ҳамроҳлик қилади.

Кодекснинг муқаддимаси ва умумий тамойиллари геронтологларни геронтология касбининг энг олий ғоялари сари йўналтириш мақсадидир.

Муқаддима ва Умумий тамойиллар қўлланилиши мумкин бўлган қоидалар эмас, лекин ахлоқий йўналишга келишда геронтологлар томонидан ҳисобга олиниши керак.

Профессионал геронтологлар миллий ассоциациясига аъзолик аъзоларни геронтологларнинг ахлоқ кодексига риоя қилиш мажбуриятини олади. Ишончномани қабул қилгандан сўнг аъзоларга ушбу мажбурият ҳақида маълумот берилади ва Кодекснинг бузилиши санкцияларга олиб келиши мумкин.

Геронтология қаришни кенг қамровли ўрганишга асосланган бўлиб, улар нафақат фанлараро ва ички интизомни ўрганиш, балки бутун дунё бўйлаб одамлар ўртасида концепция ҳақида хабардорликни яратиш учун халқаро ва профессионалларародир. Олий таълимдаги геронтология ассоциациясининг маълумотларига кўра, "Геронтология - бу қариш жараёнларини ва одамларнинг ўрта ёшдан кейинги ҳаётга қадар ўсишини ўрганади. У қуйидагиларни ўз ичига олади: 1) кекса ёшдаги одамларда жисмоний, ақлий ва ижтимоий ўзгаришларни ўрганиш 2) аҳолининг қариши натижасида жамиятдаги ўзгаришларни ўрганиш, 3) ушбу билимларни сиёсат ва дастурларга қўллашдир.

Гериатрия - бу 1) кейинги ҳаётдаги саломатлик ва касалликларни ўрганиш; 2) кекса одамларнинг ҳар томонлама соғлиғига ғамхўрлик қилиш ва уларнинг норасмий васийлари томонидан таъминланган фаровонликдир. Шунинг учун ҳам шуни таъкидлаш керакки, кексалик тиббиёти геронтологиянинг жуда муҳим жиҳати ҳисобланади. Ушбу мақола геронтологияни фан ва техника фалсафаси билан боғлиқ ҳолда фалсафий фан йўналишида ривожлантириш керакми ёки йўқми деган саволга фақат дастлабки, ассоциацияларни ўз ичига олади.

Геронтология фалсафаси нафақат фалсафа, балки инсониятнинг табиатини ўрганиш ва ўрганишни инсон ҳаётининг ривожланиши билан боғлиқ мавзулар ва масалаларда кенг ва чуқур қўллаш учун амалий билимдир. Ўрганиш маълумот тўплашни ва амалий қўллашни талаб қилади. Геронтология инсон фалсафаси ҳақидаги фандир. Яъни, одамларнинг тинч ва осойишта яшашига ёрдам берадиган турли хил турмуш тарзини излаш, амалий қўллаш бўйича

тадқиқотлар.

"Геронтология" сўзи 1903 йилда И.Метчничкоффнинг "инсон табиати" деб номланган китобидан келиб чиққан ҳолда, "ҳаётнинг ҳақиқий мақсадини ва илм-фанни ушбу мақсадга эришишнинг ягона воситаси сифатида тан олишдир. Олдин одамларни дин билан бирлаштирганидек, ўзларини шу атрофида тўплашдир. Менимча, кексалик ва ўлимни илмий ўрганиш, геронтология ва танатология деб аталиши мумкин бўлган фаннинг иккита тармоғи ҳаётнинг сўнгги даврида катта ўзгаришларга олиб келиши мумкин.". Метчничкофф зоолог ва микробиолог сифатида танилган. Тадқиқотлар глобал миқёсда турли тиллар ва маданиятлар билан ёндашилса ва ҳаёт ва илм-фаннинг асл маъносини изласа, одамлар бир хил идеалга ега бўлиши мумкин. Геронтология Геронттехнология деб аталадиган Фан ва Технология билан ҳам боғлиқ. Фан ва технология доирасида геронтология фалсафасини биргаликда ишлаб чиқиш зарур. Стенфорд энциклопедияси фан ва технология фалсафасини қуйидагича тақдим этади: "Жамиятимизда фан ва технология каби бир-бири билан чамбарчас боғлиқ бўлган кам сонли амалиётлар ҳисобга олинса, фан фалсафаси ва технология фалсафаси соҳалари жуда катта фарқларни кўрсатиши мавзуга янги келганлар учун ажабланиб бўлиши мумкин. Ҳозирги вақтда экспериментал фан ўзининг тадқиқот тузилмаларини амалга ошириш ва ҳодисанинг кузатилиши мумкин бўлган шароитларни яратиш учун жуда муҳим технологияга боғлиқдир". Википедияга кўра, "технология фалсафаси" ибораси биринчи марта 19-аср охирида ишлатилганасли немис файласуфи ва географдир. Ушбу мақола Япония илғор фан ва технология институтининг илғор келажакка нисбатан истиқболли кадриятларини кўриб чиқади.

Геронтология қарилик жараёни ва қарияларнинг саломатлиги билан боғлиқ масалаларни қамраб олади. Геронтологиянинг энг муҳим вазифаси бошқа омилларни (ижтимоий ёки маданий) эмас, балки ёшга боғлиқ ўзгаришларни аниқлашдир. Бу фан тиббиёт билан чамбарчас боғлиқ.

Ҳозирги вақтда геронтология нафақат органлар даражасида, балки молекуляр ва хужайра даражасида ҳам қариш сабабларини ўрганади. Қарияларда

асабий тартибга солиш жараёнларини ўрганишга катта эътибор берилади. Замонавий геронтология умр кўриш давомийлигини ошириш ва унинг сифатини яхшилаш билан боғлиқ вазифаларни ўз зиммасига олади. Ушбу фаннинг асосий мақсади фаол ва ижодий узоқ умрга еришишдир.

Геронтологларни уч тоифага бўлиш мумкин. Баъзилар тадқиқот олиб борадилар ва қариш назариясини ишлаб чиқадилар, бошқалари амалий геронтология соҳасида ишлайди: имтиҳонлар орқали қарияларга ёрдам беради, ижтимоий таъминот ва соғлиқни сақлаш дастурларини ташкил қилади, бошқалари эса кексалар учун дори-дармонлар мажмуасини ишлаб чиқади.

Биринчидан, геронтология соҳасидаги тадқиқотлар эрта қариш сабабларини ўрганишга, қарияларда меҳнатни оқилона ташкил этишни топишга қаратилган. Кексалар учун оптимал диеталар ишлаб чиқилмоқда, жисмоний фаоллик танланмоқда.

Эрта қариш сабаблари геронтологияда ҳам ўрганилади. Унинг белгилари - ўрта ва кекса одамларда (касаллик бўлмаганда) доимий заифлик, ички ноқулайлик ҳисси. Бундай одамлар тез чарчашади, уйқу бузилиши ва бутун танада турли хил оғриқлар ва оғриқлар билан азобланади.

Ёшга боғлиқ кўплаб ўзгаришлар қариликдан олдин содир бўлиши мумкин. Шундай қилиб, 50-59 ёшда жиддий метаболик бузилишлар ва баъзи органларнинг дисфункцияси юзага келиши мумкин, ҳатто 35 ёшда ҳам эрта қариш ҳолатлари аниқланади. Шунинг учун, бу ёшда тананинг профилактикасидан фойдаланишни бошлашингиз керак. Бу эрта қаришни олдини олишга ёрдам беради. Шунини билиш керакки, бу борадаги ҳар қандай илмий ишланмалар, агар инсон одат бўлиши керак бўлган соғлом турмуш тарзини олиб боришга ҳаракат қилмаса, фойдасиз бўлади. Бу жуда кўп вақт ва куч талаб қиладиган жуда кўп иш.

Библиография:

1. Медведева Г.П. Введение в социальную геронтологию. М. Московский психолого-социальный институт МОДЭК 2000. - 96 с.
2. Peterson E.D., Cowper P.A., Jollis J.G. et al. Outcomes of coronary artery bypass graft surgery in 24,461 patients aged 80 years older. *Circulation* 1995, suppl II; 92(9): 85 - 91.
3. Успешное старение: Социологические и социogerонтологические концепции: сб. научн. тр. / отв. ред. Евсеева Я.В., Ядова М.А. / РАН. ИНИОН. Центр социал. науч.-информ. исслед. Отд. социологии и социал. психологии. – Москва, 2020. – 230 с.
4. Мечников И.И. Очерк вопроса о происхождении видов. Изд. стереотип. КРАСАНД 2018. – 256 с.
5. Hasanov M.N. Abu Nasr is a unique interpretation of the concept of happy man in Farabi's philosophy. *TJE - Tematics journal of Social Sciences-AQSH*. 2022.-P.43-46

ГЕРОНТОЛОГИЯ ФАЛСАФАСИ - ИНСОННИНГ ЎЗЛИГИНИ АНГЛАШИНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ СИФАТИДА

Абдукаримова Гулчехра Баратовна

Тошкент давлат транспорт университети, “Ижтимоий фанлар”

кафедраси катта ўқитувчиси

Аннотация. Мақолада Қариш қонуниятларини ўрганувчи фан геронтология бўлиб, кексалар ва қариялар касалликларини ўрганади. Инсон ҳаётининг охири босқичи одатда кексалик деб аталади. Кўпгина олимлар геронтогенезни 60 ёшдан ошган деб аташади. Геронтология бу ёшни ўрганади. шунингдек, инсон ҳақидаги фалсафий-дидактик қарашларининг ёшлар тарбиясидаги аҳамияти ва унинг моҳияти масалалари таҳлил этилган.

Калит сўзлар: Инсон, жамият, Қариш қонуниятлари, Замонавий илм-фан, эзгулик, дидактика, билиш, инсонпарварлик, қадрият.

Кириш. Қариш қонуниятларини ўрганувчи фан геронтология бўлиб, кексалар ва қариялар касалликларини ўрганади. Инсон ҳаётининг охири босқичи одатда кексалик деб аталади. Кўпгина олимлар геронтогенезни 60 ёшдан ошган деб аташади. Геронтология бу ёшни ўрганади.

Бугунги кунда қариш фани тобора оммалашиб бормоқда ва қаришни олдини олиш йўллари излаш учун курашмоқда. Бироқ, ҳаёт қонунини ўзгартириш ҳали мумкин эмас. Замонавий илм-фанга кўра, қирқ ёшдан кейин инсон танасидаги ўзак хужайралар деб аталадиган хужайралар бўлинмайди. Бу қаришнинг сабаби бўлиб туюлади. Ёшни кекса одамдан ажратиб турадиган асосий хусусиятлардан бири унинг юзининг қонга тўла, нурли бўлишидир. Чолнинг юзи қарийди, қон кетади. Юзини ишқалаб, қрем сураётган бўлса ҳам, юзида ёшлик изи бўлмайди.

Қаришнинг яна бир белгиси - аввал юзда, кейин бўйин ва бошқа органларда ажинлар кўпайишидир. Ажинланган юзни буриштиргандан сўнг, одам кетади ва

ташқи кўриниш ёқимсиз бўлади. Соч ва соқолнинг оппоқлиги эса одамни жозибадан янада маҳрум қилади, уни ёшлик қуввати ва оловидан узоқлаштиради. Бошқача айтганда, кексалик инсонга ҳеч қандай яхшилиқ ҳам, қувонч ҳам келтирмайди, унинг юз-кўзини бузади, куч-ғайратини йўқотади, танасини касал қилади, бирин-кетин машаққатларни келтириб чиқаради.

Ҳозирги кунда фан-техника тараққиёти, айниқса, бойлар пластик жарроҳлик, орган трансплантацияси, қариш ва ўлимнинг олдини олиш билан курашмоқда. Бироқ, одам қанча уринмасин, ўлимни, қариликни енгиб ўта олмаганидан афсусланади. Ўтмишимизга назар ташлайдиган бўлсак, баъзи машҳур кишилар, машҳур подшоҳ ва алломалар, ҳатто пайғамбар ва авлиёлар ҳам дунёдан ўтганини кўрамыз. Бундан маълум бўладики, ўлимни енгиб бўлмайди¹.

Ўлим ва кексаликни енгишнинг ягона йўли бор: ҳаётга руҳий нуқтаи назардан қараш. Муқаддас китобларнинг барчасида инсон ўлик эмас, балки абадий руҳ эканлиги аниқ кўрсатилган. Тана ташқи моддий қобиқ ёки кийимга ўхшайди. Агар кийимингиз эскирган ёки йиртилган бўлса, бироз хафа бўлсангиз ҳам, кўнглингиз қолмайди. Ахир, эртага бошқа кийим сотиб оласиз. Худди шундай, агар бугунги тана қариб ўлса, боқий руҳ эртага бошқа танага эга бўлади ва худди кийимини алмаштирганидек, танасини ҳам ўзгартира олади. Бҳагавад-гита биз биринчи марта туғилмаяпмиз, миллионлаб, миллиардлаб йиллар олдин бўлганмиз ва миллиардлаб йиллар ўтиб яшаймиз, деб аниқ таъкидлайди.

Ўзини табиий инсон эмас, мангу руҳ эканини ҳис қилган инсон ҳеч қачон касалликдан, қариликдан, ўлимдан кўркмайди. Бундай киши Аллоҳ таоло олдидаги бурчини сидқидилдан бажариб, Аллоҳнинг неъматларига тавба қилиб, иймонли ҳаёт кечиради. Ўзини ҳис қилганлар эса қаришдан кўрқиб, пластик жарроҳлик амалиётини ўтказиб, юзига лаб бўёғини суртишади. Шунга қарамай, қарилик ва ўлим муқаррар.

Қариликнинг инсонга ҳеч қандай фойдаси йўқлигини юқорида айтган эдик.

¹ Медведева Г.П. Введение в социальную геронтологию. М. Московский психолого-социальный институт МОДЭК 2000. - 96 с.

Кекса одам кучини йўкотади, таёқ билан юра олади. Қолаверса, чолнинг юзи қуриган нокдай ажин бўлиб, ранги кўримсиз. Қаришдан қандай қочишингиздан қатъий назар, у ўз ишини қилади. Шундай экан, бир донишманд айтганидек, “Агар ҳаётингни ўзгартира олмасанг, мослаш”... Биз кексаликни ўз манфаатимизга мослаштира оламиз. Ҳамма кекса одамлар бир хил даражада ёқимсиз эмас. Бир куни бир кекса одамга автобусда жой таклиф қилдим. Унинг юзи нокдай қуруқ, кўзлари шамдек чакнарди. Ажабланарлиси шундаки, унинг оташин кўзлари ажин босган юзини камроқ хунук ва жозибали қилиб қўйгандек эди. Чол менга қараб жилмайиб: “Раҳмат, ўғлим, кун бўйи ўтиришдан чарчадим, туришим керак”, деди. Оқсоқол ҳали ҳам бақувват экани ташқи кўринишидан кўриниб турибди.

Кекса одамни жозибали қиладиган ягона фазилат бу доноликдир. Кўп меҳнат қилган, ҳаётда кўпни кўрган кекса одамнинг кўнгли кўтарилади, эъзозланади. Бошқа томондан, ҳаётни кўп кўрса-да, беғараз ҳаёт кечираётганлар эса, ёши улғайган сари аҳмоқ бўлиб қоладилар. Уларнинг нафақат танаси, балки руҳи ҳам хунук, шунинг учун улар атрофдагиларга жозибадор эмас.

Қариш ва ўлим ажабланарли эмас. Шунинг учун ҳар бир кунингизни мазмунли ўтказинг, ҳаётнинг яхши-ёмонини тарозига солинг, ҳар нарсага ақл нигоҳи билан қаранг, одоб-ахлоқга ҳамроҳ бўл, шунда қариганда ҳикмат келади ва ўлгунингизча атрофдагиларга жозибали бўлиб қоласиз. Бу қаришни олдини олишнинг ягона йўлидир.

Қариш - бу биологик жараён; маълум бир ёшга етгандан сўнг, тананинг имкониятларининг прогрессив пасайишидир. Ёшингиз ошгани сайин, тўқималарда эластик толалар ва сув миқдори камайиши туфайли тери ингичка, ажин бўлиб қолади. Шу билан бирга, сочлар оқаради, ингичка бўлади, кўриш ва эшитиш ёмонлашади, тишлар туша бошлайди. Қаришнинг намоён бўлишидан бири - организмдаги бириктирувчи тўқималарнинг ўзгаришидир. Бу ердан ўпкада, жигарда, юракда ва ҳоказо ички органлардаишининг бузилишига олиб келадиган ўзгаришлар бўлади. Кекса ёшдаги яралар ва суяк синишларининг шифо топиши бириктирувчи тўқималарнинг ўзгариши сабабли ёшларга

қараганда секинроқ кечади. Қариш даврида сезиларли ўзгаришлар кузатилади асаб тизими, эндокрин безлар, иммун ва юрак- қон томир тизимларида ўзгаришлар бўлади. Асаб тизимидаги ўзгаришлар шартли ва шарқиз рефлексларни заифлаштиради, хотирани бузади.

Қарияларда жинсий алоқа қалқонсимон без, ошқозон ости беzi, гипофиз беzi, буйрак усти безлари, ошқозон ости безининг гормонлар ишлаб чиқариш қобилятини пасайтиради. Ёши билан юракнинг қисқариш кучи камаяди, қон айланишининг ҳажми камаяди. Периферик тўқималарда қон капиллярларининг деворларининг қалинлашиши газ алмашинуви жараёнини бузади. Бу гипоксия ривожланишига олиб келади. Қон томирларининг эластиклиги пасаяди, атеросклероз ривожланади. Қон томирларининг асаб ва гуморал регуляцияси ўзгаради. Қариш: нормал ёки физиол ҳолат ҳисобланади.

Қариш физиологик ва эрта қаришга бўлинади. Физиологик қариш инсоннинг қариганда ҳам соғлиғи яхши, тетик, ўзига ғамхўрлик қила олиши ва фаол бўлишини англатади. Эрта қаришда эрта қариш белгилари кузатилади. Бунга одамнинг сурункали касаллиги ёки атроф-муҳитнинг салбий таъсири сабаб бўлиши мумкин. Замонавий назариялар қаришни қарилик туфайли оқсил синтезининг бузилиши сифатида тушунтиради. Сўнгги йилларда иммунитетни заиф организмда ҳосил бўлган антикорлар нафақат бегона моддаларни, балки нормал хужайраларни ҳам йўқ қилиши аниқланди.

Қариш жараёнида хужайралардаги энергия (иссиқлик чиқариш) жараёнлари ўзгаради: оксидловчи ферментларнинг фаоллиги пасаяди, митохондриялар сони камаяди. Қаришда ирсият катта рол ўйнайди. Баъзи одамлар ғайритабиий равишда эрта қаришни бошдан кечиришади, бу прогерия деб аталади. Бу кам учрайдиган ирсий синдромларда кузатилади. Улардан бири -Хатчинсон-Гилфорд синдроми болаларда наслдан наслга ўтадиган аутосомал рецессив касалликдир. Ушбу касалликнинг биринчи намоён бўлиши бир ёшда кузатилади, 10-20 ёшда тез ривожланади ва юрак хуружидан ўлимга олиб келади. Боланинг ўсиши секинлашади, сочлар оқариб, тўкила бошлайди, териси ингичка бўлиб, ажинланади. Хира кўриш (катаракта), ўпка амфиземаси , қон томирларининг

атеросклерози ва бошқалар ривожланади. 15 ёшдан 25 ёшгача бўлган кексаликнинг бундай белгиларининг ривожланиши Вернер синдроми деб аталади. Эрта қаришнинг асосий сабаблари - ҳаракатчанликнинг пасайиши, мушаклар функциясининг етишмаслиги (гиподинамия) билан боғлиқ ҳолда кечади. Қариш туфайли организмнинг метаболизми ёмонлашади, шунинг учун энергия озиқ-овқатларига бўлган эҳтиёж ҳам камаяди. Масалан, шаҳарда яшовчи 60-74 ёшли эркекларнинг кунлик энергия талаби 2300 ккал, аёлларда 2100 ккал, 75 ёшдан ошганларда эса 2000 ва 1900 ккални ташкил этади. Шу билан бирга, озиқ-овқат таркибида ҳайвонларнинг ёғлари ва углеводлари кам бўлиши керак. Қариш қонуниятларини ўрганадиган фан геронтология, кексалар касалликларини ўрганувчи фан эса гериатрия деб аталади².

Геронтология халқаро ва фанлараро истиқболларни ўз ичига олган мултидисциплинар соҳаларга қаратилган ижодий таълимни ўргатади. Ўрганишнинг биринчи ёндашуви тинглашдан ва қуйидаги баъзи тажрибалар орқали ўрганишдан бошланади; турли одамлар билан мулоқот қилиш, ўқиш, тадқиқот ва амалий амалиёт орқали. Билим захираси амалий маҳоратни тарбиялайди ва “донолик” сифатида умумбашарий кучга айланади, деб ҳисобланади. Бу шуни англатадики, геронтология - бу имкониятларни аниқлаш учун ижодий ўрганиш. Доктор Дэвид Петерсон Геронтологияни бешта белгидан фойдаланиб, "Саломатлик", "Ақл-идрок", "Етакчилик", "Севги" ва "Хизмат" кабилар орқали тушунтиради. Бу тамойил ҳамма одамларга нисбатан қўлланилса, ҳаёт бахтдан ошади, дейди у. Барча 5 тоифа "назокат" ва "огоҳлик" кучини талаб қилади³. Биррен ва Шрот геронтология фалсафасининг бир қисми бўлган автобиографияга геропсихология тарихини тақдим этдилар. Шу ўринда фалсафа, фан ва гуманитар фанлар ўртасидаги муносабатларни аниқлаш муҳим аҳамиятга эга. Википедия (2018)га кўра, "Фалсафа - мавжудлик, билим,

² Котельников Г. П., Яковлев О. Г., Захарова Н. О. Геронтология и гериатрия. Учебник для студентов медицинских вузов, слушателей учреждений дополнительного профессионального образования и повышения квалификации специалистов. М., Самара Самарский Дом печати 1997. - 800 с.

³ Peterson E.D., Cowper P.A., Jollis J.G. et al. Outcomes of coronary artery bypass graft surgery in 24,461 patients aged 80 years older. Circulation 1995, suppl II; 92(9): 85 - 91.

қадриятлар, ақл, ақл ва тил каби масалаларга тегишли умумий ва фундаментал муаммоларни ўрганади". Фан бу "коинот ҳақида синовдан ўтказиладиган тушунтиришлар ва башоратлар кўринишидаги билимларни яратувчи ва тартибга солувчи тизимли корхона". Гуманитар фанлар (инсон фанлари) эса "инсоният жамияти ва маданияти жиҳатларини ўрганадиган академик фанлардир. Шу нуқтаи-назардан караганда, геронтология фанлараро, касблараро ва миллатлараро хусусиятларга эга.

Геронтология - бу шахснинг насл-насабини билиш орқали ҳаёт сифатини яхшилашдир. Ҳамма нарса оила тарихи билан боғлиқ. Бу фан соҳаси одамлар йиғилиб, бир-бирларига бахт ва узок умр кўриш йўлларини ўргатади. Геронтология фанлараро, касблараро ва миллатлараро хусусиятларга эга. Ушбу омилларни ҳисобга олган ҳолда, биз ушбу ўрганишнинг тадқиқоти, қўлланилиши ва амалий амалиётини умумлаштирамиз. Геронтология - бу шахснинг насл-насабини билиш орқали ҳаёт сифатини яхшилашдир. Геронтология - бу шахснинг насл-насабини билиш орқали ҳаёт сифатини яхшилашдир⁴.

Геронтология фалсафаси - бу инсониятнинг табиатини ўрганиш ва ўрганишни амалиётда қўллаш учун амалий фалсафадир. Шундай қилиб, ўрганиш маълумот тўплаш ва фалсафа билан амалий амалиётни талаб қилади. Леонардо да Винчи бутун умри давомида уни амалга оширган ажойиб моделдир. Агар биз уни тарбиявий ёндашув сифатида қабул қилсак, бу ижодкор кадрларни бутун умрга тарбиялаш, деб баҳоланади. Геронтология нафақат фанлараро ва фанлараро тадқиқот, балки бутун дунё бўйлаб одамлар ўртасида концепция ҳақида хабардорликни яратиш учун қаришни халқаро ва касблараро ўрганишдир. Ушбу таклиф геронтология тарихи ва геронтологиядаги эволюциянинг келажакдаги даврларини кўриб чиқади. Геронтология фалсафаси - бу инсониятнинг табиатини ўрганиш ва ўрганишни амалга ошириш учун

⁴ Успешное старение: Социологические и социogerонтологические концепции: сб. научн. тр. / отв. ред. Евсеева Я.В., Ядова М.А. / РАН. ИНИОН. Центр социал. науч.-информ. исслед. Отд. социологии и социал. психологии. – Москва, 2020. – 230 с.

амалий фалсафа. Геронтология инсон фалсафаси ҳақидаги фандир. Яъни, инсоннинг тинчлик ва осойишталикда яшашига ёрдам берадиган турли хил турмуш тарзини излаш, амалий қўллаш бўйича тадқиқотлар. Тадқиқотларга турли тиллар ва маданиятлар билан глобал миқёсда ёндашиш ва ҳаёт ва фаннинг ҳақиқий маъносини излаш, одамлар бир хил идеалга эга бўлишлари мумкин. Геронтология фан ва технология ривожини билан ҳам боғлиқ.

Геронтология ҳаётнинг мақсадини нафақат узок умр кўришни, балки ҳаёт сифатини ҳам ўрганиш учун мавжуд. Геронтология қаришни кенг қамровли ўрганишга асосланган бўлиб, у нафақат фанлараро ва интизомлараро тадқиқот, балки бутун дунё бўйлаб одамларда концепция ҳақида хабардорликни яратиш учун қаришни халқаро ва касблараро ўрганишдир. Олий таълимдаги геронтология ассоциациясига кўра, "Геронтология - бу қариш жараёнлари ва шахсларнинг ўрта ёшдан кейинги ҳаётга қадар ўсишини ўрганади. У қуйидагиларни ўз ичига олади: 1) кекса ёшдаги одамларда жисмоний, ақлий ва ижтимоий ўзгаришларни ўрганиш 2) бизнинг кекса ёшдаги аҳолимиз натижасида жамиятдаги ўзгаришларни ўрганиш, 3) бу билимларни сиёсат ва дастурларга қўллаш.1 Шунинг учун, гериатрик тиббиёт геронтологиянинг ҳам жуда муҳим жиҳати эканлигини таъкидлаш керак.

Геронтология фалсафаси нафақат назарий фалсафа, балки инсониятнинг табиатини ўрганиш ва ўрганишни амалга ошириш учун амалий фалсафадир. Ўрганиш маълумот тўплаш ва амалий амалиётни талаб қилади. Демак, геронтология инсон фалсафаси ҳақидаги фандир. Яъни, одамларнинг тинч ва осойишта яшашига ёрдам берадиган турли хил турмуш тарзини излаш, амалий қўллаш бўйича тадқиқотлар.

"Геронтология" сўзи Метчикоффнинг 1903 йилда "инсон табиати" деб номланган китобидан олинган бўлиб, "Ҳаётнинг ва фаннинг ҳақиқий мақсадини ушбу мақсадга еришишнинг ягона воситаси сифатида тан олиш. Олдин одамларни дин билан бирлаштирганидек, ўзларини шу атрофида тўплаш. Менимча, кексалик ва ўлимни илмий ўрганиш жуда катта эҳтимол геронтология

ва танатология деб аталиши мумкин бўлган иккита фан соҳаси ҳаётнинг сўнги даврида катта ўзгаришларга олиб келади". И.И.Мечников зоолог ва микробиолог сифатида танилган⁵. Тадқиқотларга турли тиллар ва маданиятлар билан глобал миқёсда ёндашиш ва ҳаёт ва илм-фаннинг асл маъносини излашда одамлар бир хил идеалга эга бўлишлари мумкин. Геронтология геронтехнология деб аталадиган фан ва технология билан ҳам боғлиқ.

Библиография

1. Медведева Г.П. Введение в социальную геронтологию. М. Московский психолого-социальный институт МОДЭК 2000. - 96 с.
2. Peterson E.D., Cowper P.A., Jollis J.G. et al. Outcomes of coronary artery bypass graft surgery in 24,461 patients aged 80 years older. *Circulation* 1995, suppl II; 92(9): 85 - 91.
3. Успешное старение: Социологические и социogerонтологические концепции: сб. научн. тр. / отв. ред. Евсеева Я.В., Ядова М.А. / РАН. ИНИОН. Центр социал. науч.-информ. исслед. Отд. социологии и социал. психологии. – Москва, 2020. – 230 с.
4. Мечников И.И. Очерк вопроса о происхождении видов. Изд. стереотип. КРАСАНД 2018. – 256 с.
5. Hasanov M.N. Abu Nasr is a unique interpretation of the concept of happy man in Farabi's philosophy. *TJE - Tematics journal of Social Sciences-AQSH*.2022.-P.43-46

⁵ Мечников И.И. Очерк вопроса о происхождении видов. Изд. стереотип. КРАСАНД 2018. – 256 с.

УДК.101.1:316

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОЙ ФИЛОСОФИИ ТЕХНИКИ

Кушаков Файзулла Абдуллаевич

ТГТУ стар преп. кафедры «Гуманитарный науки»

Электрон адрес: kushakovfayzullo@gmail.com

Телефон: +99897 7772583

Перспективы развития современной философии техники.

Аннотации: В данной статье рассматриваются формы технического прогресса в современном мире: социальные последствия информатизации общества; научно-технический прогресс; отношение к технике в обществе. Формирование науки как самостоятельной отрасли знания, быстрый рост технических достижений в конечном итоге порождают представления о возможности достижения неограниченной власти человека над природой и преобразовании ее в соответствии со своими потребностями.

Техника фалсафаси ривожланишининг замонавий истиқболи.

Аннотациялар: Ушбу мақолада технологик тараққиётнинг ҳозирги замондаги шакллари муҳокама қилинади. Жамиятнинг ахборотлашувини ижтимоий оқибатлари, илмий ва техник тараққиёт ва жамиятдаги технологияларга муносабат таҳлил қилинади. Илм-фаннинг мустақил билим соҳаси сифатида шаклланиши, техник ютуқларнинг тез ўсиши натижасида эҳтиёжларига қараб ўзгартириш имконияти юзага келтириш.

Prospects for the development of modern philosophy of technology.

Annotations: This article discusses the forms of technological progress in the modern world: the social consequences of informatization of society; scientific and technical progress; Attitude to technology in society. The formation of science as an independent branch of knowledge, the rapid growth of technical achievements

ultimately gives rise to ideas about the possibility of achieving unlimited human authority over nature and transforming it in accordance with their needs.

Ключевые слова: Техника, научно-технический прогресс, секуляризация, информационные технологии, технических знаний, технических устройств, технических систем.

Философия техники возникла как результат критической оценки нашей цивилизации. Современный ее этап – информационный – сопровождается стремительным развертыванием высоких технологий, которые приобретают сейчас значительное влияние. Процессы, идущие в обществе, очень сложны и вызывают много вопросов. К примеру, не ясно до конца, насколько безошибочен тот технологический путь развития, по которому пошло современное общество. Какие следует принять меры, чтобы предотвратить губительные последствия, к которым неизбежно придет общество, если оно будет (и это сейчас происходит) по-прежнему наращивать все более современные технологии, удовлетворяя потребности людей? Есть ли тот предел, за которым подобное наращивание станет невозможным из-за опасных угроз для человека и природы? Вопросы далеко не праздные, и они-то и являются предметом философской рефлексии (от лат. *revlexio* – размышление, сомнения).

Социальные последствия информатизации общества – одна из самых серьезных проблем современной философии техники. Особенность и важность этих проблем состоит в том, что они затрагивают интересы человечества, поскольку происходит изменение самого человека, восприятия им окружающего мира, меняются ценностные ориентации, стандартизируется поведение.

Научно-технический прогресс – явление сложное и противоречивое. С одной стороны, налицо достижения науки в различных областях знания (природа, общество, человек) – геновая инженерия, кибернетика, информатика; усложнение технологий – микроэлектроника, высокотехнологичное машиностроение, космонавтика, нано технологии и информационные технологии, с другой – явное несоответствие между возможностями природы и

потребностями человека. Все более очевидным становится необходимость перестройки технологического базиса общества в направлении превращения техно сферы в органическую составляющую биосферы.

Отношение к технике в обществе было всегда неоднозначным. Существовавшие длительное время оптимистические прогнозы безусловного господства техники породили и иные взгляды, нашедшие свое воплощение в ряде художественных произведений, антиутопий, таких как «Утопия 14» К. Воннегута, «О, дивный новый мир» О. Хаксли и других.

Эти произведения фактически содержали предостережения человечеству. Это была критика тоталитарного технократического государства, в котором наука и техника, достигнув высокой степени развития, могут подавлять свободу и человеческую индивидуальность.

Одно из проявлений противоречивости информационных процессов в обществе – возможность манипуляции сознанием людей, воздействия на него, причем в массовом масштабе. Через глобальные компьютерные сети это становится технически возможным, причем объектами воздействия не обязательно могут стать экономические и военные сферы жизнедеятельности общества. Влияние может идти через культуру в широком смысле слова, т.е. через национальное самосознание, культурные традиции, национальный язык, мораль. Эта проблема стала наиболее актуальной в условиях современного этапа глобализации, когда вопросы национальной и культурной самоидентификации общества перешли в практическую плоскость.

Так, к примеру, снижение нормативного уровня языка до недопустимых лексических форм наносит огромный урон самосознанию народа, его самоуважению и самодостаточности. А это в значительной степени подрывает основы «информационной безопасности» страны, создавая сложную ситуацию в борьбе с информационным оружием.

Однако было бы ошибочным не замечать позитивных социальных сторон информатизации общества. Интернет не только породил новые формы взаимодействия людей, дал возможность оперирования большими объемами

информации, но также способствовал созданию новых условий для жизнедеятельности человека, включая дополнительные формы их трудовой занятости (электронная коммерция и др.).

Велики возможности информатизации в области образования. Разработка новых технологий, их обслуживание, конечно, требуют разнообразных знаний, квалифицированных специалистов, но дело не только в этом. «Информационному обществу нужны не только профессионалы своего дела, но личности, индивидуальности, способные творчески мыслить, принимать самостоятельные решения, отвечать требованиям общечеловеческой морали. Информационные технологии обладают соответствующим потенциалом для получения позитивных итогов». [1]

В результате широкого распространения информационных технологий перед человеком открываются новые возможности в интеллектуальной сфере. Речь здесь идет, прежде всего, о расширении практических потребностей получения качественного образования, используя системы дистанционного обучения. Дополнительные возможности на этом пути создает также система «открытого образования», распахивающая двери сразу нескольких учебных заведений, что способствует удовлетворению индивидуальных образовательных потребностей с максимальной полнотой. Научно-технические технологии XXI века для своей разработки и профессионального использования нуждаются в квалифицированных специалистах.

Внедрение новых информационных технологий в образование способствует формированию информационной культуры. Она характеризуется не только овладением навыками работы с компьютерной техникой, но также и подготовленностью людей к восприятию новой информации и ее использованию. Информационная культура проявляется также в формировании новых ценностей, стереотипов поведения, в целом иной информационной среды обитания.

Таким образом, новые технологические решения позволяют радикальным образом изменить стиль и качество жизни современного человека. Однако

необходимо отдавать себе отчет в том, что, несмотря на огромные перспективы и возможности общества, основанного на высоких технологиях, само по себе это не может дать гарантий торжества добра и справедливости. Современный уровень осмысления происходящих в обществе процессов позволяет уяснить главное: ошибочно думать, что уровень технического развития социума может являться определяющим фактором его стабильности и благополучия. Последствия развития техники предопределяют более глубокое понимание самой природы техники, бесконтрольное развитие которой не может быть конструктивным для человека и его будущего.

Классические фундаментальные проблемы философии в применении к анализу техники потребовали своей конкретизации. Так, основной вопрос философии - вопрос об отношении сознания к материи выступает в форме вопроса об отношении сознания к материальным объектам модулирующей деятельностью сознания. Диалектика субъектно-объектных отношений проявляется в форме диалектики взаимоотношений человека и технических устройств различной степени сложности. В предмет философии техники включились вопросы создания искусственного интеллекта, его отношение к естественному интеллекту, закономерности развития техники, специфика технического знания и технических наук, проблемы детерминации развития техники и перспектив этого развития. Но главные проблемы сегодняшней философии техники связаны с бурным развитием и внедрением во все сферы жизни компьютерной техники, разрешением противоречий современной техногенной цивилизации, социальными следствиями современного научно-технического прогресса, переходом человечества к постиндустриальной цивилизации, техническим образованием и воспитанием.

В целом предметная область философии техники неоднородна. В ее содержание входит философия, технология, социальные, экологические и политические проблемы. Философия техники как бы аккумулирует энергию многих областей человеческого знания и деятельности, направленных на познание техники.

Синтетическая роль философии техники чрезвычайно важна, поскольку в исследовании техники возникла определенная диспропорция. На одном полюсе сосредоточены исследования сугубо научно-технического порядка в которых участвуют представители технических, естественных наук и инженеры. На другом - проблемы личности, нравственности, творчества, проводимых гуманитариями. Между этими полюсами находятся проблемы социальной структуры общества, научно-технической политики, социальных следствий научно технического прогресса, развития материальной и духовной культуры. Философия техники призвана дать философский синтез всех этих трех групп проблем.

Итак, техника должна быть понята:

- как совокупность технических устройств, артефактов - от отдельных простейших орудий до сложнейших технических систем;

- как совокупность различных видов технической деятельности по созданию этих устройств - от научно-технического исследования и проектирования до их изготовления на производстве и эксплуатации, от разработки отдельных элементов технических систем до системного исследования и проектирования;

- как совокупность технических знаний - от специализированных рецептурно-технических до теоретических научно-технических и системотехнических знаний.

Литературы:

1. Л.Ф. Матроница, Г.Ф. Ручкина, О.Б. Скородумова – М.: МИРЭА, 2015, с.17
2. И.В. Вишев, Е.В. Гредновская, Л.М. Григорьева, А.А. Дыдров. Философия техники: учебное пособие. – Челябинск.: Издательский центр, 2014.
3. Горохов, В.Г. Технические науки: история и теория. История науки с философской точки зрения / В.Г. Горохов. – М.: Логос, 2012. – 344 с.

4. Грюнвальд А. Техника и общество: западноевропейский опыт исследования социальных последствий научно-технического развития / Грюнвальд А. – М., 2011.
5. Розин В.М. Философия техники: От египетских пирамид до виртуальных реальностей / В.М. Розин. – М.: Nota bene, 2001.
6. Степин, В.С. История и философия науки: учебник / В.С. Степин. – М.: Академический проект, 2010.
7. [Тяпин, И.Н.](#) Философские проблемы технических наук: учебное пособие / И.Н. Тяпин. – М.: Логос, 2014.
8. Hasanov M.N. Abu Nasr is a unique interpretation of the concept of happy man in Farabi's philosophy. TJE - Tematics journal of Social Sciences-AQSH.2022.- P.43-46

ИСЛОМ ДИНИДАГИ ҚАДРИЯТЛАР ВОСИТАСИ АСОСИДА ШАХС МАЪНАВИЯТИНИ ЮКСАЛТИРИШДАГИ АҲАМИЯТИ

Ж.С. Раматов - Тошкент Давлат транспорт университети

“Ижтимоий фанлар” кафедраси профессори

Эрнийёзов Ў., Ҳасанов М - кафедра катта ўқитувчиси

Аннотация. Жамият миқёсида глобаллашув жараёнининг кескин тус олиши ижтимоий тараққиётга ҳам ижобий, ҳам салбий таъсир характерига эга. Шунинг учун бирор мамлакат йўқки глобаллашув ва ахборот коммуникациясини четлаб ўтиб тараққиётга эришган бўлса. Доно халқимизнинг, “Ҳар жойни қилма орзу, ҳар жойда бор тошу-тарози” – деган пурмаъно ҳикматида идеал мамлакат ёки идеал жамият йўқлиги, лекин ана шу идеалликка интилиб фаолият олиб бориш шарти кун тартибида туради.

Калит сўзлар: Инсон, жамият, таълим-тарбия, доно, эзгулик, глобаллашув, билиш, инсонпарварлик, қадрият.

Кириш. Учинчи минг йилликка келиб шахс, жамият ва давлат ўртасидаги ўзаро муносабатлар кесимида диний қадриятларни ўзига хос аҳамияти кўпчилик диний ва илмий адабиётларда учрайди. Глобаллашувнинг шиддатли тус олиши, космополитик тенденцияларнинг авж олаётгани, турли ғоявий ва ахборот хуружлари инсоният олдида улкан муаммоларни келтириб чиқармоқда.

Жамият миқёсида глобаллашув жараёнининг кескин тус олиши ижтимоий тараққиётга ҳам ижобий, ҳам салбий таъсир характерига эга. Шунинг учун бирор мамлакат йўқки глобаллашув ва ахборот коммуникациясини четлаб ўтиб тараққиётга эришган бўлса. Доно халқимизнинг, “Ҳар жойни қилма орзу, ҳар жойда бор тошу-тарози” – деган пурмаъно ҳикматида идеал мамлакат ёки идеал жамият йўқлиги, лекин ана шу идеалликка интилиб фаолият олиб бориш шарти кун тартибида туради.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг, “... биз бугунги кунда ижтимоий-маънавий ҳаётимизни ривожлантириш борасида амалга ошираётган ишларимизни янги босқичга кўтаришимиз, бунинг учун давлатимиз ва жамиятимизнинг барча куч ва имкониятларини сафарбар этишимиз шарт. Чунки ҳозирги вақтда дунё миқёсида ҳукм сураётган таҳликали вазият, сиёсий ва иқтисодий инқирозлардан ташвишга тушмаётган бирорта давлат ёки жамият йўқ, десак, ҳеч қандай муболаға бўлмайди”-деган таъкиди орқали бутун халқимизни миллий ва маънавий юксалиши йўлида собитқадамлик билан ишлашга чақиради.

Бугун инсоннинг асл моҳияти ва табиатига ёт ва бегона, ахлоқ мезонларига тескари, Ғарбдаги айрим кучлар манфаатига мос одатларнигина «инсон эрк» ининг мезони сифатида кўпчилик ҳаётига тиқиштирилишига қаратилган зўраки уринишлар ҳам иймон - эътиқодли инсонларни ўйлантириб, ташвишга солмоқда. Одамзод маданияти ва ахлоқига заррача алоқаси бўлмаган бундай айнишлар инсониятнинг бугунги ва келажак ҳаётига тўғридан - тўғри таҳдид солмоқда. Масалан, шу пайтга қадар барча дин ва ахлоқий қарашлар, эзгулик ғояларига асосланган мафкуралар яқдиллик билан қоралаб келган ҳаёсизлик ва андешасизликни оммавий маданият ва муомила мезони сифатида тарғиб қилиш, бир жойда ниш урган қандайдир ақидаларни иккинчи бир жойга экспорт қилишга ҳаракат – ғарб оламида чуқур илдиз отиб, дин ва миллат танламасдан, борича қитъа ва минтақаларга ҳам шиддат билан ёппасига ёйилиб бораётган маънавий разолатларнинг асосини ташкил этмоқда¹. Бундай маънавий разолатларнинг сабаби эса ўзимизнинг миллий, диний қадриятларимизни билмаслик, уларни англашга нисбатан масъулиятнинг йўқлиги бу борадаги асосий муаммоларимиздан бири ҳисобланади. Ёшлар масъулияти тўғрисида файласуф олим Г.Л.Тулъчинский шундай таъкидлайди: «Ёшларни айрим вақтларда белгиланган вазифани масъулият билан бажара олмаслиги уларни ғоявий жиҳатдан қуролланмаганлигида, омадсизликнинг сабаби ҳам мана

¹Эргашев И.С. Шахс маънавий камолотида эркинлик ва ижтимоий масъулият уйғунлиги. Фалсафа фанлари номзоди дисс...-Тошкент. 2011. – 137 б.

шунда. Билим, ақл, малака билан қуролланган ёшлар масъулиятни тўғри тушунади ва фаолиятини шунга йўналтиради»². Дарҳақиқат, ҳар тарафлама сифатли таълим тарбияга олган, билимга интиланган ёшлар ўз масъулиятини чуқур англаб етади. Бу эса жамият, мамлакат келажакнинг ривожига бевосита таъсир кўрсатади.

Кейинги йилларда мамлакатимизда Исломи илми ривожини йўлида ҳам катта ислохотлар амалга оширилмоқда. Хусусан, республикамиз бўйлаб қорилар ўртасида 2017 йилдан бошлаб Қуръон мусобақаси, Ҳадисшунослик, қироат бўйича танловлар эълон қилиниб, кўплаб иқтидорли ёшлар кашф этилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев мамлакатимизда “Ижтимоий барқарорликни таъминлаш, муқаддас динимизнинг софлигини асраш – давр талаби” мавзусидаги анжуманда имомларга мурожаат қилиб, “Худо йўлида ҳолис хизмат қилишни ўз зиммаларига олганлар. Бу ҳам масъулият, ҳам улкан шараф. Шунинг учун соғлом эътиқод йўлини тарғиб қилишни аввало кимдан сўраймиз? Сиз, азизлардан сўраймиз. Шу борада барчамиз кимдан ибрат оламиз? Сиз, азизлардан”³- дея дин аҳлларига жамият ва мамлакат олдидаги масъулиятини яна бир бор эслатиб ўтди.

Бугунги кунда шахснинг давлат ва жамият, миллат, оиласи олдидаги масъулиятини қай даражада англаб етиши унинг аввалам бор ахлоқий фазилатлари ва маънавий етуқлигига боғлиқдир. Шу ўринда М.Имомназаров, “Илм ва имон инсонга масъулият юқини юқлайди”⁴-деган фикри орқали тараққиётга илдам одимлаган сари масъулият ортиб боришига урғу беради.

Жамият инсонлар ва оилаларнинг онгли бирлашмаси экан, шу бирлашма муайян тартиб-қоидалар асосида бошқарилади. Турли даврларда жамият ахлоқий, диний ва ҳуқуқий нормалар (меъёрлар) асосида бошқарилиши кузатилган. Мамлакатимизда эркин фуқаролик жамияти барпо этиш йўлидан

² Тульчинский Г. Л. Разум, воля успех. О философии поступки. – Ленинград: ЛГУ, 1990. – 102 с.

³Ўзбекистон Президенти Ш.Мирзиёевнинг “Ижтимоий барқарорликни таъминлаш, муқаддас динимизнинг софлигини асраш – давр талаби” мавзусидаги анжуманда сўзлаган нутқи./ – Халқ сўзи. 2017 йил 16 июнь № 119 (6813) Б.2.

⁴Имомназаров М. Миллий маънавиятимиз асослари. –Тошкент: 2006, -Б. 266.

борар эканмиз, жамият бошқарувида юқоридаги барча меъёрлардан самарали фойдаланилади. Ўзбек халқининг бетакрор кадриятларидан бири маҳалла ўзини-ўзи бошқариш органлари фаолияти бўлиб, бундай бошқарувнинг дунёда ўхшаши йўқ. Айнан маҳаллада ахлоқий меъёрлар бирламчи бошқарув шакли ҳисобланади. Ўзбекистон демократик давлат сифатида ўз Қомусига эга бўлиб, Конституциямизда фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлар, бурч ва мажбуриятлари кафолатланган.

Жамият ҳақида гап кетар экан, Абу Наср Фаробий: “Ўз табиатига кўра ҳар бир инсон шундай тузилганки, у ўз мавжудлигини таъминлаш ва комил мартабага эришиш учун жуда кўп нарсаларга эҳтиёжи бор. Бу нарсаларни унинг бир ўзи ҳосил қила олмайди ва уларга эришиш учун муайян бир кишилик жамоасига эҳтиёж сезади. Бу жамоанинг ҳар бир аъзоси ва ўзгаларга зарур бўлган бирор-бир махсулот, ашё ёки хизматни таъминлайди ва натижада ҳар бир кишининг эҳтиёжлари тўлиқ қондирилиш имкони пайдо бўлади”⁵. Агар бундай жамоада ҳар бир инсон Аллоҳ олдидаги масъулиятини тўғри англаб, камолот сари ўзи интилар экан, ўзгаларнинг ҳам худди шундай интилишига кўмакдош бўлади. Натижада идеал жамият вужудга келади.

Идеал жамиятни эса юксак инсонийлик фазилатларига эга кишиларгина вужудга келтиради. Буюк аллома Фаробий ўз фикрини давом эттириб, “Одамларга нисбатан уларни бирлаштирувчи бошланғич асос инсонийликдир. Шунинг учун ҳам одамлар инсоният туркумига кирганликлари туфайли ўзаро тинчликда яшамоқлари лозим”⁶-деб таъкидлайди. Инсонийлик хоҳ дунёвий хоҳ диний бўлсин улуғ мақом саналади.

Фуқаролик масъулияти диний жиҳатдан “Фарзи кифоя” га ўхшаб қабул қилинади. Аммо кўпчилик жамият аъзоси сифатидаги ўз гарданига юкланган масъулиятдан қочишга интилади. Қайсики, жамият фуқаролар руҳида ижтимоий фаоллик, масъулият бўлмаса, бу жамиятнинг комиллик даражаси на Фаробий

⁵Абу Наср Фаробий. Фозил одамлар шаҳри. – Тошкент: “Янги аср авлоди”, 2016, -Б. 286.

⁶Абу Наср Фаробий. Фозил одамлар шаҳри. – Тошкент: “Янги аср авлоди”, 2016, -Б. 286.

орзу қилган “Фозил одамлар шаҳри” ва на бугунги идеал жамият “Фуқаролик жамияти” талабларига мутлақо жавоб бермайди. Шу нуқтаи назардан Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёев ҳар бир маърузаларида давлат хизматчиларига қолаверса, Ўзбекистон фуқароларини ижтимоий фаолликка, фидоийликка, талабчанликка ундаб, миллат тақдирига куйинчаклик билан муносабатда бўлишга чақиради.

Шахс масъулияти юзасидан Ислом дининг муқаддас манбалари Қуръони Карим ва Ҳадиси Шарифда чуқур мушоҳада юритилган. Қуръони каримда инсоннинг юксак маънавий такомилга чорловчи, оилага эътибор, давлат ва жамиятга сидқидилдан хизмат қилиш, бу йўлдан адашмаслик, адашганларнинг аянчли қисмати тўғрисида кўплаб мисоллар келтирилган. Шахсинг, маънавий такомилида Муҳаммад пайғамбар ҳадислари алоҳида ўрин тутди. Мустақилик шарофати туфайли ислом дунёсида шаклланган ҳақиқат ва маърифат дунёвий маданият ва тараққиётнинг ажралмас қисми эканлиги ҳаммага аён бўлди. Шу сабабли Муҳаммад пайғамбаримиз эзгулик ва олийжаноблик кучини ўз шахсий ҳаёти орқали кўрсатиб беришга интилдани, барча миллат ва элатларни ер юзига яхшилик уруғини сочишга чақиргани ҳамма учун ибратлидир.

Шу боисдан, аввало, Муҳаммад алайхиссалом ҳадисларида шахс маънавияти ва масъулиятига оид фикрларни таҳлил қилиш мақбулдир. Хусусан, “Ўзингга лойиқ кўрган нарсангни, ўзгаларга ҳам лойиқ кўр”⁷- дейилади. Бунда инсон ўзини қанчалик ҳурмат қилса, атрофдагилар ҳам шундай ҳурмат-иззатда бўлиши уқтирилади. Ёки яна бир ҳадисда, “Амалларингизни Аллоҳ учун холис бажаринглар, чунки Аллоҳ таоло фақат холис амалнигина қабул қилади”⁸- дейилади. Бунда ўзини мусулмон санаб, диний ва инсоний амалларни атрофдагиларга кўз-кўз қилиш мақсадида бажарадиган риёкор кишиларга нисбатан айтилган бўлиб, ҳозирда ҳам шу тоифадаги кишилар учраб туради.

⁷Минг бир Ҳадис. 41-ҳадис. Шайх Абдулазиз Мансур таржимаси. –Тошкент: “Ғофур Ғулом”, 2018, -Б. 17.

⁸Минг бир Ҳадис. 52-ҳадис. Шайх Абдулазиз Мансур таржимаси. –Тошкент: “Ғофур Ғулом”, 2018, -Б. 21.

Ҳаттоки, Ҳаж сафарига отланишдек муқаддас амални ҳам ўз обрўси учун бажарган мусулмонларни кузатиш мумкин.

Юртимизда исломий қадриятларни мукамал адо этиш юзасидан кенг кўламда имкониятлар яратилган бўлиб, биргина ибодат амалини оладиган бўлсак, Президентимиз Шавкат Мирзиёев таъкидлаганидек, “Мамлакатимизда мустақилликнинг илк йилларидан бошлаб виждон эркинлигини таъминлаш масаласига устувор аҳамият берилди. Жумладан, муқаддас динимиз, миллий қадриятларимизни, буюк азиз-авлиёларимизнинг хотираси, меросини тиклаш, қадамжоларини обод қилиш бўйича жуда кўп иш қилинди ва қилинмоқда. Агар собиқ мустабид тузум даврида юртимизда 80 га яқин масжид фаолият кўрсатган бўлса, ҳозирги кунда уларнинг сони 2 минг 42 тани ташкил этмоқда. Ўша қарамлик йилларида Ўзбекистонда санокли кишиларгина ҳаж қилиш имкониятига эга бўлган эди, холос. Мустақиллик йилларида эса ҳар йили 5 мингдан зиёд юртдошимиз ҳаж зиёратига бориб келади. Жорий йилда 7200 нафар фуқароларимиз муборак ҳаж сафарини амалга ошириш имконига эга бўлдилар”⁹. Бундан ташқари юртимизда диний –маърифий соҳани янада такомиллаштириш ва таъсирчанлигини ошириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 16 апрелда «Диний-маърифий соҳа фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-5416-сонли Фармони қабул қилинди. Бу эса дин инсонни фидойиликка, бағрикенгликка, инсонпарварликка, иймону-диёнатга етакловчи асосий восита эканлигидан далолат беради.

Диний бағрикенгликни таъминлаш юзасидан мамлакатимизда алоҳида “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида”ги Қонун қабул қилинган. Мазкур Қонун 23 моддадан иборат бўлиб, унда мамлакатимизда рўйхатдан ўтган 16 та диний конфессиянинг фаолияти тартибга солинган.

⁹Ўзбекистон Президенти Ш.Мирзиёевнинг “Ижтимоий барқарорликни таъминлаш, муқаддас динимизнинг софлигини асраш – давр талаби” мавзусидаги анжуманда сўзлаган нутқи./ – Халқ сўзи. 2017 йил 16 июнь № 119 (6813) Б.2.

Исломий кадриятларнинг ахлоқий негизини масъулият категорияси ташкил қилади. Ўз навбатида шахс масъулияти кенг қамровли ахлоқий тушунчадир.

Масъулият категорияси фалсафа, психология, социология, диншунослик, ҳуқуқшунослик фанларининг асосий категорияси сифатида ўрганилиб келинмоқда. «Инсон ҳаётида ўз олдиға қўйган мақсадларига интилиш жараёнида шахснинг индивидуал хусусиятлари иштирок этади ва намоён бўлади. Шу жиҳатдан қараганда, ҳар томонлама етук ва мустақил фикрлайдиган шахснинг шаклланишида масъулият ҳисси катта ўринға эға»¹⁰- деб таъкидлаб ўтади масъулиятға психологик нуқтаи назардан ёндашган тадқиқочи олима Н. Сагиндикова ўзининг илмий тадқиқот ишида.

Шахс масъулияти инсоннинг маънавий моҳиятини, ҳам белгилайди. Жумладан масъулиятлилиқ шахснинг ахлоқий сифатларида мужассамлашади. Инсон ижтимоий, маънавий мавжудот. Шундай экан унда масъулияти туйғусининг куртаклари бўлиши табиий ҳол. Инсон ўзининг ақл идроки орқали шахсий масъулиятини англаб боради. Албатта бу ўз ўзидан содир бўладиган жараён эмас. Инсон яшаб турган ижтимоий муҳит орқали ижтимоий муносабатларда иштирок этади ва натижада аста-секин шахс сифатида шаклланиб боради. Мана шу жараёндаги ибрат, шахсий намуна, таълим-тарбия шахсда масъулият туйғусини шаклланишида, ривожланишида ва такомиллашишида етакчилиқ қилади. Агар шахсни яшаб турган ижтимоий муҳити соғлом бўлса, у ҳолда ушбу шахс ҳам маънан соғлом бўлади. Бундай шахсларда масъулият ҳам такомиллашиб жамиятға нафи тегадиган инсонлар етишиб чиқади. Агар аксинча бўлса, жамият ҳам бундай шахслардан ҳеч қандай

¹⁰Сагиндикова Н. Д.Талабалар ўқув фаолиятида масъулиятнинг гендер хусусиятлари. Психология фани бўйича фалсафа доктори. дисс.-Т.: 2017, 11- б.

наф кўрмайди. Бу эса ўз навбатида оилада бериладиган тарбиянинг қандайлигига ҳам бевосита боғлиқ.

Субъект зиммасидаги вазифа ва унинг жамиятдаги ўрни нуқтаи назарида сиёсий, иқтисодий, ҳуқуқий, маънавий – ахлоқий жавобгарлик, касбий масъулият, ота (ёки она) масъулияти, фарзанд масъулияти, фуқаролик масъулияти каби кўринишларда намоён бўлади.

Сиёсий масъулият – жараёнларида жамият ривожини учун хизмат қилишни таъминлаш, ижтимоий ҳаракатлар ёки сиёсий партиялар аъзоси сифатида ўз хатти – ҳаракатларини тўғри баҳолаган ҳолда сиёсий воқеликларнинг натижалари учун масъул бўлишга тайёр туришни англатади.

Иқтисодий масъуллиқда – шахснинг жамиятда иқтисодий муносабатларнинг мўътадил кечишига эришиш, барқарорликни таъминлаш, иқтисодий Қонунлар талабларга мувофиқ фаолиятни ташкил этиш ва иқтисодий жиноятларнинг содир этилишига йўл қўймаслик жавобгарлигини ўз зиммасига олади.

Ҳуқуқий жавобгарликда – шахснинг ўз ижтимоий хатти - ҳаракатлари жамият томонидан тан олинган ижтимоий – ҳуқуқий меъёрларга мувофиқ келишини таъминлаши, Ўзбекистон Республикаси Конституциясига, Қонунларга ҳамда Президентга, шунингдек, давлат рамзларига ҳурмат кўрсатиши, қонунбузарликка нисбатан мурасасиз бўлиши зарур ҳисобланади.

Маънавий - ахлоқий жавобгарликда – жамият томонидан тан олинган ва асрлар давомида ижтимоий муносабатларда устувор ўрин эгаллаб келаётган ижтимоий – миллий ахлоқ меъёрларини ҳурмат қилиш ва уларга риоя этиш, ҳар қандай кўринишдаги ахлоқсизликларнинг олдини олиш ёки уларни бартараф этиш учун курашиш муҳимдир.

Касбий масъулият – бу мутахассис сифатида зиммасидаги вазифаларни чуқур англаш, касбий фаолиятга фидоий бўлиш, касбий малакани ошириб бориш учун доимий изланиш, касб тақозосига кўра жамият аъзоларига барча вазиятларда ёрдам кўрсатишга тайёр туриш демакдир.

Жамият олдидаги масъулият – жамиятнинг ижтимоий, иқтисодий ва маданий йўналишлар бўйича раванқ топишига шахсий ҳиссасини қўшиш, унинг порлоқ истикболи учун курашиш бурчини англашдир.

Халқ олдидаги масъулият - Ўзи мансуб бўлган халқнинг жаҳон ҳамжамияти халқлари ўртасида ўз ўрни, обрў- эътиборга эга бўлиши учун курашишдир.

Оила олдидаги масъулият - оиланинг мустаҳкам бўлиши учун қайғуриш, оила бюджетини яратиш, унда соғлом муҳитни қарор топтиришга интилиш, фарзандларнинг ҳар томонлама баркамол бўлиб вояга етишлари учун жавобгарликни ўз зиммасига олишдир.

Ота (ёки она) масъулияти – оиланинг ижтимоий, иқтисодий, репродуктив, тарбиявий, коммуникатив вазифаларини тўлақонли бажариш лаёқатига эга бўлишни таъминлашдир.

Фарзанд масъулияти – бу ота-она ва оила олдидаги бурч ва мажбуриятлари, шунингдек, оиладаги ўрнини тўла англаши, оиланинг шаъни учун кураша олиши, унинг ижтимоий, иқтисодий ва маданий жиҳатдан ривожланишига ўз ҳиссасини қўшишдир¹¹.

¹¹ Иргашева .М. Фуқаролик масъулияти. Таълим тизимида ижтимоий – гуманитар фанлар // 2/2012-24бет.

Хулоса

Хулоса қилиб айтганда Демак, масъулият бу шахсинг ўз ҳатти – ҳаракати оқибатининг натижаси учун жавобгарликни ҳис туйғуси бўлиб, унинг давлат ва жамият олдидаги ўз бурчини онгли равишда анлаб етишидир. Умуман «Шахсинг имкониятлари нуқтаи назаридан қаралганда, шахс ахлоқий фаолиятини унинг бурчларига мувофиқ келиши», этика ва ҳуқуқ категорияси бўлиб, шахс томонидан ахлоқий бурчларни бажариш ҳамда

Библиография

- 1.Эргашев И.С. Шахс маънавий камолотида эркинлик ва ижтимоий масъулият уйғунлиги. Фалсафа фанлари номзоди дисс...-Тошкент. 2011. – 137 б.
- 2.Тульчинский Г. Л. Разум, воля успех. О философии поступки. – Ленинград: ЛГУ, 1990. – 102 с.
- 3.Иргашева .М. Фуқаролик масъулияти. Таълим тизимида ижтимоий – гуманитар фанлар // 2/2012-24бет.
- 4.Минг бир Ҳадис. 41-ҳадис. Шайх Абдулазиз Мансур таржимаси. –Тошкент: “Ғофур Ғулом”, 2018, -Б. 17.
- 5.Минг бир Ҳадис. 52-ҳадис. Шайх Абдулазиз Мансур таржимаси. –Тошкент: “Ғофур Ғулом”, 2018, -Б. 21.
6. Hasanov M.N. Abu Nasr is a unique interpretation of the concept of happy man in Farobi's philosophy. TJE - Tematics journal of Social Sciences-AQSH.2022.-P.43-46

**МАЪНАВИЯТГА ҚАРАТИЛГАН ТАҲДИДЛАРГА ҚАРШИ
КУРАШИШДА ШАХС МАСЪУЛИЯТИНИ ИСЛОМИЙ ҚАДРИЯТЛАР
ВОСИТАСИДА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ**

Бобошев З. - Тошкент Давлат транспорт университети ўқитувчиси

Аннотация.

Мақолада Таҳдидларни шартли равишда иқтисодий, социал, сиёсий, табиий –иқлимий, экологик, демографик, мафкуравий ва ҳарбий тоифаларга ажратар эканмиз буларнинг барчасини умумий «ижтимоий таҳдид» номи билан белгилаш мақсадга мувофиқ. Чунки, барчасининг замирида ижтимоий муносабатлар, авваламбор инсон фаолияти билан боғлиқ жараёнлар ётади.

Калит сўзлар: Инсон, жамият, , социал, сиёсий, табиий –иқлимий, экологик, демографик, мафкуравий ва ҳарбий Таҳдидлар. ижтимоий таҳдид.

Таҳдидларни шартли равишда иқтисодий, социал, сиёсий, табиий – иқлимий, экологик, демографик, мафкуравий ва ҳарбий тоифаларга ажратар эканмиз буларнинг барчасини умумий «ижтимоий таҳдид» номи билан белгилаш мақсадга мувофиқ. Чунки, барчасининг замирида ижтимоий муносабатлар, авваламбор инсон фаолияти билан боғлиқ жараёнлар ётади.

«Таҳдид» - (арабча сўздан олинган бўлиб, хавф- хатар дегани) бу инсон ҳаётининг фаолияти, умуман, яшашни чигаллаштирувчи унинг ўз салоҳиятига таяниб асрлар давомида ўзи учун мақбул, шу билан бирга жамият барқарорлиги, хавфсизлигини асрашга қаратилган муҳофаза тизимида ҳамда маълум тарихий давр мобайнида барпо этилиб, аниқ мақсад сари йўналтирилган ижтимоий сиёсий тузилма, аниқроғи, давлатнинг сиёсий асосини заифлаштириши, кейинчалик эса, уни емирилишига олиб келувчи маҳаллий, ҳудудий, минтақавий ва ниҳоят, умумсайёравий салбий омилларнинг кириб келиши натижасида аниқ макон ва замонда юз берувчи ўта салбий нохуш, беқарор сиёсий ижтимоий тарихий вазиятдан иборатдир. Юқоридан келтирилган таърифдан келиб чиқадиган

бўлсак, сўз асосан, жамиятга, сиёсий ҳаётга турли-туман салбий таъсирлар, омилларнинг кириб келиши натижасида шаклланган ва уни издан чиқаришга қаратилган макон ва замонда аниқ ва ўта салбий, беқарор ижтимоий вазият тўғрисида бормоқда. Умуман, тажриба гувоҳлик берадики, жамият, давлат, инсон манфаатларига нисбатан таҳдидлар даражасидан қатъий назар улардан келадиган зарарли оқибатларнинг таъсири нуқтаи назаридан деярли бир хиллигини эътироф этиш мақсадга мувофиқ.¹ Шу ўринда Президентимиз Шавкат Мирзиёевнинг, “Фарзандларимизнинг турли радикал ва зарарли ғоялар таъсирига тушиб қолишига йўл қўймаслик – асосий вазифамиздир. Бу борадаги ишларни янгича ёндашувлар билан давом эттиришимиз керак”² – деган сўзи барчани огоҳликка чақиради.

Биз тадқиқотимизда таҳдидларнинг миллий маънавиятимизга салбий таъсири ва уларга қарши курашишда шахс масъулиятини исломий қадриятлар асосида такомиллаштиришнинг ўзига хос жиҳатларини тадқиқ этишни бугунги глобаллашув жараёни шиддатли тус олаётган бир даврнинг энг долзарб фалсафий муаммолари сифатида ёритишга ҳаракат қилдик.

Биринчи Президентимиз Ислом Каримовнинг «Юксак маънавият -енгилмас куч» асарида: «Маънавий таҳдид деганда, аввало, тили, дини, эътиқодидан қатъи назар, ҳар қайси одамнинг том маънодаги эркин инсон бўлиб яшашига қарши қаратилган, унинг айнан руҳий дунёсини издан чиқариш мақсадини кўзда тутадиган мафкуравий, ғоявий ва инфорацион хуружларни назарда тутиш лозим..»³ деб таъриф берилади.

Дарҳақиқат, бугунги глобаллашув жараёнлари шиддат билан кечаётган бир даврда маънавиятга қарши қаратилган бундай мудҳиш хавф – хатарлар азалий умуминсоний ғоялар билан йўғрилган ислом дини билан бевосита боғлиқ миллий қадриятларимизнинг илдизига ҳам болта уришга хизмат қилмоқда.

¹ Пахруддинов Ш.И. Дунёвий демократик давлатчилик қурилиши амалиётида диний экстремизм таҳдиди. Тошкент: 2001, 178-б.

² Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. –Тошкент: Ўзбекистон, 2018 йил, 28 декабрь.

³ Ислом Каримов «Юксак маънавият – енгилмас куч» Тошкент2008 . Маънавият 14 бет

«Бинобарин, маънавиятга қарши қаратилган ҳар қандай таҳдид ўз - ўзидан мамлакат хавфсизлигини, унинг миллий манфаатларини, соғлом авлод келажагини таъминлаш йўлидаги жиддий хатарлардан бирига айланиши ва охир оқибатда жамиятни инқирозга олиб келиши мумкин»⁴.

Маънавий таҳдидлар вайронкор кучларнинг ўз моддий, сиёсий манфаатларини кўзлаган ҳолда ҳар хил марказлар томонидан бирон бир мамлакатга нисбатан ичкаридан ёки ташқаридан туриб бевосита амалга ошириладиган маънавий бузғунчиликнинг муайян шаклидир. Улар ўз мақсадларига эришиш учун ҳар қандай усуллардан, одамларнинг маънавий руҳий ҳиссиётлари, миллий туйғулари, ҳар қандай жамиятда мавжуд ижтимоий–иқтисодий муаммолардан, шунингдек ОАВ, Интернетдан усталик, фирромлик , ноҳолислик билан фойдаланишга ҳаракат қилади.

Маънавий тажовузлар кўпинча турли ниқоблар, жозибали шиор ва ғоялар ниқоби ортида иш кўради.⁵

Бу борада маънавий таҳдидларнинг уч турини алоҳида таъкидлаш жоиз:

Мафкуравий таҳдидлар.

Ғоявий таҳдидлар.

Информацион таҳдидлар.

Мафкуравий таҳдид – ижтимоий сиёсий ҳаракат, оқим ёки сиёсий куч ўз мафаатини ифодаловчи ўз мафкурасини кўрқитув, зўрлик йўли билан бошқаларга тиқиштириш. Мафкуравий таҳдидлар жамият, давлат ёки халқ, миллат ёки элат тақдирига хавф солиб турган, фожиали оқибатларга олиб келиши мумкин бўлган мафкуравий хавф – хатарлар мажмуаси. Ўзбекистон ҳам бундай таҳдидлардан четда қолаётгани йўқ. Фуқаролар онгида бу сиёсий экстремизм, диний фундаментализм, этник ва миллатлараро зиддиятлар, коррупция ва жинойтчилик, мафкуравий таҳдидлар шаклида намоён бўлмоқда . Айниқса, ўрта аср араб халифалигини қайта ўрнатиш ғояси ҳамда халқаро террорчилик ва диний экстремизм марказлари орқали моддий – ғоявий

⁴ Ислон Каримов «Юксак маънавият – енгилмас куч» Тошкент2008 . Маънавият 12 бет

⁵ Маънавият асосий тушунчалар изоҳли луғати. Ғафур Ғулом нашриёти. Тошкент -2010 й 316 бет .

таъминланаётган ақидапарастлар мафкураси бугун минтақамиздаги тинчлик ва барқарорлик, учун катта хавф бўлиб турибди.

Ғоявий таҳдидлар инсон маънавий оламида ёт ғоялар, қарашлар ва мақсад – муддаоларни шакллантиришга интилади. Бугунги кунда ғоявий таҳдидларнинг қуйидаги кўринишлари намоён бўлмоқда : ахлоқий бузуклик, зўравонлик, эгоцентризм, индивидуализм, «оммавий маданият» , миллий давлатнинг тараққиёт моделига ишончсизлик уйғотиш, миллатлараро низолар келтириб чиқаришга уриниш, ёшлар онгини заҳарлаш.

Бундан кўзланган мақсад ривожланаётган давлатнинг моддий ва маънавий бойликларига эгалик қилишдир. Чунки ғоявий таҳдидлар охир –оқибатда давлатни инқирозга олиб келади⁶.

Информацион таҳдидлар эса инсоннинг онгини заҳарлаш ва шу тариқа ўзлигига эга бўлмаган оломонни таркиб топтиришни кўзлайди. Бугунги кунда информацион таҳдидлар асосан интернет воситасида кириб келмоқда. Ҳозирги давр дунё миқёсида мафкуравий жараёнлар мисли кўрилмаган даражада глобаллашиб бораётган даврдир. Ахборот тарқатиш жараёни бутун Ер юзини қамраб олмоқда. XX асрнинг сўнгги ўн йиллигида яратилган мўъжиза халқаро компьютер тармоғи, яъни интернет тизимининг вужудга келиши ва у орқали ахборот алмашинуви жараёнларининг тезлашиб бориши бугунги кунда ғоявий таъсир ўтказиш кўламини кенгайтормоқда.⁷

Дарҳақиқат, дунёда глобаллашув шароитида интернет тизими бугунги кунда мафкуравий таъсир ўтказишнинг асосий воситаси бўлиб қолмоқда. Бу жараён ўсиб келаётган ёш авлод онгини салбий қарашлар билан банд этиб, бугунги кунда жамиятда ўта жиддий ва хавфли муаммоларни келтириб чиқармоқда. Масалан, интернетдан шахс онгини вайронкор ғоялар орқали заҳарлаш ва зарарлаш мақсадида фойдаланиш, аниқроқ қилиб айтганда, шахснинг қалби ва онгини мафкуравий кураш объектига айланттириш,

⁶ Тураев Ш. Маънавий таҳдид: Фалсафий талқин. – Т.: Мухаррир., 2010. 19 – б.

⁷ Тайлокова Ш. Ўқувчи- ёшлар маънавиятини оммавий ахборот воситалари асосида такомиллаштириш : Педагогика фанлари доктори. (DoctorofPhilosophy) ...дисс. – Т.: 2018. - 112 -бет.

мафкуравий курашнинг энг оммавий ва тезкор усулларида бири бўлиб қолмоқда. Натижада шахс кибер хуружлар қаршисида ожиз бўлиб қолмоқда. Яъни, биз буни фалсафий нуқтаи назардан таҳлил қилар эканмиз, шахснинг ижтимоий тармоқлар орқали юборилаётган нотўғри информациялар, бузғунчи ғоялар домига тушиб қолишининг асосий сабаби, уни онг соҳасиданда кучлироқ бўлган онгости соҳасига таъсир этишининг илғор методларидан фойдаланилишидадир.

Бугунги глобаллашув асрида компьютер техникаси терроризмнинг виртуал кўринишларидан кибертерроризмнинг асосий объекти бўлиб қолмоқда. Энг оғрикли нуқтаси шундаки, ушбу техникадан маънавий таҳдид қилиш воситаси сифатида фойдаланилмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Пахруддинов Ш.И. Дунёвий демократик давлатчилик қурилиши амалиётида диний экстремизм таҳдиди. Тошкент: 2001, 178-б.
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. –Тошкент: Ўзбекистон, 2018 йил, 28 декабрь.
3. Ислон Каримов «Юксак маънавият – енгилмас куч» Тошкент2008 .
Маънавият 14 бет
4. Ислон Каримов «Юксак маънавият – енгилмас куч» Тошкент2008 .
Маънавият 12 бет

SHAXSNI SHAKILLANTIRISHDA “OILA” VA “JAMIYATNING” AXAMIYATI

O'.Erniyozov, I.Merzayev, M.Hasanov

Toshkent Davlat transport universiteti, “Ijtimoiy fanlar” kafedrasida katta o'qituvchisi

Annotatsiya. Jamiyat miqyosida globallasuv jarayonining keskin tus olishi ijtimoiy taraqqiyotga ham ijobiy, ham salbiy ta'sir xarakteriga ega. Shuning uchun biror mamlakat yo'qki globallasuv va axborot kommunikatsiyasini chetlab o'tib taraqqiyotga erishgan bo'lsa. Dono xalqimizning, “Har joyni qilma orzu, har joyda bor toshu-tarozi” – degan purma'no hikmatida ideal mamlakat yoki ideal jamiyat yo'qligi, lekin ana shu ideallikka intilib faoliyat olib borish sharti kun tartibida turadi.

Kalit so'zlar: Inson, jamiyat, ta'lim-tarbiya, dono, ezgulik, globallasuv, bilish, insonparvarlik, qadriyat.

Kirish. O'zbek xalqining barcha orzu-havaslarini, hayotining mazmuni farzandlari bilan bog'liq, desak yanglishmaymiz. Yurtimizdagi istalgan odamdan eng oliy maqsadingiz nima, deb so'rang, shubha yo'qki, bolalarimning baxtu saodatini, kamolini ko'rish, deb javob beradi.

Prezidentimiz Islom Karimov rahnamoligida istiqlolning dastlabki yillaridan aholi salomatligini mustahkamlash, millat genofondini sog'lomlashtirish, barkamol avlodni tarbiyalash masalasi davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Farzandlarimiz bizdan ko'ra kuchli, bilimli, dono va albatta baxtli bo'lishlari shart, degan da'vat umummilliy shiorga aylandi. Yosh avlodni tarbiyalaydigan maskanlarning eng oliysi – bu oiladir.

Oila-jamiyatning tayanchi. Farzandlarimiz ongida elu yurtga, Vatanga muhabbat tuyg'ulari oilada, yashab turgan mahallada shakllanadi. Mamlakatning ertangi kuni, tinch va obod bo'lishi eng oldin mana shu kichik jamiyatda o'sib-unayotgan bolalarimizga bog'liq. Qaysi oilada, qaysi mahallada tarbiya yaxshi yo'lga qo'yilar ekan, o'sha oila, o'sha mahalla gullab-yashnaydi. Farzand tarbiyasini qachondan

boshlamoq kerak? degan savol ko'pchilikni o'ylantiradi. Ko'pchilik olimlar unga turlicha javob berib kelganlar. Xususan, Ibn Sino bola tarbiyasi bilan uning tug'ilishidan avvalroq, ona qornidan boshlaboq shug'ullanish lozim, deb javob bergan. Oila, odob-axloq va ta'lim-tarbiyaga e'tibor qon-qonimizga singib ketgan burchlarimizdandir. "Bir bolaga yetti qo'shni ota-ona" degan ibratli maqol ham aynan xalqimizga xos. Mana shu maqolning o'zi ham farzand tarbiyasi, oilaparvarlik biz uchun nechog'lik muhim ekanini bildiradi. Mahalla ahli, ayniqsa keksalar ko'chada nobop ish qilayotgan bola oldidan hech qachon beparvo o'tib ketmagan, shu zahotiy oq tanbeh berib to'g'ri yo'lga chaqirgan. Zero, har tomonlama chiroyli, odobli, go'zal xulqli bo'lish, nafsni poklashga buyuruvchi muqaddas dinimiz oilaga katta ahamiyat beradi. Oiladagi muhit ota-ona o'z ma'suliyatlarini his qilishi bilan barqaror bo'ladi. Bolalarning odobli bo'lib ulg'ayishi uchun ota-ona bilan bir qatorda mahalla-kuy ham katta ibrat maktabidir. "Qush uyasida ko'rganini qiladi", deb bejiz aytmagan xalqimiz. Farzand tarbiyalayotgan ota-ona har bir harakati, yurish turishi, muomalasi, boshqalar bilan o'zaro munosabatida olijanob fazilatlarni namoyon eta bilishi kerak. Chunki bola tabiatan nihoyatda taqlidchan va kuzatuvchan bo'ladi. Shuning uchun uning atrofdagilari o'z odatlari bilan ba'zan o'zlari sezmagan holda ularga ta'sir qiladilar. Oiladagi qo'pol munosabatlar, ko'p yolg'on gapirish, yoqimsiz xatti-harakat bola tarbiyasiga salbiy ta'sir qiladigan nosog'lom muhitni keltirib chiqaradi.

Oila tarbiyasida bolalar hayotini to'g'ri yuritish ularni vaqtdan to'g'ri va unumli foydalanishlarining asosiy garovidir. Bolalarning oiladagi vaqtini o'yin, mehnat va o'qish faoliyatlari bo'yicha to'g'ri taqsimlash nihoyatda muhimdir.

Oila jismoniy va psixologik jihatdan sog'lom, ma'naviy barkamol, mehnat, ijtimoiy hamda oilaviy hayotga tayyor shaxsni shakllantirib berishi lozim. Oila tarbiyasining mazmuni bolalarga ijtimoiy tarbiyaning mazkur yo'nalishlari — jismoniy, axloqiy, aqliy, estetik, mehnat, ekologik, iqtisodiy, huquqiy, siyosiy-g'oyaviy hamda jinsiy ta'lim berish, ularda faoliyat ko'nikma va malakalarini shakllantirishdan iborat.

Bolalarning sog'lom bo'lishlarida ularning kundalik hayotiy rejimga amal qilishlari nihoyatda muhimdir. Ota-onalar yoki oilaning katta vakil avlodlari

bolalarning mehnat qilishlari va dam olishlarini tartibga solishga ahamiyat berishlari kerak. Organizmning bir maromda ishlashi bola salomatligini saqlash va mustahkamlashgagina yordam berib qolmay, shu bilan birga uning barcha yumushlarni tartibli va sifatli bajarishi uchun imkon yaratadi.

Oilada tashkil etiladigan estetik tarbiya bolalarda go'zallikni his qilish, undan zavqlanish, tabiat go'zalliklaridan bahra olish asosida his-tuyg'u, idrok, tasavvur hamda qarashlarni yuzaga keltirish, ularni hayotni sevishga o'rgatishdek vazifalarning ijobiy hal etilishini nazarda tutadi. Axloqiy va estetik qarashlar mazmuni o'zgargan bir sharoitda oilada axloqiy va estetik tarbiyani to'g'ri va samarali tashkil etilishi ayniqsa muhimdir. Bolalar juda yoshligidanoq sohta go'zalliklar (yarim yalang'och yoki yalang'och badan, me'yorida ortiq qo'llanilgan pardoz, urfga kirib borayotgan kosmetik operatsiyalar «mahsuli», o'ta darajadagi yaltiroq mato yoki taqinchoqlar) go'zallikning timsoli emasligini anglab etishlari lozim. Bola tasavvurida haqiqiy, tabiiy go'zallik (yam-yashil tabiat, nafis qor uchquni, nozik gullar, beg'ubor osmon, viqorli tog'lar, tiniq zilol suv, toza, musaffao havo, bepoyon dalalar, qushlarning yoqimli ovozi, sharqiroq suv, «chuchvara»lar hosil qilayotgan yomg'ir tomchilari, kamalak jilosi, shuningdek, ochiq, hushsurat, chiroyli tabassum, shirali ovoz, ta'sirchan badiiy va san'at asarlari, yuksak mahorat bilan yaratilgan o'yinchoqlar (bolaning asabini junbushga keltiradigan elektron o'yinchoqlar emas), yarashiqli liboslar va boshqalar)ning namoyon bo'lishi uchun shart-sharoit yaratib berish maqsadga muvofiqdir. Bolalarda haqiqiy go'zallikni his etish tuyg'usi tabiat bag'rida, muzey, ko'rgazma, kino va teatrlarda bo'lish tufayli shakllanadi. SHu bois maktabgacha ta'lim muassasalari hamda boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan tabiat bag'riga, muzey, ko'rgazma, kino va teatrlarga uyushtiriladigan ekskursiya va tashriflar katta tarbiyaviy kuchga egadir.

Mehnat tarbiyasi oila tarbiyasining asosiy yo'nalishlaridan biri sanaladi. Shaxsning mustahkam harakter va qat'iy iroda egasi bo'lib voyaga etishida mehnatning roli kattadir. Bolalarni oilada to'g'ri tarbiyalashda oila ho'jaligining odilona tashkil etilishi, bolalarni oila ho'jaligini yuritish ishiga jalb qilish katta ahamiyatga ega. Bolalar tomonidan bajariladigan oilaviy yumushlar ularning jismoniy va aqliy kamoloti

darajasidan ortiq bo'lmashligi, ularning tezda toliqishlari yoki mayib bo'lishlariga sabab bo'lmashligi lozim. Bolalar zimmasiga ularning yoshi, rivojlanish darajasi, jismoniy quvvatiga muvofiq yumushlarning taqsimlab berilishi, berilgan topshiriqlarning bajarilishi va ularning sifatini kattalar tomonidan nazorat qilib turish, bajarilgan topshiriqlarning haqqoniy bahosiga ega bo'lgan havasini oshiradi, unda o'z kuchiga bo'lgan ishonchni yuzaga keltiradi. Oilada mustaqil ravishda, ayrim yumushlarning hamjihatlikka asoslangan holda bajarilishiga erishish katta ahamiyatga ega. Mehnatni tashkil etishda ota-onalarning shaxsiy namunasi, aka-opalarning ibratini, shuningdek, ota-onaning bola bilan birga ishlashlari katta tarbiyaviy kuchga egadir. Oilada tashkil etilgan mehnat bolalarni farosatli bo'lish, ishni rejali olib borish, vaqtdan unumli foydalanish, tejamkor bo'lish, shuningdek, o'zgarar mehnati, inson mehnatining mahsuli bo'lgan ne'matlarni asrab-avaylashga o'rgatadi. Kasb-hunar egallash har bir yigit-qizning yoshlik davrida birinchi navbatdagi vazifasi hisoblanadi. Hunarli odam hech qachon kam bo'lmagan. Bu to'g'risida hayotda misollar ko'p. Xalqimizda "Bir yigitga qirq hunar oz" degan maqol bejiz aytilmagan.

XI –XII asrning buyuk allomalaridan Sa'diy Sheroziy "Guliston" asarida hunar to'g'risida quyidagi hikoyatni keltiradi: "Bir donishmand farzandlariga shunday pand-nasihat qilardi: "Aziz o'g'lonlarim, hunar o'rganinglar, zeroki moli dunyoga ishonch yo'q va oltin-kumush xatarlidir. Qaroqchi o'g'irlab ketishi mumkin yoki egasi yeb-ichib sarflaydi. Ammo hunar - qaynar buloq, tunganmas davlatdir, agar hunarmand molidan mahrum bo'lsa, afsuslanmaydi, sababi hunarning o'zi davlatdir. Kasb-korli odam qayerga borsa qadrlanadi, uying to'ridan joy oladi. Hunarsiz odam esa doimo mashaqqat chekadi".

Bulardan tashqari ko'pkina olim-u mutaffakirlarni mehnatning axloqiy va estetik mohiyati haqidagi qarashlarida mehnatni ulug'lanishini ko'rishimiz mumkin. Bular:

"Butun umrim davomida mehnatsevar va ishlashni bilgan odamlarnigina chinakam qahramon, deb bilganman" **M. GORKIY**

"Madaniyat yuksakligi doimo to'g'ridan-to'g'ri mehnatga muhabbat bilan bog'liqdir" **M. GORKIY**

“Madaniyat qanchalik yuksak bo‘lsa, mehnat shunchalik yuksak qadrlanadi”

V. ROSHER

“Hayotda hech narsa mashaqqatli mehnatsiz qo‘lga kiritilmaydi” **GORATSIY**

“Biz yashayotgan dunyo so‘z bilan emas, balki faoliyat, mehnat bilan yaralgan”

M. GORKIY

“Vijdonan bajarilgan harqanday mehnat foydalidir, binobarin, u hurmatga loyiq”

STENDAL

“Dildan mehnat qilgan odam har qanday ishni ham san‘at darajasiga ko‘taradi”

N. G. CHERNISHEVSKIY

“Zo‘r berib mehnat qilinmasa, na iste‘dod va na dahlo tug‘iladi”

D. I. MENDELEYEV

“Shon-sharafga olib boradigan yo‘l mehnatda” **PUBLILIY SIR**

“Doimiy mehnat san‘atning ham, hayotning ham qonunidir” **O. BALZAK**

Оила олдидаги масъулият - оиланинг мустахкам бўлиши учун қайғуриш, оила бюджетини яратиш, унда соғлом муҳитни қарор топтиришга интилиш, фарзандларнинг ҳар томонлама баркамол бўлиб вояга етишлари учун жавобгарликни ўз зиммасига олишдир.

Ота (ёки она) масъулияти – оиланинг ижтимоий, иқтисодий, репродуктив, тарбиявий, коммуникатив вазифаларини тўлақонли бажариш лаёқатига эга бўлишни таъминлашдир.

Фарзанд масъулияти – бу ота-она ва оила олдидаги бурч ва мажбуриятлари, шунингдек, оиладаги ўрнини тўла англаши, оиланинг шаъни учун кураша олиши, унинг ижтимоий, иқтисодий ва маданий жиҳатдан ривожланишига ўз ҳиссасини қўшишдир¹.

Хулоса қилиб айтганда Демак, масъулият бу шахснинг ўз ҳатти –ҳаракати оқибатининг натижаси учун жавобгарликни ҳис туйғуси бўлиб, унинг давлат ва жамият олдидаги ўз бурчини онгли равишда анлаб етишидир. Умуман

¹ Иргашева .М. Фуқаролик масъулияти. Таълим тизимида ижтимоий – гуманитар фанлар // 2/2012-24бет.

«Шахсинг имкониятлари нуқтаи назаридан қаралганда, шахс ахлоқий фаолиятини унинг бурчларига мувофиқ келиши», этика ва ҳуқуқ категорияси бўлиб, шахс томонидан ахлоқий бурчларни бажариш ҳамда

Библиография

- 1.Эргашев И.С. Шахс маънавий камолотида эркинлик ва ижтимоий масъулият уйғунлиги. Фалсафа фанлари номзоди дисс...-Тошкент. 2011. – 137 б.
- 2.Тульчинский Г. Л. Разум, воля успех. О философии поступки. – Ленинград: ЛГУ, 1990. – 102 с.
3. Иргашева .М. Фуқаролик масъулияти. Таълим тизимида ижтимоий – гуманитар фанлар // 2/2012-24бет.
4. Минг бир Ҳадис. 41-ҳадис. Шайх Абдулазиз Мансур таржимаси. –Тошкент: “Ғофур Ғулом”, 2018, -Б. 17.
5. Минг бир Ҳадис. 52-ҳадис. Шайх Абдулазиз Мансур таржимаси. –Тошкент: “Ғофур Ғулом”, 2018, -Б. 21.
6. Hasanov M.N. Abu Nasr is a unique interpretation of the concept of happy man in Farabi’s philosophy.TJE - Tematics journal of Social Sciences-AQSH.2022.-P.43-46

SOCIO-CULTURAL CHARACTERISTICS OF NAMES OF PROFESSIONS IN ENGLISH AND UZBEK

Temirkhodjayeva Shakhnoza - Master student of UzSWLU

Anotatsiya: Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi kasb nomlarining ijtimoiy-madaniy xususiyatlari dalillar asosida yoritilgan.

Kalit so'zlar: kasb, kasb, martaba, lavozim, madaniyat,

Аннотация: В данной статье на основе фактических данных описываются социокультурные особенности названий профессий в английском и узбекском языках.

Ключевые слова: занятие, профессия, карьера, должность, культура,

Abstract: This article describes the socio-cultural characteristics of the names of professions in English and Uzbek languages on the basis of evidence.

Keywords: occupation, profession, career, position, culture,

Introduction

Professional names are a discrete thematic area within the field of personal names in the English and Uzbek languages. Words that describe people's labor activity, regular occupation, and a specific sort of job are included in the lexical-semantic category of occupational names. For example, a doctor or a lawyer, educator farmer, accountant.

When discussing the names of professions in Uzbek and English, it is crucial to concentrate on the lexical and semantic characteristics of the terms profession, and their combination, which reflect the name of this spiritual group or culture.

Profession is derived from the Arabic word kasab (flour), which means "to gain money by one's own work" and in Arabic denotes "profit," "achievement," and "salary."

Literature Review

In current Uzbek and English literary languages, the term profession is used in the following contexts:

1. A form of activity or a sector that necessitates specific expertise and training; a profession. This individual is an agronomic who offers nighttime classes.
2. In general, routine labour; habit. Knowing the cattle's language is also a job in and of itself. (Rahmatullaev Sh, 2003)

Individual socio-cultural mobility is defined in broad and limited terms as a synthetic integrative property of human beings. In a broad sense, "socio-cultural mobility" refers to an individual's ability to discover and alter socio-cultural position, status, and to learn new cultural patterns in various social, professional, academic, and cultural situations. (Emelyanov A)

Methods

The phrase "socio-cultural mobility" in its restricted sense refers to the human (individual) quality of acquiring appropriate personal resources, social and cultural competence, personal, professional, and academic culture, and personal and professional development.

The profession is an art that originated in Arabic; knowledge, skill, skill, mastery; connotations such as profession. The Uzbek term for profession is derived from the Tajik word for "ability" or "art." Later, it came to imply a vocation. As a result, the terms profession and profession are interchangeable.

In the traditional English literary language, the term profession has the following meanings:

1. Profession, job, decent job, job for everyone
2. Ability, mastery.

Pesha is an outdated word in modern Uzbek literary language that denotes occupation, practice, profession, habit, or art in the ancient Uzbek literary language. In terms of the usage characteristics of the aforementioned lexical units, while they reflect

the same notion in terms of etymology, they now differ in terms of the breadth of meaning.

The term "profession" refers to highly educated professionals, persons with specific work skills, particularly craftspeople, while the term "professional pair" refers to the generalized condition of both lexemes' meanings. This indicates that the professional lexical unit has a broad meaning, and all sorts of persons represent specializations, especially those connected to work activity.

The term artisan also has a broader definition that refers to all craftspeople:

Craftsman; carpenter, builder, etc.

In Uzbek, the term speciality is also used. The specialist's lexical unit is each distinct profession, specialization in the disciplines of science, technology, and art; denotes professional certification

Results

As a result, the term specialization is used in a more limited meaning than the ideas of profession and specialization, and refers to a specific profession or area of specialty. The name of the teaching profession is science, and it refers to someone who teaches one of the fundamentals of education, as opposed to a teacher, a literature teacher, a geography teacher, a math teacher, a music teacher, a physics teacher, and so on.

Discussion

If the name of the profession of doctor is general in the sense of a medical worker with higher education (except for dentists with secondary education), a specialty is formed in which field: pediatrician, veterinarian, balneologist, doctor, physician, surgeon (surgeon), laryngologist, similar to a dentist. The term of the artist's occupation combines with the meaning of the performer producing works of art for the audience to produce a shared meaning. It is a feature with several connotations, including opera artist, pop artist, actor, and actress.

Conclusion

To sum up, it has been shown that some objective and subjective criteria give a systematic knowledge of the influence of internal and external circumstances on a

person's sociocultural and professional development. They stimulate human activity in any discipline. These elements (activators) impact the quality, substance, directions of formation, and outcomes of the process, which include not only socio-cultural development but also professional growth and individual development.

References

1. Emelyanov A. L. Level's typology of professionalism of civil servants / A. L. Emelyanov [El. resource]. – Access mode: <http://mmpk1.narod.ru/tugs.htm>.
2. Rahmatullaev Sh. Etymological dictionary of the Uzbek language. - Tashkent: Universitet, 2003. - 2-j. - B. 197.
3. Annotated dictionary of the Uzbek language. - Tashkent: National Encyclopedia of Uzbekistan, 2006. - 2-j. - B. 328.
4. Rahmatullaev Sh. Etymological dictionary of the Uzbek language. - Tashkent: Universitet, 2009. - B. 288

“МУҚБИЛ ТОШОТАР” ЭРТАГИДА АНТРАПОНИМЛАР СЕМАНТИКАСИ

Шарофиддин Раҳматуллаев - БухДУ ўқитувчиси

Аннотация. Мақолада эртақдаги исмларнинг яратилиш илдизи халқ дунёқарашини билан боғлиқлиги айтилаган. Исмларда халқнинг маънавий дунёқарашини акс этиши ўзбек эртақлари антропонимлари тизими мисолида баён этилган.

Аннотация. В статье говорится о том, что корень создания названий сказок связан с мировоззрением народа. Тот факт, что имена отражают духовное мировоззрение народа, иллюстрируется на примере системы антропонимов узбекских сказок.

Annotation. The article says that the root of the creation of fairy tale names is related to the worldview of the people. The fact that the names reflect the spiritual worldview of the people is illustrated by the example of the system of anthroponyms of Uzbek fairy tales.

Калит сўзлар: антропоним, исм, ўзбек эртақлари, маданият, урф-одат.

Ключевые слова: антропоним, имя, узбекские сказки, культура, традиция.

Keywords: anthroponym, name, Uzbek fairy tales, culture, tradition.

Ўзбек халқ эртақлари ҳам жаҳондаги бошқа давлатларнинг халқ эртақлари каби жамиятнинг ижтимоий, иқтисодий, маиший фаолиятидаги барча масалаларни ўзида мужассам этади. Чунки ўзбек эртақларида воқеалар занжири ранг-баранг ва серқирра. Шу туйғайли ундан тегишли соҳа вакиллари учун илмий изланишларида тадқиқ манбаи бўлиб хизмат қилмоқда.

“Муқбил тошотар” эртаги ҳам ана шундай ифода материалларига бой бўлган ўзбек халқ эртақларидан бири. Унда антропонимлар тизими частатаси кўлам жиҳатидан кўп эмас. Аммо ундаги қаҳрамонлар тақдири замон билан ҳамнафас, атрофидаги инсонлар тақдири билан чамбарчас боғлиқ.

Эртақда: “Бечора чўпон маликадан ажраб қолгандан кейин уйга баъзур етиб келибди. Шу кундан бошлаб қаттиқ касал бўлиб ётиб қолибди. Чўпон тоғ халқининг энг яхши кўрган фарзанди экан, унинг исми-лақаби Муқбил Тошотар экан. Муқбилнинг тўсатдан касал бўлиб қолганига тоғ халқи ҳайрон бўлибди. Муқбил тоғ халқини подасини боқиб, уни ертқич ҳайвонлардан сақлар экан. Чўпон ҳар қандай ертқич ҳайвонни битта тош билан уриб еқитар экан. Ертқичлар Муқбилдан кўрқиб, тоғ халқининг яйловларига йўламас экан. Муқбил касал бўлгандан кийин, йиртичлар тоғ халқининг мол-жонига ҳужум қила бошлабди” [1, Б.12].

Юқоридаги парчадан маълумки, Муқбил Тошотарнинг беътоб бўлиб қолиши бутун тоғ халқини ташвишга солади. Сабаби, у ўз касби билан халқнинг корига ярайдиган қаҳрамондир.

Манбаларда Муқбил антропоними этимологияси ва семантикаси ҳақида маълумот берилмаган. Шундай экан бу антропонимнинг мазмунини очиш учун эртақда Муқбилнинг характер-хусусиятидан келиб чиқиб, хулоса қиламиз. Эртақда, Муқбил мард, жасур, бир сўзли йигит тимсолида гавдаланади. Аммо унга ўз касби нуқтаи-назаридан ёнд ошилганда, унинг қобил, мўмин, топганига қаноат қиладиган образ сифатидаги маънолари юзага чиқади. Шунга таяниб айтиш мумкинки, Аввало, Муқбил антрапоними халқ ижодининг маҳсули. Қолаверса, унинг замирида “мўмин”, “халққа маъқул бўлган йигит” “ростгўй”, “ботир” каби маънолар англашилади. Ҳақиқатдан ҳам, бу антропонимни шундай тушиниш, эртақ моҳиятини янада ёрқинроқ англашда муҳим омил бўлади.

Шу билан бирга, эртақда исм ёнида қўлланилаётган лақаб ҳам Муқбил Тошотарнинг ўз касбининг моҳир устаси эканлигига ишора қилада.

Эртақда Муқбил ошиқ бўлган қизнинг номи Меҳринигор. Бу антрапонимнинг луғавий маъноси Е.А.Бегматовнинг “Ўзбек исмлари изоҳи” китобида “қуёшдек кўркам, нурли, саодатли” [1, Б.230], каби маънолари берилган.

Эртақ воқеалари ривожда, Муқбил ва Меҳринигорлар илк кўришишгандаёқ улар ўртасида муҳаббат уйғонади. Шу боис ҳам, Шоҳ қизи

бўлган Меҳринигор унга ўз узугини ҳадя этади. Маълумки, узук муҳаббат ва никоҳ рамзи.

Шундан сўнг, Муқбил муҳаббатига етишиш учун курашади. Бу йўлда йўлбарслар билан олишиб, уларни енгиб шоҳ саройига олиб келади. Бундан қаноат ҳосил қилмаган шоҳ уни Ҳотамтойнинг узилган боши ва унинг отини олиб келишга буюради. Муқбил Ҳотамтойни кидириб, у яшайдиган юртга боради. Тасоддифан унинг уйида меҳмон бўлади. Тунда эса у билан суҳбатлашиб нима мақсадда келганини билдиради. У эса бунга жавобан, унга от ҳозир меҳмондорчилик учун сўйилганини ва хоҳласа бошини олиб кетишини айтади. Буни эшитган Муқбил унинг олийжаноблигидан қаттиқ таъсирланади ва у билан дўст тутинади. Эртак охирида эса Муқбил шоҳ бўлиб Меҳринигор билан мурод мақсадига етади.

Халқда Ҳотамтой образи билан боғлиқ кўплаб ривоятлар мавжуд. Уларнинг барчасида, худди эртақда бўлгани каби, сахий ва олийжаноб инсон тимсоли гавдаланган.

Ҳотамтой антропоними манбаларда: “сахий, саховатли, олийжаноб; (Той шаҳрида яшаб ўтган, ўзининг ўта сахийлиги билан машҳур бўлган Ҳотам номли афсонавий арабнинг исми-лақабидан), (Бу ердагилар эса ўзларини “танги”, балки “ҳотамтой” деб ҳисоблар эдилар. Ойбек, Танланган асарлар.)” [2. Б.553]., каби маъноларни ифодалайди.

Шу билан бирга, эртақда табу шаклидаги номи келтирилмаган образлар ҳам мавжуд. Бундай табулар, ҳайвонлар ҳақидаги эртақлардан бошқа, ўзбек эртақларининг деярли барчасида учрайди. Ушбу эртақдаги ота, она каби табулар замирида ўзбек халқи менталитетига хос бўлган ҳурмат, эҳтиром маънолари мужассамлашган.

Шу билан бирга, ўзбек эртақларида табуларнинг қўлланиши замирида инсонларнинг турли диний тасаввурларга ишониши юзага чиқади. Уларнинг назмида исмларни табу қилиши орқали уларнинг руҳларини ташқи оламдаги инсу-жинслардан ҳимоя қилади.

Ушбу эртақда ҳам тўда отини ифодалайдиган “халқ”, “лашкар” каби отлар кўплик маъноси билан бирга, бир гуруҳ инсонларнинг номига нисбатан табу вазифасини бажармода.

Ўзбек эртақларининг кўпчилигида учрайдиган “подшо”, “шоҳ”, “султон” каби номи табу қилиниб, уларнинг ўрнига ловозим номи билан мурожаат қилинадиган образларда кўпинча шоҳ зулмидан аъзият чеккан халқ тасвирланади. Олийжаноб, халқпарвар шоҳларнинг номи ўзбек эртақларида айтилади. Бу билан уларнинг номи китобхонга билдирилади. Қилган хайрли ишларидан инсонлар ўрнак олишини исташади.

Хулоса қилинганда, “Муқбил Тошотар” эртаги антропонимлари тизими тимсолида мардлик ва муҳаббат, инсоний фазилатлар ҳар нарсадан устун туриши тараннум этилган.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Бегматов Э.А. Ўзбек исмлари изоҳи. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти. 2016. – Б.154, 256, 396, 539, 573.
2. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. Иккинчи жилд. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти. 2007. – Б.645.
3. Ўзбек халқ эртақлари. 2-том. –Т.: “Ўқитувчи” нашриёти-матбаа ижодий уйи. 2007. 245 б

ФОРМИРОВАНИЕ ДОСТУПНОЙ СРЕДЫ ДЛЯ ИНВАЛИДОВ В ОБЩЕСТВЕННЫХ ЗДАНИЯХ

Сарибаева Сабина Таирова

Ташкентский архитектурно-строительный институт 1 курс магистрант

Специальность: Архитектура зданий и сооружений

Аннотация: В статье рассматриваются проблемы формирования доступной среды с целью повышения качества жизни инвалидов. Актуальность темы статьи обусловлена тем, что на сегодняшний день в государстве все еще остается нерешенной задача создания для инвалидов качественной доступной среды, которая бы позволяла им реализовывать свои возможности наравне с другими членами общества.

Ключевые слова: доступная среда для инвалидов, инвалид, лицо с ограниченными возможностями здоровья, формирование доступной среды.

ВВЕДЕНИЕ

Одной из наиболее актуальных проблем является проблема получения образования инвалидами. Однако в ходе проверок надзирающими органами выявляются нарушения, связанные с обеспечением помещений для получения образования различного рода приспособлениями для беспрепятственного пользования инвалидами. При этом надо учитывать, что наличие инвалидности предполагает, в том числе, поражение органов зрения. Приведем пример.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ

Термин безбарьерная среда является синонимичным термином доступной среды, но исходя из формулировки первого термина, мы акцентируем свое внимание, прежде всего, на присутствии «барьеров». Барьеры бывают физические и нефизические, в первом случае – это ступеньки, узкие проходы, высокие бордюры, ямы и голдобины на тротуарах и т.д. Эти барьеры можно

преодолеть посредством обустройства пандусов, установкой поручней, частичной реконструкцией зданий и сооружений.

Обратим внимание на термин «механизм формирования доступной среды». В целом, под механизмом принято понимать внутреннее устройство машины, прибора, аппарата, приводящее их в действие. В социологическом словаре социальный механизм – взаимодействие социальных структур, норм, институтов, образцов поведения и т.д., посредством которого обеспечивается четкое функционирование социальной системы.

Идея обращенности к доступной среде, и к механизму исправления ее качеств, впервые была выдвинута К. Линчем в работе «Образ города». Интерес представляет идея о создании механизмов связи между проектировщиками, пользователями и средой, служащей объектом деятельности. Актуальность создания таких механизмов связи усиливается, если речь идет о людях, имеющих особые потребности к качеству и характеру городского пространства. Из-за позиции социального меньшинства их потребности часто игнорируются. Обеспечение доступности создает предпосылки для реализации потенциала инвалидов и, следовательно, способствует социальному и экономическому развитию государства

Несмотря на существующую правовую основу, вопросы занятости и трудоустройства инвалидов остаются недостаточно проработанными во многих регионах. Основными проблемами трудоустройства инвалидов в мире и ее регионах являются следующие: слабо отработанные законодательные механизмы, обеспечивающие взаимодействие государства и бизнеса по созданию специализированных рабочих мест для инвалидов; отсутствие заинтересованности государственных структур в обеспечении правовой и экономической поддержки работодателей, трудоустраивающих инвалидов; недостаточный контроль со стороны государственных органов за квотированием рабочих мест для инвалидов; низкий уровень мотивации государственных и муниципальных служащих, занимающихся вопросами помощи инвалидам, к качественному выполнению своих обязанностей и др.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ

Зачастую в республике работодатели под разным предлогом не берут инвалидов на работу, ограничивая их права, акцентируя внимание на недоступности для них некоторых видов деятельности ввиду их физической непригодности. Важной проблемой является трудоустройство специалистов с ограниченными по состоянию здоровья возможностями, являющихся выпускниками вузов.

Следовательно, можно сказать, что решение проблемы трудоустройства инвалидов будет способствовать не только максимальному использованию их потенциала, но и их адаптации к жизни в обществе и их жизнеобеспечению.

Таким образом, при реализации создания доступной среды для инвалидов зачастую выявляется формальный подход, тогда как в реальности им не предоставляется возможность пользоваться вспомогательными устройствами из-за их неисправности, физической недоступности или иных причин.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Одной из важных проблем является проблема трудоустройства инвалидов, для решения которой необходимо, прежде всего, совершенствовать нормативную правовую базу, создать для них доступную среду, обеспечить доступ к образованию, повышать их квалификацию. Представляется важным для лиц с инвалидностью создавать возможности для их временной занятости, выполнения оплачиваемых общественных работ. Поэтому требуется принять системные меры на всех уровнях – начиная с федеральных органов государственной власти и заканчивая органами местного самоуправления и частными фирмами.

ЛИТЕРАТУРЫ

1. Лазовская Н. Доступность среды как норма жизни/ Н. Лазовская, А. Мазаник/ <http://www.ais.by/content/view/73/120/>
2. Мордич А. Адаптация планировочных решений – новое направление в

проектировании жилых зданий массового строительства/ А. Мордич, В. Аладов., Т.Рак, И. Реутская <http://www.ais.by/content/view/76/120/>

3. Бойко С. Инвалидам вход «заказан». Обслуживать социальные объекты Астаны пандусами никто не торопится // Сайт газеты «Око»: <http://www.oko.kz>

4. Сафронов Э.А. Об организации транспортного обслуживания инвалидов/ Э.А. Сафронов, К.Э. Сафронов // Автомобильный транспорт. – 2005. – № 10. – С. 27-29.

THE REASONS WHY GUIDES NEED BASIC MEDICAL KNOWLEDGE IN THE TOURISM INDUSTRY

Turdiyeva Umidaxon Orol qizi

Termiz State University 3rd year student Tourism, Faculty of Economics and
Tourism

Anotation: Nobody is guaranteed from any injury or illness during the trip or excursion. Hence, basic medical knowledge is vitally important not only in medical sphere, but also in tourism as tourism is social domain which is immediately related to human beings.

Keywords: elementary medicine, travel related disease, emergency, international travelers, guides, excursion, adventure travel, ecotourism, cardiopulmonary resuscitation, medical certification, tourist safety, wellbeing, medical study program.

Knowing a little or a lot of medicine will always be of great help, since it allows you to be able to identify some minor pathologies or the symptoms of something more serious. Medicine is not something that should only be studied by doctors or students, anyone can get to know their body a little better without any problem.

With globalization, more and more people travel to countries where they are at risk of injuries and travel-related diseases. To protect travelers' health, it is crucial to understand whether travelers accurately perceive medical assistance resources before and during their trips. This study investigated the need, awareness, and previous usage of overseas emergency medical assistance services among people traveling abroad.

People who travel abroad have a greater risk of morbidities or death. Travelers to developing countries have twice the risk of injuries from traffic accidents than their counterparts in their home countries. Approximately 20 to 25% of traveler deaths are caused by injuries, which are mostly road traffic injuries. Depending on the destination, approximately 22 to 64% of international travelers have some illness during their trip, but most of these illnesses are mild and self-limited. However, it is estimated that

approximately 8% of travelers reporting travel illness require medical attention, with 0.3% requiring hospital admission either during their trip or upon their return from a developing country.

In an era of extremely high medical expenses for emergency medical care, severe illness or injuries may result in financial catastrophe or impoverishment for international travelers. Considering the increased risk of injuries and illness during international trips, travel insurance is critical for travelers with medical needs during travel. Travel insurance provides coverage for outpatient, emergency, and inpatient medical expenses that occur during trips, which are not typically covered by other health insurance plans.

There are given the most basic forms of medicine which are quite important to know for guides in case of any accident:

I. Liquid form

1. Syrop
2. Injection
3. Liniment

II. Capsule

III. Suspension

IV. Emulsion

V. Aerosol

VI. Solutions

1. Eye drop
2. Mouth wash

Tour guides in a post COVID world with ever-changing public health guidelines, it is almost certain you will have to change your approach to your business. This may prove more difficult in some instances than others, for example, if you're running a small boat tour and social distancing may well be near impossible. Be conscious that some of your guests may be more nervous than others in social situations and always keep your guests' comfort a top priority.

Adventure travel is a type of tourism, involving exploration or travel with perceived and possibly actual risk, and potentially requiring specialized skills and physical exertion. Adventure tourism has grown in recent decades, as tourists seek different kinds of vacations, but measurement of market size and growth is hampered by the lack of a clear operational definition. Adventure travel can be any tourist activity, including two of the following three components: a physical activity, a cultural exchange or interaction and engagement with nature

A guide with a general knowledge of a variety of skill competencies for example interpretive, medical and sustainability, required to facilitate a group of clients through a range of terrains, environments and locales in a safe, manageable and respectable manner.

Guides work for adventure tourism companies, resorts, parks, lodges or campgrounds, or they operate their own small businesses. They facilitate the opportunity to experience a diverse range of activities, depending on the season and on their skills. An adventure travel guide must have a tolerance for adversity and uncertainty. They should possess a strong sense of self-awareness and be able to exercise sound judgment and decision making. An adventure travel guide is highly flexible and has strong communication skills sometimes involving multiple languages.

Key differences between an Adventure Travel Guide and an Adventure Activity Provider include the Guide's need to have equal attention to technical, medical, customer service, content delivery, and sustainability competencies, versus the activity provider's main requirement is a mastery in technical competency.

The often remote nature of adventure travel trips, combined with the presence of various degrees of physical activity, means the likelihood is high that an adventure travel guide will need to respond to some form of a medical emergency at various times throughout his / her career. Guides should possess a medical certification based on recognized protocol for the amount of time to reach definitive care completed therapy, end point at which all treatment required at the time has occurred, the completion of recommended treatment.

Some professional certifications also require that one obtain work experience in a related field before the certification can be awarded. Some professional certifications are valid for a lifetime upon completing all certification requirements. Others expire after a certain period of time and must be maintained with further education and/or testing. Examples include: Standard First Aid & CPR, Wilderness First Aid & CPR, Wilderness First Responder, and Wilderness EMT.

CPR is the abbreviation for cardiopulmonary resuscitation. An emergency procedure consisting of external cardiac massage and artificial respiration; the first treatment for a person who has collapsed and has no pulse and has stopped breathing; attempts to restore circulation of the blood and prevent death or brain damage due to lack of oxygen. This may happen after an electric shock, heart attack, or drowning. CPR combines rescue breathing and chest compressions.

Certifications can differ within a profession by the level or specific area of expertise to which they refer. For example, in the field of Wilderness Medicine, there are different certifications available for Wilderness First Aid, Wilderness First Responder, Wilderness EMT and Wilderness Paramedic.

The holder of a medical certification is able to competently complete and administer care to a patient, usually by passing an examination and/or completing an approved emergency care medical study program.

As tourism considered as social sphere, representatives of the tourism industry have to work with people, who want to travel, directly. Traveling clearly means moving from the permanent address to the certain destination, so during this immigration tourist may face some problems with their health. In this reason travel guides must know how to help to excursionist, who need for medical care. Especially the risk of injuries decrease during adventure tourism so this process need much more attention medical knowledge from guides in order to finish the excursion with pretty meaningful and amazing impressions.

References:

1. Emergency Medical education Insurance in Travel insurance plans www.self.com
2. 'Medical emergencies while traveling – essential travel advice' Therese Iknoian, March 19, 2019, Polland.
3. 'Medical emergency while traveling abroad' Nicole Pajer, April 15, 2019, New York

**THE IMPORTANCE OF ECONOMIC INTEGRATION IN THE
DEVELOPMENT OF THE STATE ON THE EXAMPLE OF CHINA**

Khodjarakhmanova Nazira - A second year student of Tashkent Institute of finance

*Scientific director: Izbosarov Boburjon Baxriddinovich TFI, department of
«Banking», PhD in Economics, docent*

Abstract: Today, the integration processes that are developing all over the world affect all aspects of cooperation between states, namely economic, legal, economic and social cooperation. The article analyzes the economic integration of firms and examines the existing ideas about the stages and forms of economic integration. Financial integration has been analyzed and defined as a separate stage of economic integration. The integration of companies into the international economy plays a crucial role in the development of the country. The article examines the integration of firms into the international economy on the example of China.

Key words: economic integration, customs union, economic and monetary union; financial integration,

Аннотация: Сегодня интеграционные процессы, развивающиеся во всем мире, затрагивают все аспекты сотрудничества государств, а именно экономическое, правовое, экономическое и социальное сотрудничество. В статье анализируется экономическая интеграция фирм и рассматриваются существующие представления об этапах и формах экономической интеграции. Финансовая интеграция была проанализирована и определена как отдельный этап экономической интеграции. Интеграция компаний в международную экономику играет важную роль в развитии страны. В статье рассматривается интеграция фирм в международную экономику на примере Китая. Разработан на основе конкретных примеров история развития и важность интеграции.

Ключевые слова: экономическая интеграция, таможенный союз экономический и валютный союз; финансовая интеграция,

The modern development of the market is characterized by the globalization of business both at the national and regional levels and is manifested in the development of integration and integration processes. The term "integration" (from Latin "integrare") means certain integrity, structure, improvement. The concept of "integration", as well as the process of integration itself, appeared in the 1920s.

According to the classical Western European theory, which is based on the GATT¹ of October 30, 1947, five forms of economic integration can be distinguished:

- Free trading zone;
- Customs Union;
- common market (single economic space);
- economic and monetary union;
- full integration.

Thus, economic integration is carried out in stages, from a lower to a higher form of economic cooperation of the member countries of the regional entity.²

One of the areas of economic integration is the interaction of states in the financial sector. An analysis of integration processes at the present stage of interstate development of states allows us to conclude that it is necessary to separately consider this type of integration and to single out independent stages of financial integration. At the same time, one should proceed from the previously formulated statement that the stages of regional integration and their sequence are conditional, since integration models may not coincide in different regions. Moreover, the stage-by-stage development of integration processes in the economic sphere can be carried out in parallel with integration in the financial sphere. Participants of the same regional entity as the highest degree of their integration can provide, for example, the creation of a monetary union with the introduction of a single monetary unit, while within the

¹ General agreement on tariffs and trade

² Integration associations of the world / G.M. Kostyunina, N.N. Liventsev // World Economy and International Economic Relations: Textbook / Ed. A.S. Bulatova and N.N. Liventsev. M., 2008.

framework of economic integration, limit themselves to the formation of a single economic space or a customs union.

• *Graph 1- Forms of integration of the trade structures*

•

As part of the integration process, such relationships are established between enterprises that ensure long-term convergence of their general goals. The desire of enterprises to interact in the form of integration is due to the advantages that it has: reducing the level of uncertainty in supply and marketing, limiting competition, facilitating the diffusion of innovations, and reducing costs.

The strengthening of integration interaction between China and its neighbors follows logically from the growth of its economic power.

Currently, China’s “One belt, one road” initiative is becoming more and more popular and crucial program for deep economic integration. The program’s first aim is to connect China with other countries of Asia in order to build up strong trade relation. As we know, it can effect considerably to the China’s economy and can help it to raise in rapid way.

To implement the Belt and Road integration initiative, the People's Republic of China established a \$40 billion fund aimed at creating and financing major projects, as well as the Asian Infrastructure Investment Bank, the main founder of which is China

(30.34% of the total), with a capital of \$100 billion. In addition, a cooperation agreement was signed with the SCO Bank and the BRICS Development Bank, and the project also plans to actively attract private capital.³

Generally, Chinese economy has witnessed more than 3 decades in a way to reach current point. At the beginning, it was nothing short of spectacular. For instance, from 1979 to 1994 China's real growth rate was more 9 percent for per year. Step by step China started to improve each sphere of economy such as agriculture, goods and factor markets, industry and banking. On the other hand, state control of labor markets has been reduced. By this way China has considerably increased its economy. Nowadays, China's economy is the world's second largest economy and produces more than 9 percent of global GDP.

China's integration with global economy demonstrated by its fast growing role in international trade. China's exports and imports grew considerably fast. China's exports grew by 16 percent annually between 1979 and 2009. As a contrast, exports of goods and nonfactor services represented only 0.8 percent at the beginning of this period. Currently, China is one the largest world exporters of goods with 9.6 percent of the global share. China increased the quantity of imports for domestic consumption and consequently, exports to these markets became more diversified. Brick by brick, China has become increasingly crucial within Asian regional economy ,also it made China one of the most important export destinations for other Asian countries.

The development of integration is accompanied by the absorption of small and medium-sized enterprises by integration structures, which negatively affects the development of trade and trade services, small and medium-sized businesses. Hence, the task of state regulatory bodies is to maintain a balance of interests of various structures operating in the consumer market, which will ensure not only the greatest effect from the concentration of trading capital, but also the socio-economic efficiency of each economic entity of trade.

³ Belt and Road portal. URL: <https://www.eng.yidaiyilu.gov.cn/> (date of the application: 13.05.2019)

References

1. Smith A. An Inguiro into the Nature and Causes of the Wealth of Nations L., 1776
2. Cost of enterprises in the integration process / A.Yu. Shatrov, N.I. Komov, A.A. Mersiyanov, M.A. Shalin. M. : Economics
3. Newman E., Cullen P. Retail trade: organization and management / per. from English. ed. Y. Kapturevsky. SPb. : Peter, 2005.
4. Belt and Road Initiative - Wikipedia
URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Belt_and_Road_Initiative
5. China and the world: Inside a changing economic relationship | McKinsey
URL: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/china/china-and-the-world-inside-the-dynamics-of-a-changing-relationship>

**JADID ADABIYOTI NAMOYONDALARI, ULARNING IJODIDA
AYOLLAR TIMSOLINING GAVDALANISHI**

Yorbulova Dildora Shokir qizi

Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika instituti,

O'zbek tili va adabiyoti 2-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada XX asrning yirik namoyondalari – jadidlar haqida so‘z yuritiladi. Ularning ijodidagi ayollar timsolining badiiy talqini tahlilga tortiladi.

Tayanch so‘zlar: Millat, mafkura, tafaakkur, jadid, millatchilik, Hamza Hakimzoda Niyozoiy, Abdulhamid Sulaymon o‘g‘li Cho‘lpon, Abdulla Avloniy, “Kecha va Kunduz”, “Novvoy qiz”, “Oydin kechalar”, Fitrat, islomchilik, panturkizm, panislomizm.

Аннотация: Эта статья о великих джадидах 20 века. Анализируется художественная интерпретация образа женщины в их творчестве.

Ключевые слова: Нация, идеология, мышление, джадид, национализм, Хамза Хакимзода Ниязой, Абдулхамид Сулаймон оглы Чолпон, Абдулла Авлони, «День и ночь», «Девушка-пекарь», «Лунные ночи», Фитрат, исламизм, пантюркизм, пансламизм.

Annotation: This article is about the great Jadids of the 20th century. The artistic interpretation of the image of a woman in their work is analyzed.

Keywords: Nation, ideology, thinking, jadid, nationalism, Khamza Hakimzoda Niyazoy, Abdulhamid Sulaimon oglu Cholpon, Abdulla Avloni, "Day and Night", "Baker Girl", "Moonlight Nights", Fitrat, Islamism, pan-Turkism, pan-Islamism.

Ko‘p asrlik tarixiy taraqqiyotda misli ko‘rilmagan davr. Millatning yangi adabiyot, yangi orzulari, yangi kelajagi. Barchasi uzoq turg'unlikdan keyingi bosqich-jadidchilik bosqichi. Jadidchilikning asosida millatning butunlay yangilanishi yotadi. Tafakkurning yuksak bosqichi bo'lgan bu harakat, inson qadriga asoslangandir. Uning

mafkurasi esa milliy o'zlikni anglash, mustaqillikka erishish, inson erki uchun kurashdan iborat. Jaididchilarimiz jamiyatni ozod yashashi kerak ekanligini, uning milliy g'urur va iftixorini saqlab qolishni, mustaqil ravishda taraqqiy etishini anglab yetishdi va bu ulkan g'oyani xalqni uyg'otishga sarf etdilar.

"Jadidchilik arabcha "jadid"(yangi) so'zidan. Keng ma'noda ijtimoiy-ma'naviy hayotning barcha jabhalarini yangilashni ko'zda tutadi. Jadidchilik, Turkiston ijtimoiy fikr taraqqiyotida, Fitrat qayd etganidek islomchilik (panislomizm), turkchilik (panturkizm) va milliychilik (o'zbekchilik) ko'rinishlarida ham namoyon bo'lgan ediki, bularning o'z sabablari bor. Masalan, islomchilik va turkchilik, chor hukumatining g'ayriruslarga-musulmonlarga qarshi olib buyuk millatchilik siyosatiga javob sifatida maydonga kelgan bo'lsa, mahalliychilik (o'zbekchilik/1918-1920 yillarda Turkistonda adabiy til borasida avj olgan "tort-tort" munosabati bilan yuzaga kelgan edi" [1, 4].

Milliy uyg'onish davri. Bu davrdagi adabiyot jamiyat bilan yonma-yon ravishda o'sib boradi. Bu ko'rsatkich xalqning ilmiy salohiyati bilan belgilanadi. Ilmli va erkli xalq o'az maqsad-vazifalariga albatta erishadi. Xuddi mana shunday g'oya jadidchilikni asosi hisoblangan. Ularning milliy uyg'onishga asoslangan qator fikrlari jamoatchilikni mustaqillik tomon chorlagan. Milliy qadriyatlarni o'z ustuniga aylantirgan holda diniy tizimni shakllantirib, o'z taraqqiy jamiyatini tuzishga urungan. Makon va zamon tarixiy vaqt o'lchovi bu oqimga birmuncha to'siq bo'lgan.

Jadidchilik g'oyalari jamiyatning turfa qatlamlari, ularning turfa muommolarini yechishga asoslangan. Millat hayotiga ularning yashash tarziga to'siq bo'lyotgan har qanday muammoli vaziyatni qalam chizgilariga soladigan jamiyatning aynan shu davrdagi asosiy bo'g'ini jadidchilar edi. Mavzularning g'oya mazmuni inson erki uchun kurash, milliy mustaqillikka erishish, qadriyatlarni tiklash, jamiyatning haq-huquqini ozodlik bilan dalillashdan iborat shular bilan bir qatorda, jadidchilik adabiyotda ayollar erki, ularning haq-huquqlari ham asarlarning bosh ustuvor mavzusiga aylangan. Ayollarning oila, xususan jamiyatdagi o'rni, ularning ijtimoiy-siyosiy haq-huquqlari jadid adabiyoti namoyondalari uchun dolzarb mavzulardan biri bo'lgan.

Hamza Hakimzoda Niyozoiy bu kabi g'oyalarni o'z she'riuyati zamiriga singdiradi. Uning nazmiy namunalarida ayollarning ilm-ma'rifat yo'liga chorlash, ularni jamiyatning to'laqonli vakiliga aylantirish kabi ustuvor g'oyalar uchraydi. U o'zining "O'zbek xotin-qizlariga" nomli she'rida xotin-qizlarni ilm-ma'rifatli bo'lishga chorlaydi.

"Keldi ochilur chog'i o'zligining namoyon qil,
Parchalab kishanlarni har tomon namoyon qil.

Maktab anjuman qil, unda fikr ochib gohi,
Ilm-u ma'rifat tig'I birla jahl bag'rin qon qil"

Abdulhamid Sulaymon o'g'li Cho'lpon bu g'oyani o'zining nasriy asarlarida ifodalaydi. Uning "Kecha va Kunduz" romanidagi Zebi obrazi, "Novvoy qiz" hikoyasidagi novvoy qiz, "Oydin kechalar" hikoyasidagi kelin va qaynona obraz bunga yaqqol misol bo'laoladi.

Abdulla Avloniy o'zining "Maktab gulistoni" kabi ma'rifatga chorlaydigan asarlarida xotin-qizlarga e'tibor sezilib turadi. Jadidchilik badiiy adabiyotning san'at darajasini unutmagan holda uni ijtimoiylikka ko'chirishga harakat qiladi. Bu ijtimoiylik esa ayollar obraz orqali anglashiladi. "Avloniy bir she'rida "Oynayi har millat til-adabiyot deb yozgan edi. Haqiqatan ham jamiyatni tarbiyalashdagi adabiyotning buyuk rolini jadidlarimiz yaxshi anglaganlar" [2, 123].

Haqiqatan ham, jadidchilarimiz millatning oynasidir. Ularning amalga oshirgan ma'rifiy ishlari hozirgacha jamiyatimizda dasturulamal bo'lib kelmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Begali Qosimov, Sharif Yusupov, Ulug'bek Dolimov, Shuhrat Rizayev, Sunnat Axmedov. Milliy Uyg'onish davri adabiyot – Toshkent:Ma'naviyat, 2004.
2. Begali Qosimov. Milliy uyg'onish jasorat, ma'rifat, fidoiylik – T.:Ma'mnaviyat, 2002.

**JISMONIY MADANIYAT DARSLARINI TASHKIL ETISHDA
INNOVATSIYON PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN SAMARALI
FOYDALANISH YO'LLARI**

Boboqulov Chori Urolovich

Termiz davlat universiteti, Sport boshqaruvi kafedrası o'qituvchisi.

boboqulovchori0@gmail.com

Tel: +998945150531

Abduraimov Shaxboz Panji o'g'li

Termiz davlat universiteti, Sport boshqaruvi kafedrası o'qituvchisi.

shaxbozabduraimov0093@gmail.com

Tel: +998 99 673 16 45

Annotatsiya. Bugungi kunda innovatsiyon pedagogik jarayonlar oliy ta'lim muassasasi o'quv faoliyatining muhim komponentlaridan biriga aylanib bormoqda. Innovatsion pedagogik jarayonlar ta'lim muassasasining raqobatbardosh bo'lishiga asos yaratadi.

Аннотация. Сегодня инновационные педагогические процессы становятся одной из важнейших составляющих высшего образования. Инновационные педагогические процессы создают основу конкурентоспособности образовательного учреждения.

Annotation. Today, innovative pedagogical processes are becoming one of the most important components of higher education. Innovative pedagogical processes create the basis for the competitiveness of the educational institution.

Kalit so'zlar: pedagogik texnologiya, innovatsiya, bumerang, faoliyat, intervyu, metod, uslubiyot.

Ключевые слова: педагогическая технология, инноватсия, бумеранг, деятельность, интервью, метод, методика
Ключевые слова: педагогическая технология, инноватсия, бумеранг, деятельность, интервью, метод, методика.

Keywords: pedagogical technology, innovation, boomerang, activity, interview, method, methodology. Keywords: pedagogical technology, innovation, boomerang, activity, interview, method, methodology.

Innovatsion pedagogik texnologiyalar o'qituvchi va talaba shaxsini intensiv rivojlantirish bilan bir qatorda o'qituvchi va talabalarning birgalikdagi faoliyatida muhim o'rin tutadi. Jismoniy madaniyat sohasida ham oliy ta'lim muassasalarida innovatsion texnologiyalar asosida ta'lim jarayonlari sifat va samaradorligini oshirish muammosi talaba shaxsini rivojlantirish va uni hayotga tayyorlashga yo'naltirilgan kompleks vazifalarni amalga oshirish bilan bog'liq bo'lib, ta'lim siyosatining bugungi kundagi muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Oliy ta'lim muassasalarida jismoniy tarbiya yo'nalishlarida amalga oshiriladigan innovatsion pedagogik faoliyat o'qituvchilarning ilmiy-metodik faoliyati hamda talabalarning o'quv-tadqiqot faoliyati bilan uzviy bog'liqdir.¹

O'qituvchi tomonidan o'zi o'qitayotgan fanning har bir mavzusi, har bir dars mashg'uloti bo'yicha tuzilgan yuqoridagi kabi texnologik harita unga o'z fani, predmetini yaxlit holda tasavvur etib yondoshishga, tushunishiga (bir semestr, bir o'quv yili bo'yicha), yaxlit o'quv jarayoninig boshlanishi, maqsadidan tortib, erishiladigan natijasini ko'ra olishiga yordam beradi. Ayniqsa, texnologik haritani talabaning imkoniyati, ehtiyojidan kelib chiqqan holda tuzilishi, uni shaxs sifatida ta'limning markaziga olib chiqishga imkon yaratadi. Bu esa o'qitishning samaradorligini oshirishga olib keladi.

O'qitish jarayonida talabalarga shaxs sifatida qaralishi, turli pedagogik texnologiyalar hamda zamonaviy metodlarni qo'llanilishi ularni mustaqil, erkin fikrlashga, izlanishga, har bir masalaga ijodiy yondoshish, mas'uliyatni sezish, ilmiy tadqiqot ishlarini olib borish, tahlil qilish, ilmiy adabiyotlardan unumli foydalanishga,

¹ Vazirlar mahkamasining 2019-2023 yillar davrida O'zbekiston Respublikasida jismoniy tarbiya va ommaviy sportni rivojlantirish konsepsiyasi. 2019-yil 13-fevral. 118-sonli qaror.

eng asosiysi, o'qishga, fanga, pedagogka o'zi tanlangan kasbiga bo'lgan qiziqishlarini kuchaytiradi.

Bunday natijaga erishish amaliyotda o'quv jarayonida innovatsion va axborot texnologiyalarni qo'llashni taqozo etadi. Ular juda xilma-xildir. Biz ulardan ba'zilari haqida to'htalib o'tamiz va ularni o'tkazish tartibi haqida to'xtalib o'tamiz. Ushbu keltirilgan zamonaviy metodlar, yoki o'qitishning samarasini oshirishga yordam beruvchi texnologik treninglar talabalarda mantiqiy, aqliy, ijodiy, tanqidiy, mustaqil fikrlashni shakllantirishga, qobiliyatlarini rivojlantirishga, raqobatbardosh, etuk mutaxassis bo'lishlariga, hamda mutaxassislarga kerakli bo'lgan kasbiy fazilatlarni tarbiyalashga yordam beradi.²

Biz quyida jismoniy madaniyatni o'qitishning nazariy sohasida o'qitish jarayonida qo'llash mumkin bo'lgan ba'zi bir inovatsion pedagogik treninglar (texnologiyalarni) tavsiflab, ba'zilarini o'tkazish tartibi to'g'risida metodik tavsiya berib o'tamiz:

“Tarmoqlar” metodi – talabani mantiqiy fikrlash, umumiy fikr doirasini kengaytirish, mustaqil ravishda adabiyotlardan foydalanishni o'rgatishga qaratilgan.

“3x4” metodi – talabalarni erkin fikrlash, keng doirada turli g'oyalar - ni bera olishi, ta'lim jarayonida yakka, kichik guruh holda tahlil etib, hulosani chiqara olishi, ta'rif bera olishiga qaratilgan.

“Blits-o'yin” metodi – harakatlar ketma-ketligini to'g'ri tashkil etishga, mantiqiy fikrlashga, o'rganayotgan predmeti asosida ko'p, xilma-xil fikrlardan, ma'lumotlardan kerakligini tanlab olishni o'rgatishga qaratilgan.

“Intervyu” texnikasi – talaba savol berish, eshita olish, to'g'ri javob berish, savolni to'g'ri tuzishni o'rgatishga qaratilgan.

“Ierarxiya” texnikasi – oddiygina o'qitish usullarini qo'llash orqali ularni mantiqiy, tanqidiy, ijodiy fikrlashga o'rgatishga qaratilgan.

² M.Kamoliddinov, B.Vohobjonov “Innovatsion pedagogik texnologiya asoslari”. Toshkent. “Talqin”.2010 yil.

“Bumerang” texnikasi – o‘qituvchi talabalarni dars jarayonida, darsdan tashqarida turli adabiyotlar, matnlar bilan ishlash, o‘rganilgan materialni yodida saqlab qolish, so‘zlab bera olish, fikrini erkin holda bayon eta olish hamda bir dars davomida barcha talabalarni baholay olishga qaratilgan.

“Talaba” treningi – talabalar bilan individual holda ishlash o‘qituvchi va talaba o‘rtasidagi to‘siqni yo‘q qilish, hamkorlikda ishlash yo‘llarini o‘rgatishga qaratilgan.

“Muloqot” texnikasining auditoriya diqqatini o‘ziga jalb etish, dars jarayonida hamkorlikda faoliyat ko‘rsatishga, uni tashkil etishni o‘rgatishga qaratilgan.

“Boshqaruv” texnikasi o‘qituvchilarni auditoriyani boshqarishdagi usullarni hamda talabalarni ish jarayonida boshqarish usullari bilan tanishtiruvchi va shunga o‘rgatishga qaratilgan.

Innovatsionlik pedagogik jarayonni ifodalab nafaqat unga didaktik qurilmasiga, balki pedagogning ijtimoiy, mohiyatli natijalari va ruhiy qiyofasiga ham taalluqlidir.

Pedagogning innovatsion faoliyatini samarali amalga oshirish bir qator shart-sharoitlarga bog‘liq. Unga pedagogning tayinli muloqoti, qarama-qarshi fikrlarga nisbatan munosabati, turli holatlarda ratsional vaziyatning tan olinishini uqtirishga tayyorligi kiradi. Buning natijasida pedagog o‘z bilim va ilmiy faoliyatini ta‘minlaydigan keng qamrovli mavzu (motiv) ga ega bo‘ladi.

Pedagog faoliyatida o‘z-o‘zini faollashtirish, o‘z ijodkorligi, o‘z-o‘zini bilishi va yaratuvchiligi motivlari ahamiyat kasb etadi, bu esa pedagog shaxsining kreativligining faolligini shakllantirish imkonini beradi.

Yangilik kiritishning muhim sharti muloqotning yangi vaziyatini tug‘dirishdan iborat. Muloqotning yangi vaziyati - bu pedagogning o‘z mustaqil -lik mavqeini, pedagogik fan, o‘ziga bo‘lgan yangi munosabatini yarata olish qobiliyatidir. Bunday vaziyatlarda o‘qituvchi pedagogik tajribalarning boy shakllari orqali mukammallashtirib boradi. O‘qituvchining fikrlash usullari, aqliy madaniyati o‘zgarib, hissiy tuyg‘ulari rivojlanadi. Ta‘lim jarayonidagi o‘quvchining faolligi, didaktikaning asosiy tamoyillaridagi biri bo‘lib kelgan va shunday bo‘lib koladi. O‘quvchining faolligi, maqsadli yo‘naltirilgan boshqaruvchi pedagogik ta‘sirlar va pedagogik muhitning tashkil etilishi natijasidir.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, Bilimga qiziqish ta'lim jarayonining kuchli vositasiga aylanadi. Abu Rayhon Beruniy o'quvchilarni ta'lim jarayoniga qiziqitirish muhim vazifa ekanligini uqtirib, "Qadimiy xalqlardan qolgan yodgorliklar» asarida «Maqsad gapni cho'zish emas, balki o'quvchini zeriktirmaslik, chunki doimo bir xil narsaga qaray berish malollik va sabrsizlikka olib keladi. O'quvchi fandan-fanga o'tib tursa, turli bog'larda yurganga o'xshaydi. Birini ko'rib ulgurmasdan boshqasi boshlanadi va u kishi har bir narsada o'ziga yarasha lazzat bor deyilganidek ularni ko'rishga qiziqadi va ko'zdan kechirishni istaydi. Bir xil narsa charchatadi, xotiraga malol keltiradi", degan edi.

O'quvchining bilish faoliyatini faollashtirmasdan turib uni bilimga qiziqitirish mumkin emas. Shuning uchun ham ta'lim jarayonida o'quvchini bilimga doimiy qiziqitirish uning o'qish motivini rivojlantirish, tarbiyalovchi ta'limning eng muhim vositasidir. Shunday qilib bilishga qiziqish O'quvchi shaxsidagi bor imkoniyatlarning ro'yobga chiqishiga ham ko'maklashadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vazirlar mahkamasining 2019-2023 yillar davrida O'zbekiston Respublikasida jismoniy tarbiya va ommaviy sportni rivojlantirish konsepsiyasi. 2019-yil 13-fevral. 118-sonli qaror.
2. Begimqulov U. Masofaviy o'qitish va pedagogik ta'lim // Pedagogik ta'lim, – Toshkent. 2004. – № 5. – B.19 – 21.
3. M.Kamoliddinov, B.Vohobjonov "Innavatsion pedagogik texnologiya asoslari". Toshkent. "Talqin".2010 yil.
4. Chorievna, D. Y., & Or'olovich, B. C. (2021). Opportunities to use national and movement games in physical education and athletics. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 2(05), 909-913.
5. Menglimurod O'g'li, E. E. (2021). Effectiveness and Advantages of using Pedagogical Technologies in Teaching Sports. *Journal of Ethics and Diversity in International Communication*, 1(6), 92-94.

6. Urolovich, B. C. (2021). Features of the Methods used in Physical Education. *Journal of Ethics and Diversity in International Communication*, 1(6), 88-91.
7. Abdukhalilovna, K. G. (2022). FOLK OUTDOOR GAMES AS A MEANS OF PHYSICAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN. *Academicia Globe: Inderscience Research*, 3(04), 549-552.
8. O'ROLOVICH, C. B., & O'GLI, E. E. M. (2020). The Role and Effective Importance of Moving Games in the Development of the Physical Qualities of Athletes. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 7(10), 136-138.
9. Menglimurodougli, A. T., & Dobilovich, S. A. (2022). PLANNING THE TRAINING OF SWIMMERS OF TRAINING GROUPS OF CHILDREN AND YOUTH SPORTS SCHOOLS. *Modern Journal of Social Sciences and Humanities*, 4, 278-281.
10. O'GLI, E. E. M. (2020). Specific Features Of Teaching Students For Extracurricular Ball Sports. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 7(10), 139-141.

ИБТИДОЙ ЖАМИЯТНИНГ МОДДИЙ ВА МАЪНАВИЙ МАДАНИЯТ

Нурматов Шухрат Норбек ўғли

*Жиззах давлат педагогика институти Магистратура бўлими тарих ўқитиши
методикаси мутахасислиги магистранти,
Жиззах вилояти Арнасой тумани 20-Ихтисослаштирилган мактаб тарих фани
ўқитувчиси*

Аннотация

Ушбу мақолада инсониятнинг дастлабки моддий маданият намуналари сўздашуви тиллари дининг пайдо бўлиши ҳақида ва хайвонларни муқадас ҳисоблашлари ҳақида малумотлар берилади. Ушбу мақоладан олий талим ўқитувчилари мустақил изланувчилар магистр ва талабалар фойдаланишлари мумкин

Аннотация

В данной статье представлены сведения о происхождении религии и сакральности животных в разговорных языках древнейших образцов материальной культуры человека. Эта статья может быть использована преподавателями высших учебных заведений, независимыми магистрами-исследователями и студентами.

Annotation

This article provides information on the origin of religion and the sanctity of animals in the colloquial languages of the earliest examples of human material culture. This article can be used by higher education teachers, independent research masters and students

Калит сўзлар - Мехнат қуроллари, фалсафа, символик тиллар, тотемизм, анимизм, мамонт, каркидон, океания, аляска

Ключевые слова - Коктейльное оружие, философия, языки символов, тотемизм, анимизм, мамонт, носорог, океан, аляска

Keywords - Cocktail weapons, philosophy, symbolic languages, totemism, animism, mammoth, rhinoceros, ocean, alaska

Инсоният тарихида ибтидоий жамоадан сивилизатсияга ўтши даврида моддий маданият ва маънавий маданиятнинг рўлини алоҳида такидлаш лозим бўлади. Булар ўз ичига асосий икки соҳаси бўлиб, бир-бири билан ўзаро алоқада, таъсирда ва бир-бирини таъказо қилган ҳолда ривожланади. Шунинг учун, биринчи ўринда илмий тадқиқотларнинг асосий фан ахлоқ, нафосат бўлиб келди. Натижада, жамиятнинг моддий ҳаётини, унинг иқтисодиётини ўрганишга эътибор берилмади.

Моддий маданиятнинг биринчи катта соҳаси бу меҳнат куруллари ишлаб чиқаришнинг барча воситалари, турар жойлар, алоқа воситалари, техника қурилмалари.

Илк уруғчилик тузумидан бошлаб ишлаб чиқариш кучлари ривожланиб бориши билан бир қаторда, инсонда янги тасаввурлар ва тушунчалар пайдо бўлди. Меҳнат жараёнида кишиларнинг тафаккури ва тили ривожланиб уларнинг сўз бойлиги ҳам ортаборди.

Янги-янги сўзлар пайдо бўлиб, уларнинг маънавий мазмуни бойиди. У ёки бу воқияни, фикрни ўзгаларга тушунтиришда сўзлашувчи одамлар орасидаги муносабатнинг асосий негизини ташкил эта бошлайди. Лекин ибтидоий даврда фикрни англантишнинг бошқа бир содда усули ҳам мавжуд бўлиб у ҳозирги тилдан анчагина фарқ қилади бу тил «сигналлар тили» деб аталган. «Сигналлар тили» да бирор хабарни аниқ белгилар ёрдами билан ифода қилинади. Яни қолган бир жамаоци билан сўзлашувчи тил хисобланган буни Австралия, Океания, Африкадан ва бошқа қабила, элатлар ҳаётидан олинган этнографик материаллар ҳам тасдиқлайди. Махаллий Австралияликлар бир жойдан иккинчи жойга кўчганларида қумга оёқлари билан чизиқ чизиб, унинг учига химич (кичгина таёқчалар) тиқиб кетадилар. Чизиқнинг йўналиши ва унинг узунлиги кесувчи гуруҳ уларнинг қайси томонга ва қанча масофага кетгалигини билганлар. Бу мазкур гуруҳнинг кечикиб қолган аъзолари ва кўшни гуруҳлар

учун шартли белгиси эди.

«Сигналлар тили» ҳозирги замон қабила ва халқлар характерли бўлиб Шимолий қабилалар хабар, фикр ёки қандайдир туйғуни ифодалаш учун «символлар тили» ёки «белгилар тили» дан кенг фойдаланишган.

Шундай қилиб «сигналлар тили» ва «символик тиллар» ўз даври учун муҳим маданий-тарихий рол ўйнаб, иқтисодий харбий ва муҳофаа ишларида катта аҳамият касб этган.

Табийки ибтидоий одамнинг турмуш шароити ўзи яшаб турган жойни ва теварак атрофни яхши ўрганишни тақазо этган.

Шак-шубҳасиз ибтидоий кишилар «олтин даврда» эмас жуда оғир шароитда яшаган. У даврда касаллик кенг тарқалиб, кишилар 35-40- ёшдан ошмаганлар.

Инсон касалини олдини олиш чораларини ҳам қидирган. Ўрта Осиё, Яқин Шарқ, Хитой Америка ва Еврўпа худудларида ўсадиган ўсимлик ва ёввойи меваларнинг айримларидан турли дори-дармонлар сифатмда истемол қилишган. Бу ҳол доришуносликнинг ҳам негизи ибтидоий жамият тарихига бориб тақалишини айтишимиз лозим бўлади. Ибтидоий одамлар онги ўсган сайин қандайдир нарса буюмларга сиғина бошлаганлар шу тарих дин шакллари пайдо бўлганлар улардан бири тотемизм бўлиб, у жуда қадимий ҳисобланади.

Тотемизм сўзининг лўғавий маноси -алгонкинлар (Аляскада яшовчи қабилалар) тотемунинг уруғи деган сўздан олинган.

Тотемизмга сиғинувчи одамлар ҳайвонларга - Йўллбарс, тоғ эчкиси ва бошқа ҳайқонларга сиғинишганлар.

Ибтидоий давр кишиларининг кўпгина диний эътиқодларидан яна бири анимизм бўлиб мазкур сўз лотинча анима - жон, рух сўздан олинган. Ибтидоий кишиларнинг тасаввури бўйича ҳар бир одам табиатдаги барча ҳайвонлар ва ўсимликлар олами жонга, рухга эътиқот қилган инсонлар ўлгач нариги дунёда тирилиб ҳаёт кечирадилар.

Маънавий маданий, унинг бир тури ҳисобланган санъат кишилиқ жамиятнинг анча кейинги босқичида уруғчилик тузумида шакиллана бошлаган.

Чунки бу вақтга келиб одамлар тафаккур, тил, атрофни билиш, нарсаларни фарқлаш, қурол ишлатиш, уй-рўзғор буюмларини тайёрлаш маълум даражада муваффақиятларга эришдилар. Ибтидоий санъат ҳазирги замон кишисига оддий кўринади. Лекин ибтидоий давирда яшаган инсон томонидан яратилган илк санъат кўп қиррали бўлиб, тош, лойдан ишланган одам хайвон хайкалчалар мохорат билан чизилган расмлар, тошга, суякка ва бошқа буюмларга, ўйиб чизилган хилма-хил расмлар ибтидоий санъатнинг энг дастлабки намуналари ҳисобланади. Шу пайтларда қора, қизил, сарик, яшил бўёқлар билан чизилган бу бўйоқ ранглар билан хайвонларнинг расмларини чизганлар булар сирасига мамонт, ёввойи от, арслон, фил, буғи, ёввойи эчки, каркидон ёввойи сигир, бука тўнғиз каби бошқа ёввойи хайвон ва нарсаларнинг тасвирлари айниқса диққатга сазовордир. Агар ибтидоий тасвирий санъати ривож топмаганда ҳозирги кундаги деворий суратлар шу қадар юксакларга кўтарилмаган бўлардилар. Бир сўз билан тақитлаш жоизки энг қадимги инсонларнинг бугунги кундаги сивилзатсияни ривож топишига замин бўлгандан далолат беради.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Косвен О.М. Ибтидоий маданият тарихи очерклари. Т., Ўзбекистон, 1960.
2. Р.Ражабов «Қадимги дунё тарихи».
3. Авдийев Й «Шарқ тарихи» 1998 й.
4. «Ўзбекистон миллий инсклапедияси» 7 томи
5. М.О.Косвен. Ибтидоий жамият тарихидан очерклар. Тошкент. Ўзбекистон, 1960 й.
7. Бойназаров Ф.А „Қадимги дунё тарихи Т; 2004 й

TARJIMADA UCHRAYDIGAN ASOSIY XATOLAR

Xolmatova Kibriyo Mirzayevna

O'zbekiston davlat Jahon tillar universitetining nemis tili fani o'quvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada tarjimashunoslikdagi paydo bo'ladigan umumiy muammolar mavzulari yoritilgan. Shuningdek, tarjimashunoslikning hozirgi davrdagi talabi va uning jamiyatdagi o'rni ko'rsatilib ketilgan.

Kalit so'zlar: matn, tarjima, leksika, atama, tarjima muammolari, transformasiya (o'zgarish), ma'lumot.

Bugungi kunda zamonaviy globallashuv va madaniyatlararo aloqalarning jadal rivojlanishi, xalqaro aloqalarni kengayib borishi, davlatlar o'rtasidagi savdo-iqtisodiy va moliyaviy aloqalarning rivojlanishi, Yevropa mamlakatlari va butun dunyoning integrallashuv jarayonining kuchayib borishi, fan va texnologiyalarning rivojlanishi, ilmiy va texnikaviy ma'lumotlarning doimiy ravishda uzviy almashib borishining samarali omillari sifatida hozirgi kunda chet tillarining ahamiyati katta e'tiborga sazovordir. Shuningdek, iqtisodiy, ilmiy-texnikaviy va madaniy taraqqiyot bosqichida chet tili dunyoning turli xalqlar vakillari o'rtasida og'zaki va yozma aloqa vositasi sifatida keng qo'llanilib kelmoqda. Bilim va texnologiyalar jadal rivojlanishi oqibatida zamonaviy davr bugungi jamiyatda barcha jihatlarni qamrab olgan holda va zamonaviy iqtisodiyot o'zgarib boraytgan sharoit davrida, shuningdek turli xil sohalariga tegishli ilmiy va texnik matnlarni tarjima qilishda amaliy ko'nikmalarga ega bo'lgan tarjimonlar - mutaxassislar bugungi kunda alohida ehtiyojga munosibdir. Shu sababli keng bilimli tarjimon mutaxassislarga ehtiyoj kun sayin ortib bormoqda. Zamonaviy texnologiyalarning rivojlanishi sababli, bugungi davrda dunyoning turli mamlakatlaridagi olimlar tezkor ma'lumot almashish va qo'shma tadqiqotlar olib borish imkoniyatlariga ega bo'lib, ushbu aloqa vositalari tufayli zamonaviy ilmfan misli ko'rilmagan natijalarga erishilmoqda. Bunday sharoitda ko'pgina ishlab

chiqaruvchi tashkilotlar ilmiy adabiyotlarning yuqori sifatli tarjimasiga ehtiyoji sezilarli darajada oshib bormoqda. Tarjimonlar esa ilmiy adabiyotlar tarjimalarini doimiy ravishda o'zining so'z boyligiga qo'shib borishi, atamalarni tushunish qobiliyatini oshirib borish va ularning ma'nosini bilishi shartdir. Shuning uchun ilmiy-texnik atamalarni tarjima qilishda tarjimon avvalam bor ilmiy-texnik nuqtai nazardan ma'noga katta e'tibor berishi lozim, keyinchalik esa ilmiy-texnik tor atamalar bilan solishtirilish ko'nikmasiga ega bo'lish lozim.

Ilmiy va texnik matnlarni tarjima qilish jarayonida quyidagi talablarga amal qilinishi lozim: tarjima ekvivalentiga, tarjima aniqligiga, tarjima ma'lumotlar sifatiga, tarjima mantiqiyiligiga va uning yoritilish sifatiga. Ilmiy-texnik matn sifatli tarjimaga ega bo'lishi uchun, tarjimon quyidagi bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishi lozim:

- Chet tili nazariyasi, tilning fonetikasiga, leksikasiga va grammatik tuzilishi haqida bilimga ega bo'lishi lozim;

- Ilmiy va texnik matnlarni tarjima qilish xususiyatlar ko'nikmasi amalyotiga;

- Lingvistik amaliy bilimga (tarjima usullari, transformasiya, so'zlar ekvivalentini almashtirish ko'nikmasi, so'zlar qo'shish ko'nikmasi, atamalar bilan tasvirlash ko'nikmasi va hakoza);

- Matnni tarjima qilish jarayonida gap mazmuni va jummalarni ishlata olish ekstralingvistik bilim va qobiliyatiga ega bo'lish lozim (bunda maxsus ilmiy - texnik matnni tarjima qilishda yetarli ma'lumotlarga ega bo'lish talab qilinadi).

Eng asosiysi tarjimada bilinmas muammolardan biri bu tarjimon "ilmiy tarjima" nima ekanligini to'liq tushunchaga ega bo'lmaslik. Ilmiy tarjimoni muvofaqiyatli bajarish uchun, uni boshqa tarjima turlaridan farqi nimada ekanligini tarjimon tasavvurga ega bo'lishi shart. Umuman olganda, ilmiy uslub tarjimasini, tadqiqot mavzusiga oid ko'plab matnlarni o'z ichiga oladi - tezislardan boshlab, referatlar va maqola taqrizlarini, diplom, dissertatsiya va monografiya qo'l yozmalari o'zida mujassam etadi. Yuqoridagi ish turlarini tarjima qilishda quyidagi faktorlarga e'tibor berilishi lozim: tarjima maqsadi, tarjima uslubi, tarjimadagi matnni tashkil qilish va uning qismlari o'rtasidagi uzviy bog'liqlik munosabatlar. Akademik matnlarning tashqi tuzilishidan tashqari (Boblar, bo'limlar, paragraflar), uning ichki tizilishi ham mavjud.

Ilmiy matnlarni tarjima qilishda o'ziga xos xususiyatlar mavjud - bu umumiy ma'lumotlardan material muammolarni belgilab olish va ularning yechimini taqdim etish usulidir. Misol uchun Ingliz tilida matn qismlarini bir-biriga bog'lash uchun, shuningdek, bitta ibora ma'nosidan boshqa ibora ma'nosiga o'tish uchun, turli maqsadlarda ishlatiladigan bir qancha so'zlar va iboralar mavjud. Misol uchun:

- shuningdek (in addition, moreover, furthermore...);
- shunga qaramsdan (although, however, despite, in spite of, nevertheless...);
- boshqa so'zlar bilan ifodalaganda (in other words);
- misol uchun (for example, for instance...).

Ilmiy tafakkurning yetakchi shakllaridan biridir va u ma'noni anglash va idrok etish tushunchalari bilan bog'liqdir. Ilmiy matndagi deyarli har bir atama leksik birlik bo'lib turib, u maxsus leksik birliklar ma'nolaridan birini ifodalaydi. Bu leksik birliklar esa atamalar kategoriyasiga mansubdir. Umuman olganda atama bu fan va texnologiyalar kesimida ma'lum bir sohaga xos bo'lgan so'z yoki iboradir. Atama tilshunoslikda aniq semantik chegaralarga ega. Shundan kelib chiqadiki, atamalar bu ma'lum bir fanga tegishli og'zaki iboralar bilan mustahkamlangan tushunchalar tizimidir. Agar umumiy tilda (atamadan tashqari) so'z ko'p manoga ega bo'lsada, u atamalar kategoriyasiga tushib qolsa, ushbu so'z aniq ma'noga ega bo'lib qolib, tarjimada esa uning atamadagi ma'nosi qo'llaniladi. Shu sababli, tarjimonning ilmiy matnni tarjima qilishda yo'l qo'yadigan asosiy xatolaridan biri bu ilmiy lug'atlardan foydalanish qobliyatini yetarlicha ko'nikmalar mavjud emasligi yoki atamaga xos bo'lgan mavzuni aniq ma'lumotga ega emasligidir - bu xolat xatto o'z ona tilida ham kuzatilishi mumkin. Qo'llanilish va miqdoriy jihatdan, ilmiy uslub matnlarida atamalar maxsus lug'atlari boshqa turdagi lug'atlardan kengroq foydalaniladi. Ular quyidagilar: nomenklatura nomlari, professionallik lug'at va atamalar, kasbga oid jargon va boshqalar. Ushbu leksika ilmiy matndagi barcha sohalarida keng qo'llaniladi (yani matn klassifikatsiyasida, matn tuzulishida va uning funksiyasida, matn komponentlarida va faktorlari ham inobatga olinadi). O'rtacha hisobda, atamalarga oid yoki terminologik lug'at ilmiy matnlarning umumiy lug'at boyligidan 20 foizini tashkil qiladi.

Tarjimada grammatikaga oid muammolar.

Ilmiy muloqot uslubida o'ziga xos grammatik xususiyatlar mavjud. Masalan ingliz tilidan o'zbek tiliga ayrim matnlar tarjima qilinganda, bazi hollarda leksik ma'no yo'qolishi va fe'llar mavhum ma'noga ega bo'lish holatlari kuzatiladi. Misol uchun:

- It seems very interesting - Bu juda qiziq ko'rinadi.
- He probably got a cold - Balki u shamollab qolgan.
- Ali feels himself strange - Ali o'zini g'alati his qilayapti.

Bu hollarda ot birikmalarining o'rniga semantik yuklama fe'llarga tushushini ko'rishimiz mumkin. Boshqacha qilib aytganda fe'llar ushbu gaplarda muhim grammatik vazifani bajarib kelmoqda. Shuningdek, ingliz tilidagi ilmiy uslub matnlarda mavhum fe'llar ham ko'p hollarda ishlatiladi:

- Many houses were built in short term - Ko'pgina uylar qisqa mudatda qurilgan;
- Some new planets were discovered in mid of 2000's - 2000-yillarda bir qancha yangi sayyoralar kashf qilingan (topilgan).

Yuqorida ko'rsatilgan misollarda ko'rinib turibdiki bunda mavhum otlar ingliz tilida ham keng qo'llaniladi va asosiy yuklama fe'llarga qaratilgan yani majhul nisbat fe'llariga. Tadqiqotni yana qiziqarli tarafi shundaki, bugungi kungi lingvistikasida ingliz tilida hozirgi zamon fe'llarning qo'llanilish foizi o'tgan zamon fe'llari bilan teng, bunda albatta ilmiy matnning kontekstiga bog'liq. Umuman olganda ilmiy matn aniq mantiq bayoniga ega bo'lishi shart va ushbu mantiqni to'g'ri va sifatli tarjima qilib berish esa tarjimonning eng asosiy vazifalaridan biridir. Ilmiy uslubdagi matnlar ko'p hollarda bir hil ko'rinishga ega bo'lib turib, ushbu matnlar ifodalsh xususiyatlariga ega. Bu kabi matnlarda so'roq gaplar kam ishlatiladi, ishlatilsa ham matn bilan tanishayotgan o'quvchini e'tiborini qaratishga yo'naltirilgan bo'ladi. Ilmiy matnlarning xususiyatlaridan biri, unda his tuyg'u hislatlari qo'llanilmaydi.

Tarjimaning umumiy nazariyasi.

Tarjima umumiy nazariyasi, tarjimaning aniq tajribasidan kelib chiqqan xulosalarni tizimlashtiradi va unga asos yaratadi. Tarjima jarayonida, tarjimaning natijalari va uning g'oyalar umumlashtiriladi, shu bilan birgalikda tarjima faoliyatida tarjimaga xos bo'lgan shart-sharoitlar va omillar hisobga olinadi. Tarjimaning umumiy

nazariyasi konsepsiyasi rus tilshunosi va lingvisti A.V. Fedorov asarlarida keng va to'liq yoritilgan. Ushbu kontsepsiyaga ko'ra, har qanday sifatli tarjima matni, uning lingvistik asosini filologik tahlil qilinish bilan boshlanib, badiiy ijod yoki ilmiy tahrir bilan yakunlanishi lozim.

Tarjimaning maxsus nazariyasi.

Tarjimaning maxsus nazariyasi (yoki tilshunoslikda bir juftlikka qaratilgan tarjimasi bo'yicha tadqiqotlar) ikki til o'rtasidagi yozishmalarning ekvivalentlari, variantlari, shuningdek, muayyan vaziyatda ularni tanlash omillari va mezonlarini hisobga olinishi lozim. Ushbu nazariya doirasida tarjima hodisalarini o'rganishning asosiy usuli - bu ikki tilni taqqoslashdir. Misol uchun: O'zbek va Rus tilini, yoki Rus va Ingliz tilini, yoki Ingliz va Nemis tilini.

Tarjimaning transformatsion nazariyasi

Tarjimaning transformatsion nazariyasi (modeli), tarjima faoliyati davomida tarjima matniga o'zgartirish kiritish bilan ifodalanadi. Sabab ba'zi hollarda matn ma'nosini to'liqligicha tarjima qilib bo'lmaydi yoki tarjima qilish mushkul.

Misol uchun:

Not long-ago computers were considered an amazing invention. Today they form part of our everyday lives. The latest thing today is Virtual Reality. A Virtual Reality system can transport the user to exotic locations such as a beach in Hawaii or the inside of the human body.

O'zbek tili tarjimasi:

O'tgan davrda kompyuterlar ajoyib ixtiro deb hisoblanar edi. Bugungi kunda ular bizning kundalik hayotimizning bir qismini tashkil qiladi. Oxirgi ixtrolardan biri - bu Virtual haqiqat. Virtual haqiqat tizimi foydalanuvchilarni Gavayidagi plyaj yoki inson tanasining ichki qismi kabi ekzotik joylarga olib borish imkoniyatiga ega.

Misolda ko'rib turganimizdek ingliz tilidan o'zbek tiliga bajarilgan tarjima to'liq tarjima qilinmagan, aksincha transformaiyaga duch kelgan. Yani original matn o'zbek tilida boshqa so'zlar bilan ma'nosi yoritilgan. Tarjimaning transformatsion modeli amerikalik tilshunos N. Xomskiyning "transformatsion yoki generativ grammatika" g'oyalari bilan bog'liq. Ushbu nazariya doirasida tarjima matni yaratish jarayoni

boshlang'ich tilning birliklari va tuzilmalarini tarjima tilining birliklari va tuzilmalariga sintaktik ravishda aylantirish sifatida ko'rib chiqiladi, bunda tarjima jarayonining bosqichlari va usullariga katta e'tibor beriladi. Shuningdek, ushbu nazariya amerikalik tarjimashunoslari K. Nayde, B.O. Kads va V. Koller asarlarida ham eslatilib o'tilga. Umuman olganda, transformatsion nazariya g'oyalari tarjima bilan bir -biri bilan bog'liq bo'lgan va tillar juftligini tarjima qilish jarayonida o'zaro bog'liq bo'lgan tuzilmalar va birliklarni aniqlashda tarjimashunosikdagi imkon beruvchi muhim usullaridan biri.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Kuvonov Zarifjon Maxsiddin Ogli, "Die vorteile und nachteile der online-bildung." Academic research in educational sciences 2.CSPI conference 2 (2021): 478-481.

2. Зариф, Кувонов (2020). Немис тилига франсуз тилидан узлашган сузларнинг структурал-семантик таджики, XXI аср тилшунослиги ва таржимашунослигининг долзарб муаммолари: назария, амалиёт, инновация

3. Кувонов, Зарифжон (2020). Немис тилига узлашган сузларнинг келиб чикдш тарихи. Проблемы и перспективы развития современной науки в странах Европы и Азии - XXIV Международной научно-практической интернет-конференции.

4. Муродкосимов, А., Рахманова, Д., Санакулов, З., & Зарипова, Г. (2020). Немис ва узбек тилларида суз ясаш усуллари (композицион усул мисолида). Academic research in educational sciences, (2).

5. Муродкосимов, А., Рахманова, Д., Санакулов, З., & Зарипова, Г. НЕМИС ВА УЗБЕК ТИЛЛАРИДА СУЗ ЯСАШ УСУЛЛАРИ (КОМПОЗИЦИОН УСУЛ МИСОЛИДА).

NEMIS VA O`ZBEK TILLARIDA JUFT SO`ZLAR VA ULARNING O`ZBEK TILIDA IFODA ETILISHI

Karimova Asalxon To'raxon qizi

O'zbekiston davlat Jahon tillar universitetining nemis tili fani o'quvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqola nemis va o'zbek tillarida juft so'zlar mavzusiga bag'ishlangan bo'lib, unda har ikkala tilda mavjud bo'lgan juft so'zlar va ularning struktural va semantik tadqiqi, olimlarning bilidrgan fikrlari tahlil qilinadi. Kirish qismi ushbu maqolaning umumiy mazmunini ochib beradi. Bunda juft so'zlarning yasalishi, ma'no jihatdan sinonimik va antonimik juft so'zlardan tashkil topishi, tilshunoslikning frazeologizm sohasida tutgan o'rni, tavgalogik tarzda juftlashgan so'zlar haqida fikr yuritiladi. Adabiyotlar tahlili qismida qaysi o'zbek va nemis tilshunos olimlari ushbu sohada tadqiqotlar olib borganligi, ilmiy ishning bazasini yaratilishida asos bo'lib xizmat qilgan manba adabiyotlar to'g'risida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: juft so'z, semantik mano, struktura, tavgalogik juft so'z, tadqiq, frazeologizm, sinonim, antonim, tilshunoslik.

Nemis tilida juft so'zlar tilshunos olimlarning ko'pgina qismi tomonidan o'rganilgan. Lekin o'zbek tilida ushbu masalada anchayin oqsashlar ko'zga tashlanadi. Shuning uchun ham aynan ikki qarindosh bo'lmagan tillarni qiyoslab o'rganish ilmiy ishimizning dolzarbligini ko'rsatadi. Ushbu ilmiy maqola orqali nemis va o'zbek tilidagi juft so'zlar qiyoslab o'rganiladi. Bir-biriga qarindosh bolmagan ikki til, yani nemis va o'zbek tillarida juft so'zlarni tadqiq etiladi, nemis va o'zbek tillarida juft so'zlarning morfologik xususiyatlarini o'rganiladi, nemis va o'zbek tillarida juft so'zlarning semantikasini ularning mano jihatdan yaqinligi va qarama-qarshiligi (sinonimiya va antonimiya) asosida o'rganiladi, nemis tilidagi juft so'zlar va ularning o'zbek tilida ifoda etilish yollarini tadqiq etiladi, tavgalogik tarzda juftlashgan so'zlarni tadqiq etiladi. Juft so'zlar hozirgi zamon tilshunosligida judda katta ahamiyat kasb

etmoqda. Chunki ular nemis tilida butunlay ommabop deb qaralmoqda. Ushbu tadqiqot mavzusi ko'pgina ilmiy ishlarda ko'rib chiqilgan bo'lsa ham, lekin aynan ikki tilni taqqoslab ularning struktural va semantik jihatlari qiyosiy o'rganilmaganligi ishimizning ilmiy va amaliy ahamiyatini ko'rsatadi. Tavnologik juft so'zlarni ko'p tilshunos olimlar (I. I. Chernesheva, H. Burger, JI. I. Royzenson, F. Zeller) ham frazeologik birlik va tilning frazeologik fondini to'ldiradi deb hisoblaydilar. Agar juft so'z aynan ikki bir xil so'zning takrorlanishidan hosil bo'lsa, bu tavnologik juft so'z deyiladi. Nemis tilida tavnologik juft suzlar ko'p uchraydi. Schritt für Schritt, Stunde für Stunde. Juft so'zlar bo'yicha quyidagi manbalar sifatida Agricolaning „Wörter und Wendungen“, Brandschning „Phraseologische Wendungen in der deutschen Sprache“, Donaliesning „Basiswissen Deutsche Phraseologie“ Wolfgang Fleischerning „Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache“, Iskos A., Lenkova A. ning „Lesestoffe zur deutschen Lexikologie“, Хржиев А. "Узбек тилида кушма, жуфт ва такрорий сузлар" kabi tilshunoslarning ushbu sohada olib borgan ilmiy izlanishlarini keltirishimiz mumkin. Ushbu ilmiy tadqiqotda asosan 500 dan ortiq juft so'zlardan foydalanilgan bo'lib, ular Graz universitetida ishlovchi professor Wernfried Hofmaysterning bugungi nemis tilida qo'llaniladigan juft so'zlarning jamlanmasi, shuningdek Georg Myullerning "Deutsche Zwillingsformeln und ihr Gebrauch" va Sh. Imyaminova va G. Tilavova tomonidan yozilgan „Nemis va o'zbek tillarida juft so'zlar" lug'atlaridan tanlab olindi. Juft so'zlar ikki so'zning teng bog'lanishidan hosil bo'lgan so'zlar hisoblanadi. Juft so'zlar har qanday tilda mavjud bo'lib, qaysidir ma'noda o'sha tilning boyishi uchun ham o'zining salmoqli hissasini qo'shadi. Nemis tilida juft so'zlar yasalishi muammosiga to'xtaladigan bo'lsak, juft so'z yasalishida xuddi frazeologizmlar kabi yangi so'z yasalishiga guvoh bo'lamiz. Shuningdek ular so'z birikmasi ham bo'la olishadi. Juft so'zlar frazeologizmlarning bir qismi sifatida talqin qilinadi. Ko'pgina olimlar juft so'zlarning yasalish hodisasini turlicha izohlaydilar. Masalan Agrikola shunday deb yozadi: "Juft so'zlar har doim ikkita (ayrim hollarda esa uchta) o'xshash so'zlardan iborat bo'ladi. Ular o'zaro yaqin munosabatdagi so'zlardir". Yuqoridagi fikrlarga qarama-qarshi fikrlar ham mavjud bo'lib, juft so'zlar har doim ham o'zaro yaqin ma'noga ega bo'lgan so'zlardan emas, ba'zida umuman

qarama-qarshi ma'noga ega bo'lgan so'zlardan ham tashkil tolishi mumkin. Lekin shu narsani alohida ta'kidlash joizki, juft so'zlarning ikki komponenti ham xuddi sinonim va antonim so'zlar kabi bir xil so'z turkumida kelib bir xil so'roqqa javob bo'ladi. Ya'ni juft so'zlar komponentlaridan biri ot, keyingisi esa sifat bo'la olmaydi.

"Juft so'zlar nemis tilida Wortpaare deb nomlanadi. Ular ma'no jihatdan bir-biriga yaqin va qarama-qarshi bo'lgan so'zlarning o'zaro juftlashuvidan hosil bo'ladi ". Masalan: bei Wasser und Brot - non-suv, in Wehr und Waffen - qurol -yarog', Tür und Tor - eshik-darvoza, mit Strumpf und Stiel- tag tomiri bilan, kurz und gut - qisqasini aytganda, bir so'z bilan aytganda, nach Jahr und Tag-yil-u kun, Sunde und Schande - uyat va sharmandalik. Bu kabi juft so'zlar bir-biriga yaqin bo'lgan juft so'zlarning juftlashishidan sodir bo'ladi. Ammo juft so'zlar yuqorida ta'kidlaganimizdek nafaqat bir-biriga yaqin, balki qarama-qarshi manoga ega bo'lgan so'zlar orqali ham yasalishi mumkin. Masalan: mit Recht und Unrecht - haq-nohaq, auf Leben und Tod -tevarak-atrof, in Lust und Leid - yolg'on yashiq, gross und klein - katta-yu kichik, Rede und Antwort stehen - nuqtama-nuqta, mit Weib und Kind - butun oila, Pflicht und Schuldigkeit - burch va majburiyat, antonimik tarzda juftlashuv deb ham ataladi. Tilshunos olim Agrikolaning juft so'zlarning uchta so'zdan ham iborat bo'lishi haqidagi fikrni yuqorida keltirib o'tdik. Lekin bu kamdan-kam uchraydigan holat. Fikrimizning tasdig'i sifatida L.E.Binovichning „Deutsch-Russisch Phraseologisches Wörterbuch" lug'atida xuddi shunday frazeologizmlar mavjud. Masalan: Blitz, Donner und Nagel - yuzma-yuz, yakkama-yakka, Himmel, Arsch und Wolkenbruch - yer-u samo. Ushbu juft so'zlarning stilistik o'ttenkasiga nazar tashlaydigan bo'lsak, ular juda ham pastki qatlamda yani, qo'pol so'zlashuv tilida foydalaniladi. Juft so'zlarga turlicha ta'riflar berilgan bo'lsada, bularning barchasi bir-birini to'ldiradi. "Juft so'z bu - tilshunoslik atamasi bo'lib, ko'pincha bir so'z turkumidagi o'xshash so'zlardan tashkil topgan juftlik, ya'ni nutqda ishlatiladigan ifodadir". Duden o'zining "Deutsches Universalwörterbuch lug'atida ham xuddi shunday ta'rif beradi. „Juft so'z bu so'z turkumidagi ikki so'zning o'zgarmas birligidir. Zwillingsformeln, masalan frank und frei. Tilshunos olim F. Zeller juft so'zlarni qoida bo'yicha und (va) bog'lovchisi orqali, ayrim hollarda esa oder (yoki) bog'lovchisi orqali bog'lanishini tushuntiradi. Misol tariqasida Recht oder

Unrecht, Zieg oder Tod, uber kurz oder lang kabi juft so'zlarini keltirishimiz mumkin. Juft so'zlar o'z prinsipi asosida qurilishi kerakligi bilan boshqa frazeologik birikmalardan ajralib turadi. Chunki bu frazeologik birikmalar o'zgarmas va boshqa frazeologik birikmalar bilan qo'shilib ketishi mumkin emas. Shuningdek juft so'zlarda biror bir so'zni q o'shish ham, olib tashlash ham yoki uning joyini o'zgartirish ham mumkin emas. Shu o'rinda juft so'zlar ham frazeologiyaning bir tarmog'i ekanligi namoyon bo'ladi. O'zbek tilida esa juft so'zlar tilning qonun-qoidalariga muvofiq holda ikki so'zning teng bog'lanishidan hosil bo'lgan birliklar kelib chiqadi. Yuqorida aytib o'tganimizdek nemis tilida juft so'zlar und, oder, bog'lovchilari orqali hosil bo'lsa, o'zbek tilida juft so'z boglovchi orqali juftligini hosil qilmaydi. Aksincha "chiziqcha" (-) belgisi bilan ifodalanadi. Masalan: qovun-tarvuz, eson-omon, yaxshi-yomon, ota-ona, o'g'il-qiz. "Juft so'zlarning yasalishi yangi so'z yasash hodisasini keltirib chiqaradi". O'zbek tilida jumladan barcha tillarda juft so'zlarning mavjudligi shu tillarning taraqqiyot darajasini ko'rsatuvchi belgilardan biri deb hisoblanadi. Hozirgi o'zbek tilida so'z yasashning eng mahsuldor usuli affiksatsiya usulidir. Affiksatsiya usulida ozak negizlarga so'z yasovchi affikslar qo'shish orqali yangi so'z hosil qilinadi. Masalan: yopiq, tishla, o'yla, tingla. Qiyosiy frazeologiyaning asosiy maqsadi shundan iboratki, u ikki yoki undan ortiq tillardagi frazeologizmlar o'rtasidagi o'xshashlik va farqlarni o'rganadi. Qiyosiy frazeologiyadan olinadigan natijalar til darslarida yoki tarjimalarda kerak bo'ladi. Biz ham ushbu ilmiy ish orqali har ikkala tildagi frazeologizmlar bir-biriga qay holda mos tushish yoki mos tushmaslik hollarini tahlil qilishga harakat qildik. Buning uchun bizga Graz universitetida ishlovchi professor Wernfried Hofmeisterning bugungi nemis tilida qo'llaniladigan juft so'zlarning jamlanmasi, shuningdek Georg Mullerning "Deutsche Zwillingsformeln und ihr Gebrauch" va Sh. Imyaminova va G. Tilavova tomonidan yozilgan „Немис ва узбек тилларида жуфт сузлар" kitoblari manba bo'lib xizmat qiladi.

Shunisi e'tiborga loyiqki, ko'pgina nemis tilidagi juft so'zlar Bibliyadan kelgan yoki ular o'rta asrlarga tegishli. Ushbu juft so'zlarning juda ko'plab va biz ularni oddiy so'z kabi har kuni ishlatamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Agricola E .Wörter und Wendungen. Leipzig, VEB Bibliographisches Institut, 1968.
2. Duden. Deutsches Universalwörterbuch.Mannheim /Wien/ Zürich, 1989.
3. Едличко М. И., Рубинштейн , Deutsche Redensarten. Фразеологических выражений в немецком языке.Москва. Учпедгиз, 1953.
4. Iskos A.,Lenkova A. Lesestoffe zur deutschen Lexikologie. Leningrad, Procvischinia, 1975.
5. Klappenbach R. Steinitz W. Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache. Bd
6. Berlin, Akademie, 1982.

SPECIAL TECHNICAL TEXTILE FABRIS AND THEIR PRODUCTION TECHNOLOGY

Komola Murodkhujayeva, Naima Sodikova

Tashkent institute of light and textile industry, Shoxjahon street,5, 100100 Tashkent,
Uzbekistan

Annotation. This article presents the classification, application and physical-mechanical properties of the tarpaulin fabric belonging to technical fabric we are studying.

Key words: technical fabrics, tarpaulins, impregnation for tarpaulins, cotton and linen, water- repellent, biostable impregnation, flame retardant, high-strength fabric.

Introduction.

At present, the textile industry of the Republic mainly produces a limited range of fabrics from raw cotton. To date, the production of technical fabrics in the country is not widespread. In particular, the types of tarpaulins widely used in various sectors of the economy and the volume of their production do not meet the needs. Tarpaulin fabric was previously produced from flax fibers and imported to our country. Today, the demand for these fabrics is mainly met by private enterprises. They do not meet the established requirements both in terms of the size of the tissue they produce, and especially in terms of quality. Technical textiles play an important role in the national economy It can be said that today there is no industry where technical textiles are not used. The more developed the country's manufacturing industries, the wider the scope of application and production of technical textiles.

The production of canvas tents actively began during the development of shipbuilding. Tarpaulin canopy - a material produced by means of a special linen weave of dense twisted threads of cotton and linen. As an additional material, manufacturers add jute fibers.

The name "canvas" tarpaulin received from shipbuilding, for the first time it was used to create sails. At the moment, there are two main types of tarpaulin application. It can be unfinished (severe canvas) or completely impregnated with special solutions. The impregnation of the panels is selected solely on the basis of the scope of the awning. Since the main function of a tarpaulin is to protect materials, people and equipment, it is actively used in the tourism business, boots, overalls, shelters and tents are made from it. In total, there are two main types of tarpaulin:

- With the composition of the first type, in which there is more cotton than linen. The most popular type of canvas, characterized by its relative softness and ease of bending.
- With the composition of the second type - such tarpaulins and awnings are made from cotton and linen, added in equal proportions. The canvas is more rigid due to the jute that the manufacturer adds to the material to reduce the cost.

2. Experience process

Tarpaulin canopy is supplied in rolls, combines low price and strength, resistance to fire and moisture. It withstands direct contact with a flame without ignition for up to 50 seconds. It has excellent protective properties, it is used to preserve material values in case of fire, flood, etc. The fire-resistant tarpaulin retains its properties for a long time due to a special impregnation, which stains the canvas in a yellowish tint.

What types of impregnation for tarpaulins are:

- Water-repellent - this material is painted in a greenish tint. The fabric will not let in moisture, but it will not interfere with air circulation. It is applied in many spheres where protection against moisture is necessary.
- Biostable impregnation - will protect the surface of the fabric from the formation of mold or decay. The material does not transmit light, most often used in forestry and earthworks.
- Flame retardant - a composition that paints the entire fabric in warm colors. It is used for sewing clothes for firefighters, welders and other workers working in conditions of elevated temperatures, where there is a risk of fire.

Canvas is semi-linen - this material is based on cotton in an approximate ratio of 51% to 49% linen. It is softer, less durable, but bends easily. Another type of canvas is hard jute. It is cheaper, consists of jute and cotton in the ratio of 50% to 50%. Poor bending, cleaning. Resistant to temperature extremes, external natural influences.

Most often, the tarpaulin is supplied in 90 cm cuts. In rare cases, you can find options with a width of 1.5 m, but they are made to order. All canvas is quite dense, so its service life is 50 years with proper care. The edge is processed or has a fringe at the edges. Most of the awnings are hygroscopic and fireproof.

Canvas is made from natural cotton and linen, often manufacturers add jute or synthetics to its composition. Construction tarpaulin is very dense - up to 900 g/m², able to withstand various mechanical stresses. The fabric is completely eco-friendly and hypoallergenic. Due to its ability to pass air, tarpaulin is used to cover the crop in order to maintain the required level of heat and humidity. The main advantage of the material is the ability to withstand almost any external influence, whether it be tearing, stretching or friction.

In total, there are two main types of tarpaulin:

- With the composition of the first type, in which there is more cotton than linen. The most popular type of canvas, characterized by its relative softness and ease of bending.
- With the composition of the second type - such tarpaulins and awnings are made from cotton and linen, added in equal proportions. The canvas is more rigid due to the jute that the manufacturer adds to the material to reduce the cost.

Tarpaulin canopy is supplied in rolls, combines low price and strength, resistance to fire and moisture. It withstands direct contact with a flame without ignition for up to 50 seconds. It has excellent protective properties, it is used to preserve material values in case of fire, flood, etc. The fire-resistant tarpaulin retains its properties for a long time due to a special impregnation, which stains the canvas in a yellowish tint.

Tarpaulin with eyelets is another product that is a high-strength fabric, similar in quality to jeans. It is made from dense, thick linen and cotton threads. Little plastic, used to store supplies, equipment and machinery. Impregnated with a refractory mixture.

Areas of use of tarpaulin

Construction overalls to protect against moisture and mechanical damage, including suits, jackets, raincoats, overalls, gloves for builders:

- shelters for buildings under construction, erected structures
- elements for the device of slopes, formworks, cut-off barriers (from small fractions) in ventilation installations
- canopies and protective screens for machines and belt conveyors at construction sites

Metallurgy workwear and gloves that protect against fire, sparks, splashes of molten metal, hot abrasive particles and sharp parts:

- curtains for machines and belt conveyors
- protective screens

Army and shelter defenders:

- covers for guns and military equipment
- tents, canopies, tents
- means of blackout
- protective clothing for work hazardous to health

Agricultural awnings, sheds, shelters for machinery, equipment and agricultural products stored in open areas

- protective overalls, gloves for agricultural workers:
- production of bags for flour, cereals, grain, animal feed, seeds.

3. Experience result

Experimental samples of the newly designed tarpaulin fabric were produced at the “Shamsteks” private enterprise in Tashkent region. In order to determine the compliance of tissue indicators with the standard requirements, the main indicators of tissue were analyzed using standard methods at the certification center of the institute. The tensile strength of the tissue on the body was 988.3 N and on the back 488.6 N. Due to the high density of the tissue on the body, its tensile strength in this direction is also higher than that of the back. The elongation at the trunk was 34.8%

and at the back 14.4%. This is because the amount of tissue contraction across the body is high.

Table 1 shows the physico-mechanical and hygienic properties of tarpaulin tissue.

Table 1. Properties and features of fabric Tarpaulin

Physical and mechanical		Hygienic	
Strength	High	Breathability	Above average
Wrinkle	Below average	Dust capacity	Low
Drapeability	Medium	Electrization	Average
Smoothness	Medium	Water resistance	High
Slip	Slip Average	Thermal protection	Significant
Peeling	Not less than 40	Hygroscopicity	Low, 1-5%
Wear resistance	High	Vapor permeability	Low
Elasticity	Low	Capillarity	Low

Table 2. Type of tarpaulin tissue

Raw tarpaulin	Flax fibers	Covered with special coatings. Used for tarpaulin, awning and sheath stitching
Raw tarpaulin	Cotton yarn, flax fibers, etc	Covered with special coatings. Used for tarpaulin, awning and sheath stitching
Tarpaulin parusina	Cotton yarn, flax fibers, etc	Covered with special coatings. Special clothes are used for sewing

Qantas. Tarpaulin surpasses other natural fabrics in its operational properties and is distinguished by high wear resistance, durability, and practicality. Tarpaulin is indispensable in many industries. Tarpaulin due to its increased strength, high wear resistance and impregnations has a universal application. Tarpaulin is a dense fabric of

plain weave, durable and resistant to external influences. Plain weave is the simplest, most commonly used in the weaving industry, and the strongest. Especially if twisted threads are taken. For the manufacture of tarpaulins, three main types of threads are taken. Cotton, linen or jute twisted threads. Rarely, polymer fiber is added. The scope of tarpaulin is wide: in the national economy, in the military industry, in everyday life. The most common type of tarpaulin, linen or semi-linen with the addition of chemical fibers, is produced almost all over the world.

References.

1. Techtexsil: Области применения. Techtexsil, Франкфурт: Выставка технического текстиля и нетканых материалов] консультации 28 марта 2015 г.
2. Андерсон, Дональд Л. (2016). Кейсы и упражнения по развитию и изменению организации. SAGE Publications. p. 155. ISBN 9781506365794.
3. Субхаш К. Ананд, А. Ричард Хоррокс (2015). Справочник по техническому текстилю: Процессы технического текстиля 2-е издание. Woodhead Publishing. p. 13. ISBN 9781782424581.
4. Шукла, Ашутосх Кумар (2020). Наночастицы и их биомедицинское применение. Springer Singapore. p. 129. ISBN 9789811503917.
5. Martynova A.A. i dr. Stroenie i proektirovanie tkanei. -M.: RIO MGTOA, 1999. - 434 s.
6. Milashyus V.M., Reklaitis V. K. Kodirovanie tkackih perepletanii. -M.: Legprombytizdat. 1988. - 80 s.
7. Alimbaev E.SH. Tўqima tuzilishi nazariyasi. –T.: Alokachi, 2005. – 231 b
8. Alimbaev E.SH. Tўquv ўrilishlarni tasniflash. -T.: TTESI, 1996. – 18 b.

SPORTCHI YOSHLARDA STRESSNI YUZAGA KELITIRUVCHI SABABLAR VA ULARNING YECHIMLARI

Ismailova Muqaddas Olimjon qizi

Qoraqalpoq Davlat Universiteti, Amaliy psixologiya 3-kurs talabasi

Annotatsiya. Stress haqidagi ta'limot fanga kiritilganiga nisbattan uzoq vaqt o'tmagan bo'lsada u kundalik hayotimizning ajralmas qismi bo'lib qoldi. Xo'jalik ishlari, lavozim ko'tarilishi, ta'tilga chiqishga tayyorgarlik, ko'chish, ajrashishlar va boshqa o'zgarishlar – stressorlar bo'lib, stress holatiga olib keladi. Stressorlar bu ko'plab kundalik hayotimizda uchraydigan vaziyatlarga adaptatsiya qilishimizga undovchi kuch, stress esa organizmni o'ziga xos bo'lgan adaptatsiya reaksiyasidir. Mazkur maqolada yosh sportchilarda stressni yuzaga keltiruvchi muammolar aniqlangan.

Kalit so'z: Stress, yosh sportchi, hissiy siqilish, iroda, zo'riqish, stressor, musobaqa, mashg'ulot.

Annotation. Although the doctrine of stress has not been introduced into science for a long time, it has become an integral part of our daily lives. Household chores, promotions, vacations, relocations, divorces, and other changes can be stressful. Stress is the force that motivates us to adapt to many of the situations we encounter in our daily lives, and stress is the body's own adaptive response. This article identifies the stressors in young athletes.

Keywords: Stress, young athlete, emotional distress, willpower, tension, stressor, competition, training.

INTRODUCTION

Stress inglizcha «stress» so'zidan olingan bo'lib, jiddiylik, keskinlik, zo'riqish degan ma'no anglatadi. XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab keskin vaziyat tufayli vujudga keladigan emotsional holatlarni tadqiq etish psixologiya, fiziologiya, tibbiyot

fanlarida keng ko‘lamda amalga oshirila boshlandi¹. Stress – og‘ir jismoniy va murakkab aqliy yuklamalar, ishlar me‘yoridan oshib ketib, xavfli vaziyatlar tug‘ilganida zaruriy chora-tadbirlarni zudlik bilan topishga intilganda vujudga keladigan hissiy zo‘riqishdir². Mana shunday sharoitlar va vaziyatlarning barchasini biron-bir emotsiya turi ro‘yobga chiqaradi. Stress emotsional holatining paydo bo‘lishi hamda kechishining psixologik xususiyatlarini aniqlash nafaqat uchuvchilar, kosmonavtlar, dispetcherlar uchun, balki sudyalalar, korxonalar rahbari, ta‘lim tizimi xodimlari, sportchilar uchun alohida ijtimoiy psixologik ahamiyat kasb etadi.

LITERATURE REVIEW

Psixologiya faniga stress tushunchasini olib kirgan olim kanadalik fiziolog G.Selye (1936) sanaladi. U stressni tadqiq qilishda moslashuv alomati (adaptatsion sindrom – yunoncha «syndrome» belgi, alomat, ko‘rinish moslashuvi demakdir) masalasiga, uning faoliyatga ijobiy hamda salbiy ta‘sir etishiga alohida ahamiyat bergan. Shuningdek, ekstremal (lotincha – «extremus» favquloddagi holat, eng oxirgi vaziyat ma‘nosini anglatadi) vaziyatlardagi, murakkab jarayonlardagi stressing o‘ziga xosligi, faoliyatni qayta tashkil qilishgacha (dezorganizatsiya lotincha – «deorganisation» fransuzcha tashkilot, tuzilma ma‘nosini bildiradi) olib borishi, shunga o‘xshash sharoitlarda shaxs xulqini bashorat etish (prognoz yunoncha – «prognosis» ma‘nosini anglatadi) imkoniyatlari G. Selye tomonidan o‘rganilgan³.

MATERIALS AND METHODS

Stress bosqichlari o‘z harakteri va yuzaga kelishiga ko‘ra quyidagi jarayonlar bilan kechadi.

- Taranglikning kuchayishi (xavotirlik);

Bu bosqichda inson organizmi mobilizatsiyasi boshlanadi. Nafas olish tezlashuvi, qon bosimi oshishi, psixik holatning qo‘zg‘alishi namoyon bo‘ladi. Inson e‘tibori to‘liq qo‘zg‘atuvchiga yo‘naltiriladi. Shu paytning o‘zida inson o‘zo‘zini, xatti-harakatlarini, xulqini, so‘zlarini boshqara olmay qolishi, kuzatiladi.

¹ E.G`oziyev Umumiy psixologiya. –T., 2003.

² F.Haydarov, N.Jo`rayev Stress yoki ruhiy muvozanatni saqlash osonmi? –T., 1997.

³ Г. Селье. Д. Нутт. Стресс без дистресса. –М., 1998.

- Organizm stressdan himoyalash mexanizmlarini ishga tushurishni boshlaydi.

Bu bosqichda inson uzoq tura olmaydi, agar organizm bu bosqichni yengib o'tsa, xavotirlik bosqichi asta sekin so'na boshlaydi. Agar, aksincha bo'lsa, stressning keyingi bosqichi ishga tushadi.

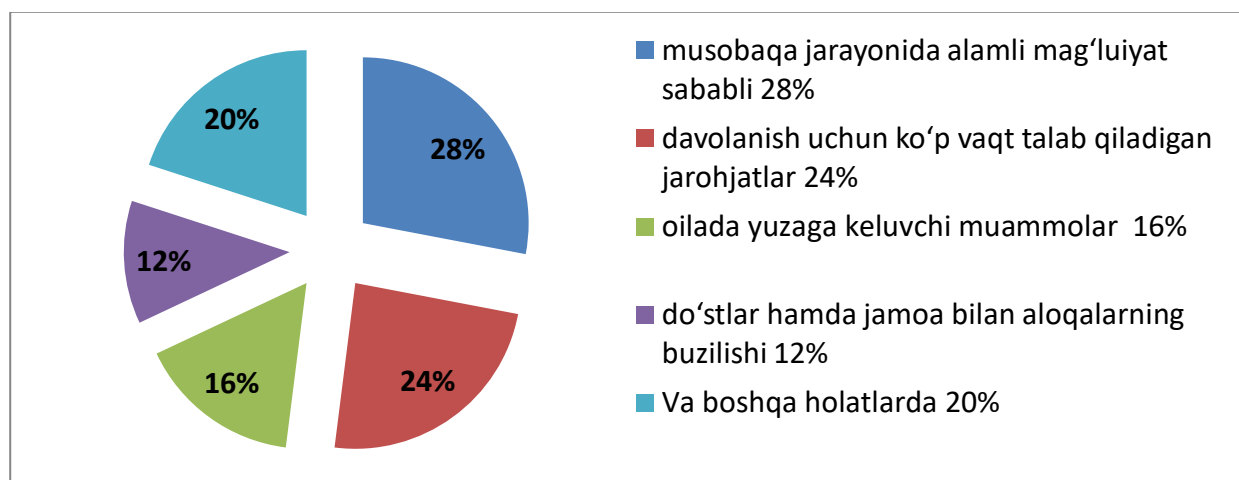
- Stress holati (qarshilik ko'rsatish);

Stressning ikkinchi bosqichida organizm rezerv kuchlarni safarbar qiladi. Organizmning barcha faoliyati katta kuch bilan ishlashni boshlaydi. Bu bosqichda vaziyat ikki xil yo'nalishda rivojlanishi mumkin: inson o'ta faollashib, o'zida yangi harakatlarga va g'oyalarga kuch topadi, organizm mobilizatsiyasi namoyon bo'ladi yoki aksincha, organizm tormozlashib, passivlashadi, inson o'z-o'zini yo'qotib qo'yishi kuzatiladi⁴.

Yosh sportchilarda yuzaga keluvchi muammolarni o'rganish uchun o'qituvchilar va o'quvchilardan anketa so'rovnomasi o'tkazildi. So'rovnomada 4 ta psixolog va 6 ta murabbiy hamda 50 ta talbala ishtirok etdi. Dastavval, talabalar orasida o'tkazilgan so'rovnomaning diqqatga sazovor joylariga e'tibor qaratsak:

RESULTS

Shu vaqtga qadar sizda yuz bergan stress holatlarini yuzaga keltirgan asosiy sababni ayting? – deb berilgan savolga talabalar quyidagicha javob berishdi:

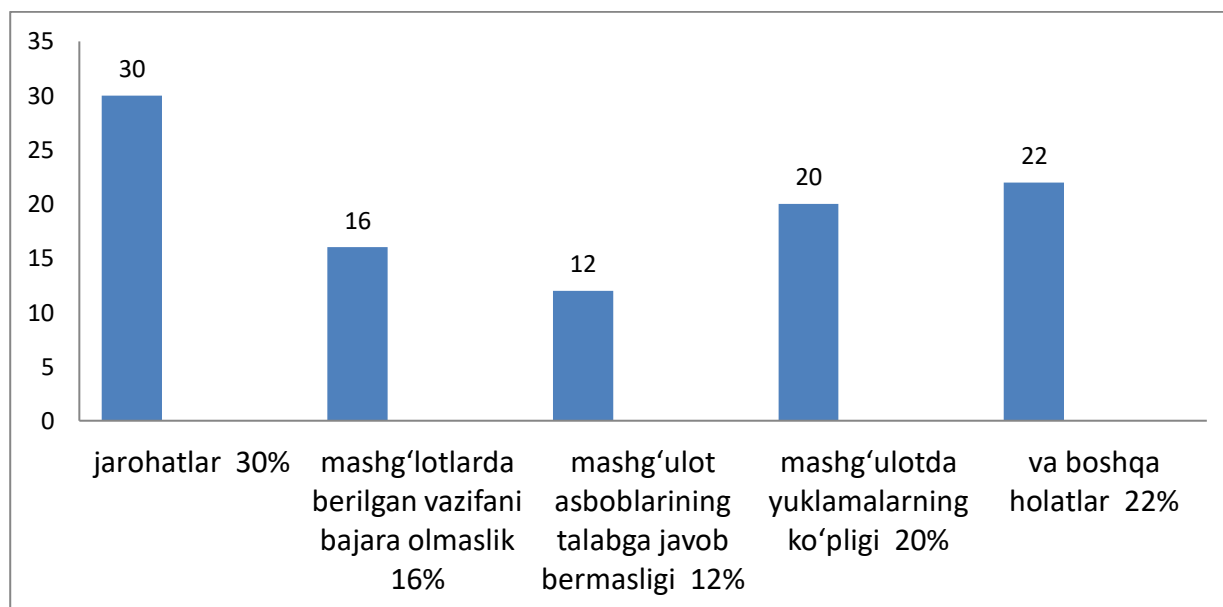

Ko'rib turganimizdek, talabalarda yuz bergan stress holatlarining asosiy sababli sifatida musobaqa jarayonidagi mag'lubiyatini aytmoqda(28%), keyingi sabab sifatida davolash uchun ko'p vaqt talab etadigan jarohatlarni keltirmoqda(24%). Oilada yuzaga

⁴ Е.М.Рутман-Надо ли убогат от стресса.М "Физкультура и спорт"

keluvchi muammolar stressga olib kelgan sabab sifatida talabalarning 16 foizi keltirgani ularning yosh ekanligidan dalolat beradi. Asosan, oilada yuz beruvchi muammolarning kattalar tomonida hal etilishi, yoshlarni bu hodisalarga aralashtirmasligi bilan asoslanadi. Do'stlar va jamoa bilan aloqalarning buzilishini sabab sifatida atigi 12 foiz talaba ko'rsatgan. Boshqa holatlarni esa 20% talaba sabab sifatida ko'rsatgan. Eng ko'p talabaning musobaqalardagi mag'lubiyatni sabab sifatida ko'rsatish diqqatimizni tortdi. Suhbatlar davomida ushbu holatga oydinlik kiritildi. Talabalar bilan ishlash davomida musobaqalarda yuz beruvchi mag'lubiyatlar yuzasidan ishlar qilinmaganligi aniqlandi. Olti oylik ishlarimiz davomida har bir talaba bilan kelajakda yuz beruvchi mag'lubiyatlardan stressga tushmasdan yengil o'tish ishlari olib borildi.

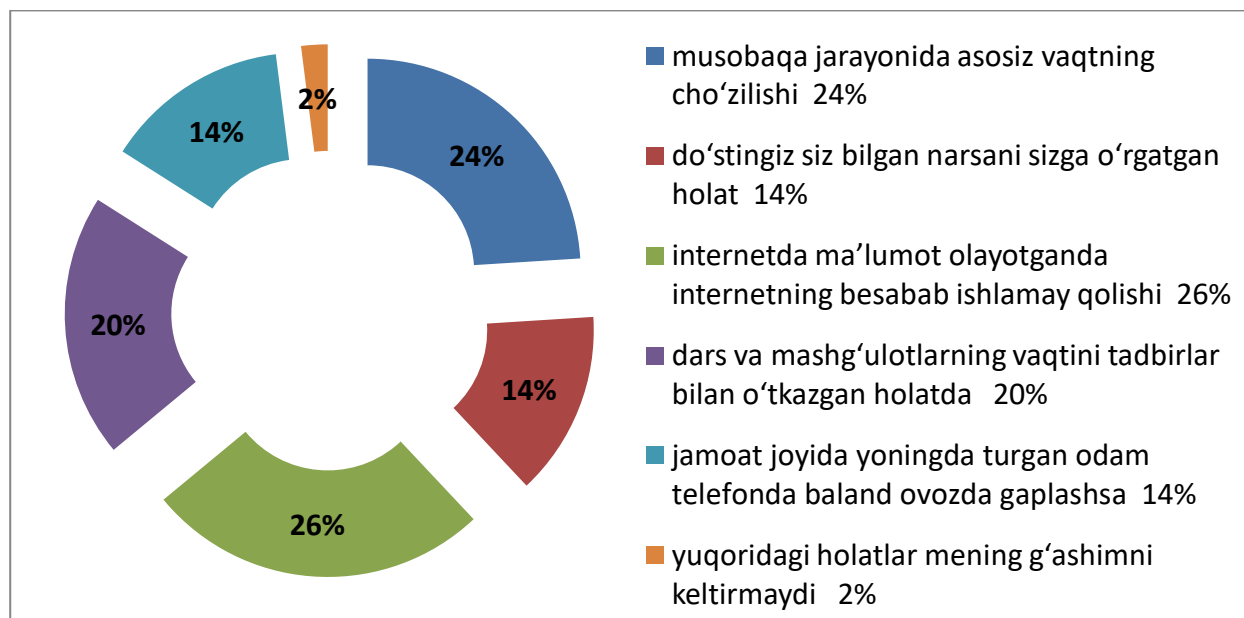
Keyingi savolimiz: Mashg'ulotlarda sizni ruhiy siqilishga(stress)ga olib keluvchi asosiy muammo nima? – deb berilgan savolga respondentlar javoblari quyidagi diagrammada keltirilgan:

Javoblardan ma'lumki, jarohatlar deb respondentlarning eng ko'p qismi, yani 30% javob berishgan. Yuqorida keltirilgan savolimizda ham jarohatlar respondentlar tomonidan tanlanishida ikkinchi o'rinda turgan edi. Bu holatni chuqur tadqiq etishimiz orqali shuni aniqladikki, bo'lajak sportchilar bilan jaraohlarni yengib o'tishda professional psixolog yordami tashkil etilmagan hamda yosh sportchilar bilan jarohatlar sportning bir qismi ekanligi, jarohatlangan taqdirda ruhiy zo'riqishlarsiz uni

yengib o‘tishning profilaktik tadbirlari amalga oshirilmagan. Tajriba-sinov ishlarimiz davomida jarohatlangan talabalar bilan ularning ruhiyatini ko‘tarish maqsadida qo‘shimcha ishlar olib bordik. Talabalarga jarohatlangan holatda tushkunlikka tushmaslik kerakligini tushuntirishga harakat qildik. Mashg‘ulotda yuklamalarning ko‘pligi deb belgilagan talabalar 20 % ni tashkil etdi. Bu holatda talabalarga berilgan yuklamalar me‘yordan oshmagan, lekin murabbiy va psixologlar tomonidan mashg‘ulotlar kerakli ekanligi va imkoni boricha ko‘proq mashq qilish orqali natijaga erishish mumkinligi hamda mashg‘ulotlarda me‘yoridan ko‘p yuklama berilmayotgani tushuntirilmagan aniqlandi. Qolgan javoblar mos ravishda quyidagicha mashg‘ulotlarda berilgan vazifani bajara olmaslik 16%, mashg‘ulot asboblarning talabga javob bermasligi 12%, va boshqa holatlar 20%.

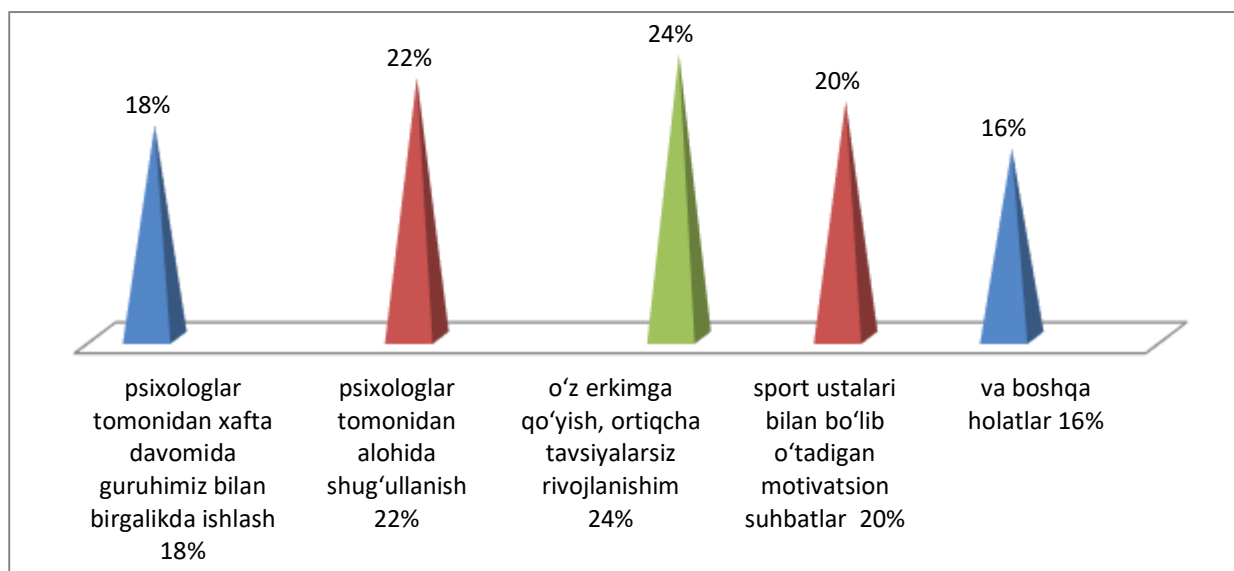
Sizning g‘ashingizni keltirib, asabiylashtiradigan holatni belgilang? – deb berilgan savolning javoblari quyidagi diagrammamizda keltirilgan:

Ushbu holatda diqqatimizni tortgan jihat respondentlarning atigi 2% keltirib o‘tilgan holatlar g‘ashiga tegmasligini ko‘rsatgan. Bu holat hozirgi yoshlarning qiziqqonligi, vaziyatga tez munosab bildirishi, asabiy tarangligini ifodalaydi. Buni bartaraf etish uchun barcha ma’sullar(ota-ona, mahalla, o‘quv dargohi, o‘qituvchi-murabbiylar, psixologlar) birgalikda shug‘ullanishi zarur. Globallashuv davrida internet tarmog‘ining cheksiz imkoniyatlari butun dunyo yoshlarida shunday harakterlarni namoyon etmoqda. Shu sababli barcha birday ma’suliyatni o‘z bo‘yniga

olish kerak. Respondentlarning 24%ni musobaqa jarayonida asosiz vaqt cho‘zilsa, ularning g‘ashini keltirib, asabiylashtirar ekan. Ushbu javobdan ko‘rinib turibdiki, yosh sportchilar uchun hamma narsa o‘z vaqtida va tezda amalga oshishi kerak. Ma‘lum sabablarga ko‘ra jarayon cho‘zilsa ularga yoqmas ekan. Bu esa o‘z navbatida sportchining musobaqadagi ishtirokiga ham ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Yuqorida aytib o‘tganimizdek, yosh sportchini musobaqa jarayoniga oldindan ruhan tayyorlash zarur. Hozir keltirilgan holatlarga ham oldindan tayyorlash shart. Internetda ma‘lumot olayotganda internetning besabab ishlamay qolishi 26% talabalarimizni asabiylashtirar ekan. Yuqorida aytib o‘tganimizdek, yoshlarda besabrlik shakllangan. Barcha narsaga tezda erishishni istashadi. Agar istagan tez bo‘lmasa unga sabr yetmaydi. Buday xarakter talabalarni maqsadga erishishida yetuk sport ustasi bo‘lib shakllanishiga ham to‘sqinlik qilishi mumkin. Qolgan javoblar quyidagicha: dars va mashg‘ulotlarning vaqtini tadbirlar bilan o‘tkazgan holatda 20%, do‘stingiz siz bilgan narsani sizga o‘rgatgan holat 14%, jamoat joyida yoningda turgan odam telefonda baland ovozda gaplashsa 14%.

Sizningcha, sizdagi hissiy-irodaviy sifatlarni qay yo‘sinda rivojlantirish mumkin? – deb berilgan savolning javoblari quyidagicha:

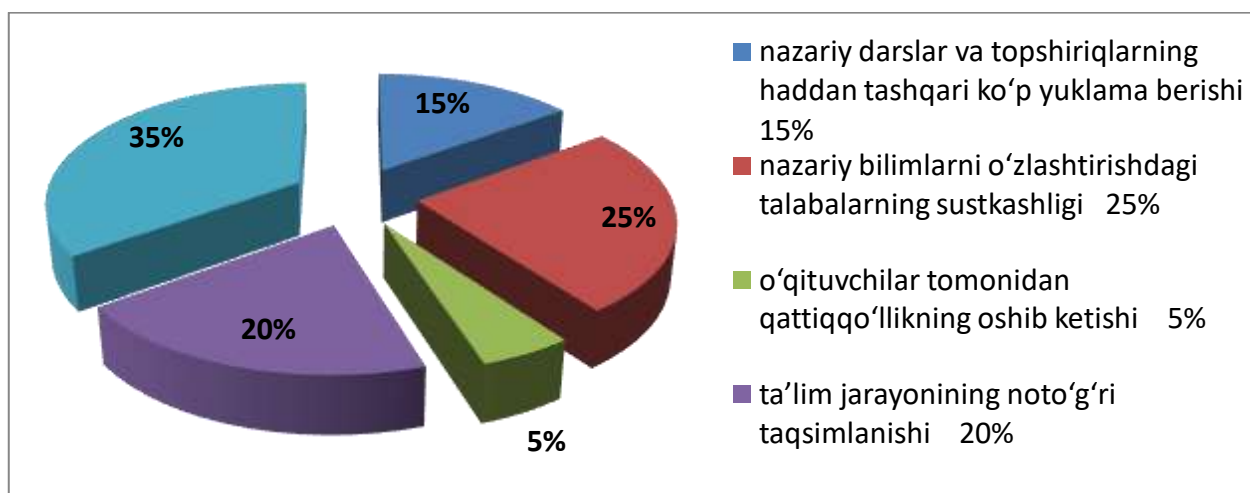

Respondentlarning javoblari mos ravishda quyidagicha bo‘ldi. psixologlar tomonidan hafta davomida guruhimiz bilan birgalikda ishlash 18%, psixologlar tomonidan alohida shug‘ullanish 22%, o‘z erkimga qo‘yish, ortiqcha tavsiyalarsiz rivojlanishim 24%, sport ustalari bilan bo‘lib o‘tadigan motivatsion suhbatlar 20%, va boshqa holatlar

16%. Bunda yosh sportchilarning o'zlari mustaqil rivojlanishini, tavsiya va maslahatlardan uzoqroq bo'lishini hohlashlarini ko'rishimiz mumkin. Bu holat tabiiy hol hisoblanadi. Sport ustalari bilan o'tadigan motivatsion suhbatlar yosh sportchilarga kuchli ta'sir qilishini inobatga olgan holda sport ustalari bilan davra suhbatlari tashkillashtirdik.

Anketa so'rovlarimizni ustov va murabbiylardan hamda psixologlardan ham o'tkazdik. Ushbu so'rovnomaning diqqatga sazovor joylarini ko'rib chiqsak.

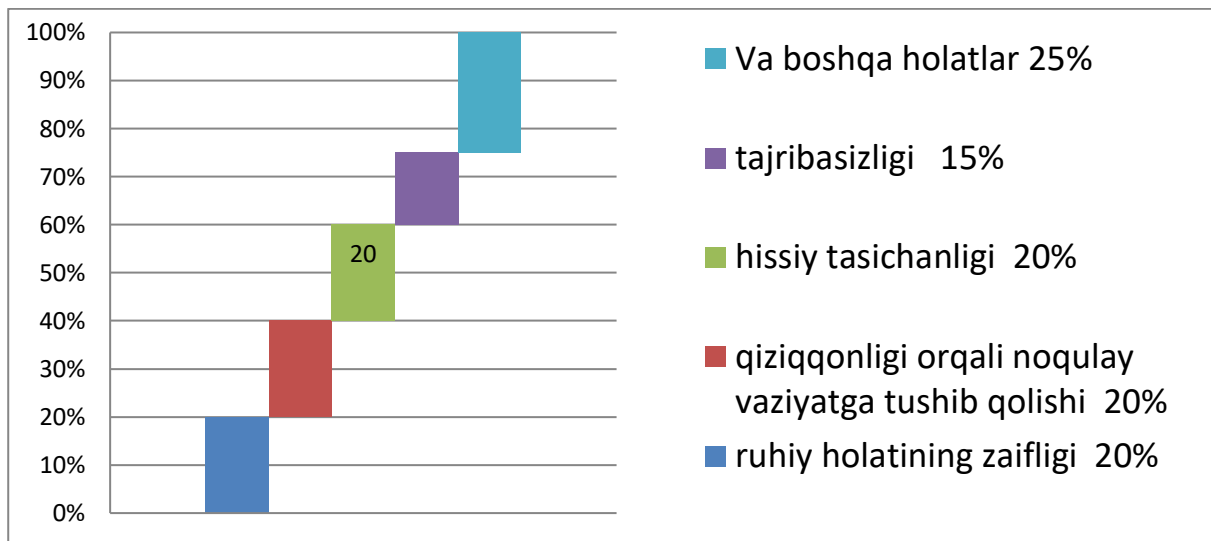
Ruhiy holatga ta'sir qiluvchi omillar sifatida ta'lim jarayonida yuz beruvchi holatlarni aniqlamasak bo'lmas edi. Shu sababli savol bilan ustoz va muabbiylarga yuzlandik. Ta'lim jarayonida talabalarning ruhiy holatiga ta'sir qiluvchi qanday muammolar bor deb o'ylaysiz?

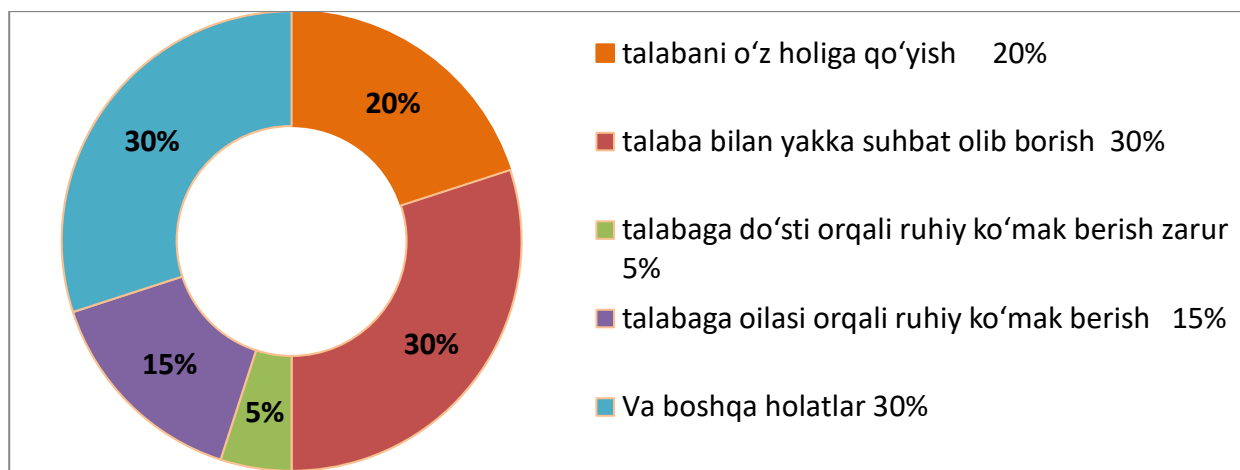
Bu yerda bizning diqqatimizni tortgan holat talabalarning nazariy bilimlarni o'zlashtirishdagi sustkashligi (25%). O'rganishlarimiz natijasida ushbu holat rostdan ham uchrab turishiga amin bo'ldik. Barchamizga ayonki, nazariy bilimlarsiz yetuk sportchi bo'lish mushkul. Shundan kelib chiqib sustkashligi bor talabalar va ularning ustoz murabbiylari bilan qo'shimcha ishlar olib borildi. Ta'lim jarayonining noto'g'ri taqsimlanishi javob beruvchilar 20% tomonidan belgilandi. Ushbu holatga aniqlik kiritganimizda ta'lim jarayoni va amaliy mashg'ulotlar bazi holatlarda birgalikda ko'paygan, bazi holatlarda birgalikda kamaygan bundan tashqari darsning taqsimlanishi va unda kerakli metodikaga asoslanib olib borilishida kamchiliklar borligi yuzaga chiqdi. Ushbu holatlar vaqtida to'g'rlandi. Qolgan javoblarni ma'lumot sifatida keltirib o'tamiz. nazariy darslar va topshiriqlarning haddan tashqari ko'p

yuklama berishi 15%, o‘qituvchilar tomonidan qattiqqo‘llikning oshib ketishi 5%, va boshqa holatlar 35%.

Sizningcha, talabalarda nima uchun stress holatlari yuz beradi? – deb berilgan savolning javobi quyidagi diagrammada ko‘rsatilgan.

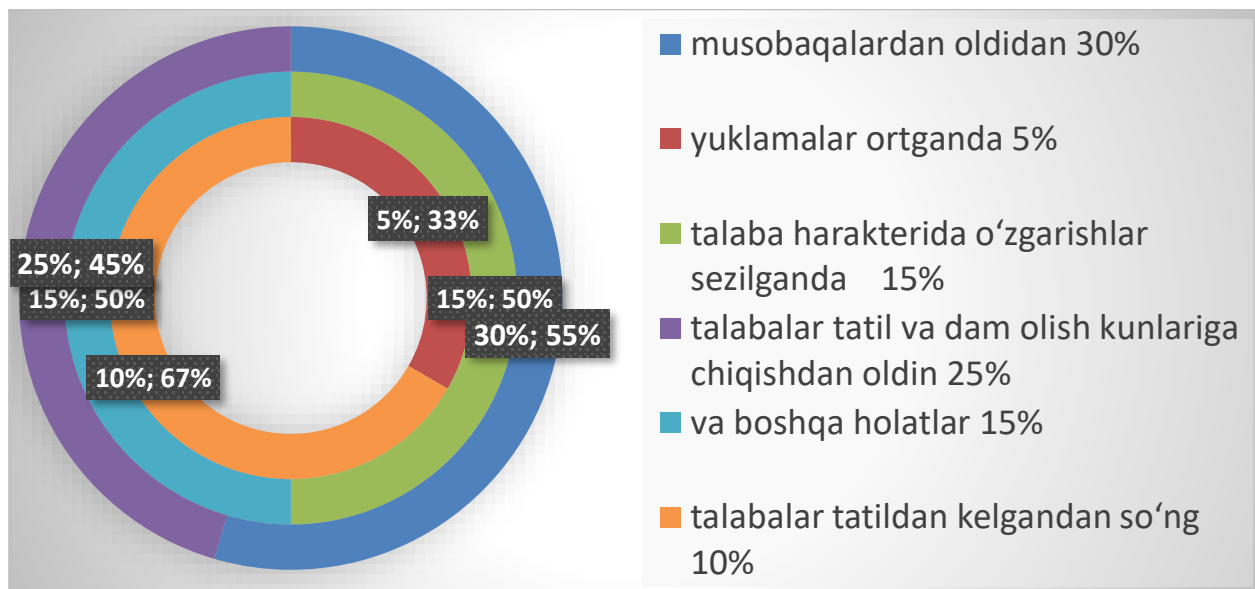
Talabalar stressga tushganda yengil o‘tkazish uchun nimalarga e‘tibor qaratish kerak? – deb berilgan savolga quyidagi jab berishgan:

Respondentlarning 30 foizi talabalar bilan yakka holda suhbat olib borish kerak degan fikrni to‘g‘ri deb qabul qilishgan. Biz ham ushbu javobni eng maqbul javoblardan bir sifatida e‘tirof etamiz. Har qanday vaziyatda ham stressga tushgan talaba bilan yakka holda dildan suhbatlashib, uning muammolarini bo‘lishish kerak deb o‘ylaymiz. Talabani o‘z holiga qo‘yish degan variant 20% respondent tomonidan belgilangan. O‘z fikrimizdan kelib chiqib ushbu holatga salbiy munosabatda bo‘lamiz, sababi stress holatidagi talabani yolg‘iz qoldirish nojo‘ya oqibatlarga olib kelishi

mumkin. Qolgan javoblar quyidagicha: talabaga do'sti orqali ruhiy ko'mak berish zarur 5%, talabaga oilasi orqali ruhiy ko'mak berish 15%, va boshqa holatlar 30%.

Sizning fikringizcha qaysi holatlarda talabalarga motivatsiya, ruhiy ko'mak, ma'naviy bilim va shu kabilarni berish uchun psixolog suhbatlari zarur? – deb berilgan savolga respondentlar quyidagicha javob berishdi:

Musobaqalarda oldin talabaga ruhiy, ma'naviy, motivatsion ko'mak berish zarur degan javob eng ko'p respondent, ya'ni 30% respondent tomonidan belgilandi. Shu sababli tajriba-sinov jarayonida talabalar bilan musobaqalar oldidan qo'shimcha suhbatlar tashki etildi. Quyidagi jihat ham diqqatimizni tortdi. Respondentlarning 25 foizi talabalar tatil va dam olish kunlariga chiqishdan oldin deb belgilashgan. Sababini o'rganish jarayonida shunga amin bo'ldikki, talabalar tatil va dam olish kundan qaytganlaridan so'ng ular o'zgarish yuz bergan, bazida maqsadlarini ham o'zgartirgan holatlari ham uchradi. Yana ma'lum muddat o'tgandan so'ng oldingi maqsadlariga qaytar orada ancha vaqt besamar ketgan holatlarga ham amin bo'ldik. Buni oldini olish uchun ular ketishidan oldin ishlar amalga oshirilishi zarurligi aniqlandi. Qaytib kelgandan so'ng olib borilgan ishlar ham natija keltirishiga amin bo'ldik. Qolgan javoblar quyidagicha: yuklamalar ortganda 5%, talaba harakterida o'zgarishlar sezilganda 15%, talabalar tatildan kelgandan so'ng 10%, va boshqa holatlarda 15%.

DISCUSSION

Har bir sportchi yoshi, jinsi, ijtimoiy roolidan qattiy nazar stress holatiga tushadi. Stress tiriklik belgisidir. Undan qay usulda qutulish sportchining o'ziga bog'liq, to'g'ri ovqatlanish ratsioniga amal qilish, vaqtida dam olish, sarosimaga tushmaslik, hayotga real qarash sportchini stress holatiga tushmasligiga yordam beradi. Stressga duch kelishdan qo'rqish mumkin, biroq shifokor yoki psixologga murojaat etishdan qo'rqmaslik lozim. Mutaxassis sportchiga kerakli tavsiya va maslahatlarni beradi, sizga havotirlik, tushkunlik, asabiylik holatlarini yengishga zamin yaratib beradi.

CONCLUSION

Yosh sportchilarda yuzaga keluvchi stress holatlarini oldini olish va ushbu holatdan yengil o'tishi uchun quyidagilarni umumlashtirgan holda tavsiya etamiz:

- Yosh sportchilarni kelajakda yuz beruvchi mag'lubiyatlardan stressga tushmasdan yengil o'tishlar uchun oldin psixologik tayyorlab boorish zarur.
- Bo'lajak sportchilar bilan jarohatlangan taqdirda ruhiy zo'riqishlarsiz uni yengib o'tishning profilaktik tadbirlari amalga oshirilishi kerak.
- Sport ustalari bilan o'tadigan motivatsion suhbatlar yosh sportchilarga kuchli ta'sir qilishini inobatga olgan holda sport ustalari bilan davra suhbatlari tashkillashtirib borish lozim.
- Talabalar tatil va dam olish kuniga ketishdan oldin psixolog tomonidan ular oldiga qo'ygan maqsadlari yani eslatilishi zarur.

LITERATURE

1. E.G`oziyev Umumiy psixologiya. –T., 2003.
2. F.Haydarov, N.Jo`rayev Stress yoki ruhiy muvozanatni saqlash osonmi? –T., 1997.
3. Г. Селье. Д. Нутт. Стресс без дистресса. –М., 1998.
4. Е.М.Рутман-Надо ли убегат от стресса.М “Физкультура и спорт”

**XITOIY XALQ RESPUBLIKASINING YAQIN SHARQ
MAMALAKATLARI BILAN IKKI TOMONLAMA ALOQALARNING
STRATEGIK AHAMIYATI**

G'ofurov Ilyosbek Latibjon o'g'li - JIDU magistri

Annontatsiya: Ushbu maqola Xitoy xalq Respublikasining yaqin sharq mamlakatlari bilan ikki tomonlama aloqalarning strategik ahamiyati haqida alohida ta'kidlab o'tilgan.

Kalit so'zlar: Xalq, jamiyat, davlat, O'zbekiston, hayot, adolat, erkinlik, xitoy, savdo-sotiq, hamkorlik, ustivorlik, manfaatdorlik, iqtisodiyot.

O'zbekiston xalqi rivojlangan davlatlarga xos hayot darajasiga erishish, adolatli, erkin va farovon jamiyat qurishdek ulug' maqsadlar bilan yashamoqda. Shundan kelib chiqib, Shavkat Mirziyoyev o'tgan yilgi Prezident saylovida "Inson qadri uchun", "Davlat — inson uchun" degan g'oyalarni ilgari surgan edi. Ularni hayotga tatbiq etish maqsadida, aholining fikr va takliflari asosida 2022-2026 yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasi ishlab chiqildi. Unda yettita ustuvor yo'nalishlar qatorida "ochiq, pragmatik va faol tashqi siyosat yuritish" ham bor.

Mamlakatimiz iqtisodiyotini yangi bosqichga olib chiqadigan ushbu keng miqyosli rejalar, yangi ishlar va tashabbuslarni amalga oshirish asosiy savdo hamkorlarimiz bilan munosabatlarni yo'lga qo'yish va rivojlantirish bilan bog'liq bo'lib, ulardan birinchisi – Xitoydir. Bugungi kunda davlatlararo munosabatlar ikki davlat rahbarlari Shavkat Mirziyoyev va Si Szin Pin o'rtasida o'rnatilgan ishonchli shaxsiy munosabatlarga asoslanadi.

O'zbekiston va Xitoy o'rtasidagi o'zaro manfaatli hamkorlikka terrorizm, ekstremizm, separatizm, giyohvand moddalarning noqonuniy aylanishi, noqonuniy qurol savdosi va xavfsizlik sohasidagi boshqa tahdidlarga qarshi kurashish masalalari bo'yicha qarashlarning mos kelishi yoki yaqinligi yordam bermoqda.

Mamlakatlarimiz o'rtasidagi Savdo-iqtisodiy kelishuvga ko'ra, eng ko'p qulaylik rejimi o'rnatilgan. Buning samarasida bugun Xitoy O'zbekistonning savdo hamkorlari orasida yetakchi o'rinni egallaydi. Bundan tashqari, yaqin yillarda tashqi savdo aylanmasini 10 milliard dollargacha yetkazish vazifasi qo'yilgan.

Bugungi kunda tomonlar o'rtasida yuqori darajadagi siyosiy ishonch saqlanib turibdi, savdo-iqtisodiy, investitsiyaviy, ilmiy-texnikaviy, transport va qishloq xo'jaligi sohasidagi hamkorlik izchil rivojlanib, xalqlarimiz o'rtasidagi madaniy-gumanitar almashinuvlar faollashmoqda.

Umuman olganda, O'zbekiston XXR bilan strategik sheriklikni yanada mustahkamlash, o'zaro manfaatdorlik va manfaatlarni hisobga olish, teng huquqlilik tamoyillariga asoslangan ko'p qirrali savdo-iqtisodiy, investitsiyaviy va moliyaviy hamkorlikni kengaytirishga ustuvor ahamiyat qaratadi.

Joriy yilda diplomatik munosabatlar o'rnatilganiga o'ttiz yil to'ldi, bu mamlakatlarimiz o'rtasidagi ming yillik do'stona aloqalar tarixida yana bir muhim bosqichdir. Bu qisqa davr ichida zamonaviy davlatlararo munosabatlar har tomonlama strategik sheriklik darajasigacha ko'tarildi, davlatlar deyarli barcha sohalarda o'zaro manfaatli hamkorlikni yo'lga qo'yishdi.

Bularning barchasi Xitoy Xalq Respublikasi Raisi Si Szin Pin tashabbusi bilan diplomatik munosabatlar o'rnatilganining 30 yilligiga bag'ishlab tashkil etilgan Markaziy Osiyo va Xitoy davlat rahbarlarining videoanjuman shaklidagi uchrashuvida o'z aksini topdi.

Uchrashuvda ishtirok etgan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev o'z nutqida xalqaro jamoatchilik e'tiborini tortgan qator tashabbuslarni ilgari surdi.

To'siqlarsiz savdoni ta'minlash, umumiy savdo kooperatsiyasi va mahalliy lashtirish makonini shakllantirishga qaratilgan "Xitoy – Markaziy Osiyo" iqtisodiy muloqoti yangi strategiyasini ishlab chiqish taklifini alohida ta'kidlash joiz. Bizningcha, mintaqamiz korxonalar uchun bu o'rnatilgan quvvatlardan oqilona foydalanish, bandlikning o'sishiga yordam beradigan mavjud resurslardan mukammal foydalanish samarasida, Xitoy ko'magida yuqori ishlab chiqarish

samaradorligiga erishish imkonini beruvchi samarali va zamonaviy usuldir. Bu esa, o'z navbatida, Markaziy Osiyo mamlakatlaridagi ijtimoiy ahvolning yaxshilanishiga yordam beradi. Yirik korxonalar hamda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub'ektlari o'rtasida davlatlararo sanoat kooperatsiyasini kengaytirish, mintaqaviy ishlab chiqarishda mahalliyashtirish jarayonlarini chuqurlashtirish, mahalliy xomashyo resurslari negizida import o'rnini bosuvchi va Markaziy Osiyo ichki bozorini zarur iste'mol mahsulotlari, dori vositalari, ishlab chiqarish-texnika maqsadlar uchun mo'ljallangan mahsulotlar, butlovchi qismlar va materiallar bilan to'ldirishni ta'minlovchi ishlab chiqarishlarni tashkil qilish sanoat o'sishini ta'minlashning muhim va ajralmas omil bo'lib xizmat qiladi.

Amalga oshirishning ahamiyati shuningdek, jahon iqtisodiyotida ko'plab muammolarni keltirib chiqargan koronavirus pandemiyasi bilan ham bog'liqdir. Dunyo miqyosidagi ko'plab sonli sanoat korxonalari uchun chegaralarning yopilishi va logistika zanjirlarining buzilishi muhim elementlar va butlovchi buyumlarni yetkazib berishda uzilishlarga olib keldi. Natijada, ko'p mamlakatlar importa jiddiy e'tibor berishdan voz kechib, ichki mintaqaviy bozor uchun juda muhim bo'lgan mahsulot ishlab chiqarishni kengaytirmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yana bir muhim tashabbusi "Xitoy – Markaziy Osiyo" yo'nalishi bo'ylab yuk oqimining uzluksizligini ta'minlash va transmintaqaviy logistika tarmoqlarini rivojlantirish uchun tizimli yechimlar ishlab chiqarishning favqulodda muhimligi bo'ldi. Xususan, "Xitoy – Qirg'iziston – O'zbekiston" temir yo'lini qurish loyihasini amaliy ro'yobga chiqarishga joriy yildayoq kirishish taklif etildi. Ushbu yo'lak Yevropaga yuk tashishning eng qisqa yo'nalishiga aylanishi mumkin, demak, u mintaqamizdan Transkavkaz yo'lagi orqali Sharqiy Yevropaga yuk tashish imkonini beradi.

Shu bois, barcha tomonlar bu loyihaga katta qiziqish bildirishmoqda. Masalan, O'zbekiston temir yo'l sohasi vakillari ushbu tashabbusni loyihalash, qurilish-montaj ishlarini rejalashtirishda faol ishtirok etishdi. Chunki bu hudud Angren-Pop yo'nalishiga o'xshaydi, bu yerda ko'plab sonli muhandislik inshootlari, tunnellar va ko'priklar barpo etilishi kerak bo'ladi.

Ekspertlarning fikricha, “Xitoy – Qirg‘iziston –O‘zbekiston” temir yo‘li Ikkinchi kontinental transport ko‘prigining janubiy yo‘lagini ochibgina qolmay, uchta mamlakat ishlab chiqaruvchilari uchun yangi bozorlarni tashkil etish imkonini ham beradi.

Loyihaning dastlabki parametrlariga ko‘ra, Sharqiy Osiyodan Janubiy Sharq va Janubiy Yevropa mamlakatlarigacha bo‘lgan masofa 900 kilometr ga, yuklarni yetkazib berish muddati esa, 7-8 sutkaga qisqaradi. Bundan tashqari, qurilish Markaziy Osiyo mamlakatlarining transport infratuzilmasini rivojlantiradi, ularning Fors ko‘rfazi va Tinch okeani portlariga qulay chiqishini ta‘minlaydi, mintaqa mamlakatlarining tabiiy resurslarni o‘zlashtirishi va foydalanishini kuchaytiradi.

O‘zbekiston Prezidentining navbatdagi tashabbusi pandemiya davrida aholining oziq-ovqat mahsulotlariga nisbatan tez o‘tib borayotgan ehtiyojlarini qondirish bo‘yicha yaqin hamkorlik qilish va avvaldan qo‘shma chora-tadbirlarni amalga oshirish strategik zarurati bo‘ldi.

Markaziy Osiyo mamlakatlari, jumladan O‘zbekiston uchun ham agrar tarmoqni modernizatsiya qilish, sho‘rlangan va sho‘rxok yerlarda ekinlar yetishtirish, shahar va qishloq o‘rtasida ishlab chiqarish zanjirlarini yo‘lga qo‘yishda Xitoy tajribasi va ushbu mamlakat bilan hamkorlik qilish katta qiziqish uyg‘otadi.

Bugungi kunda qishloq xo‘jaligi Xitoyda 300 million nafardan ortiq fermerlarni ish bilan ta‘minlagan muhim sohadir. Bu mamlakat qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish bo‘yicha dunyoda birinchi, ularni import qilish bo‘yicha ikkinchi o‘rinda turadi. Aynan shu bois, XXR innovatsion va agrar texnologiyalarni agrar sohaga faol joriy etgan holda, ko‘p yo‘nalishlar bo‘yicha yetakchi bo‘ldi. Garchi Xitoyda qishloq xo‘jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish bo‘yicha dunyoda yetakchi bo‘lsada, uning umumiy maydonining atigi 10 foizigagina ishlov berish mumkin. Xitoy kompaniyalari qishloq xo‘jaligidagi jarayonlarni raqamlashtirish uchun turli dasturlar va ilovalar ishlab chiqishmoqda. Butun Xitoy bo‘ylab zamonaviy qishloq xo‘jaligi sanoat parklari tashkil qilinmoqda. Tomchilab sug‘orish, aqlli o‘lchash, hosildorlikni taqsimlash, zararkunandalarga qarshi kompleks kurashish va yer

tarkibini o'rganish kabi innovatsiyalar inson mehnatini kamaytirish imkonini bermoqda.

Shavkat Mirziyoyev uchrashuv chog'ida kambag'allikni qisqartirishni aholi farovonligini ta'minlashning eng muhim sharti deb atab, IT-parklar negizida qo'shma "Intellektual Ipak yo'li" platformasini yaratish, muqobil energetika sohasida investitsiyaviy va texnologik hamkorlikni jadallashtirish, shuningdek, yuqumli kassallklarga qarshi kurashish kabi yo'nalishlarga ham to'xtalib o'tdi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlaymizki, o'tgan 30 yilda O'zbekiston va Xitoy o'rtasidagi har tomonlama strategik munosabatlar jadal va barqaror tus oldi. Davlatimiz rahbari tomonidan ilgari surilgan tashabbuslar Ipak yo'lining Iqtisodiy makonini barpo etish tashabbusi doirasidagi muhim vazifani hal etish, ya'ni savdo va investitsiyaviy hamkorlikni kengaytirish, Markaziy Osiyo mamlakatlari va Xitoy iqtisodiyotlarining bir-birini to'ldirib turuvchi ustunliklarini hisobga olgan holda, ushbu imkoniyatlardan maksimal darajada foydalanish bo'yicha umumiy ishlarga o'zining munosib hissasini qo'shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Davlat va Huquq nazaryasi
2. Dunyo siyosiy jamiyati
3. <https://WWW.gazeta.uz>

TABLE OF CONTENTS / ОГЛАВЛЕНИЯ / MUNDARIJA

№	The subject of the article / Тема статьи / Maqola mavzusi	Page / Страница / Sahifa
1	ENVIRONMENTAL PROBLEMS: CAUSES AND CONSEQUENCES	3
2	INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRODUCTION IN THE PROCESS OF TRAINING	7
3	МАТЕМАТИКА ФАНИДА О'QUVCHILARNI KREATIV FIKRLASHGA O'RGATISH	12
4	FANLARNI O'QITISHDA O'QUVCHILARNING O'QUV FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	21
5	TA'LIM JARAYONIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING DIDAKTIK IMKONIYATLARI	28
6	FROM THE USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF DIDACTIC EDUCATION OPTIONS	34
7	РЕФОРМЫ «УМНОГО ДИЗАЙНА ДОМА» В КЛИМАТЕ НАВОЙСКОЙ ОБЛАСТИ	41
8	CAUSES OF IODINE DEFICIENCY IN PRODUCTIVE ANIMALS	47
9	MEASURES TO PREVENT HYPOCALCEMIA IN PRODUCTIVE COWS	51
10	ФИЗИКА ФАНИНИ ЎҚИТИШДА ЗАМОНАВИЙ ИНТЕГРАТИВ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ	56
11	ФАН ВА ТЕХНОЛОГИЯ ДОИРАСИДА GERONТОЛОГИЯ ФАЛСАФАСИ	60
12	GERONТОЛОГИЯ ФАЛСАФАСИ - ИНСОННИНГ ЎЗЛИГИНИ АНГЛАШИНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ СИФАТИДА	66
13	ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОЙ ФИЛОСОФИИ ТЕХНИКИ	74
14	ИСЛОМ ДИНИДАГИ ҚАДРИЯТЛАР ВОСИТАСИ АСОСИДА ШАХС МАЪНАВИЯТИНИ ЮКСАЛТИРИШДАГИ АХАМИЯТИ	81
15	МАЪНАВИЯТГА ҚАРАТИЛГАН ТАҲДИДЛАРГА ҚАРШИ КУРАШИШДА ШАХС МАСЪУЛИЯТИНИ ИСЛОМИЙ ҚАДРИЯТЛАР ВОСИТАСИДА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	91
16	SHAXSNI SHAKILLANTIRISHDA "OILA" VA "JAMIYATNING" АХАМИЯТИ	96
17	SOCIO-CULTURAL CHARACTERISTICS OF NAMES OF PROFESSIONS IN ENGLISH AND UZBEK	102

18	“МУҚБИЛ ТОШОТАР” ЭРТАГИДА АНТРАПОНИМЛАР СЕМАНТИКАСИ	106
19	ФОРМИРОВАНИЕ ДОСТУПНОЙ СРЕДЫ ДЛЯ ИНВАЛИДОВ В ОБЩЕСТВЕННЫХ ЗДАНИЯХ	110
20	THE REASONS WHY GUIDES NEED BASIC MEDICAL KNOWLEDGE IN THE TOURISM INDUSTRY	114
21	THE IMPORTANCE OF ECONOMIC INTEGRATION IN THE DEVELOPMENT OF THE STATE ON THE EXAMPLE OF CHINA	118
22	JADID ADABIYOTI NAMOYONDALARI, ULARNING IJODIDA AYOLLAR TIMSOLINING GAVDALANISHI	123
23	JISMONIY MADANIYAT DARSLARINI TASHKIL ETISHDA INNOVATSIYON PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN SAMARALI FOYDALANISH YO'LLARI	126
24	ИБТИДОИЙ ЖАМИЯТНИНГ МОДДИЙ ВА МАЪНАВИЙ МАДАНИЯТ	132
25	TARJIMADA UCHRAYDIGAN ASOSIY XATOLAR	136
26	NEMIS VA O`ZBEK TILLARIDA JUFT SO`ZLAR VA ULARNING O`ZBEK TILIDA IFODA ETILISHI	142
27	SPECIAL TECHNICAL TEXTILE FABRIS AND THEIR PRODUCTION TECHNOLOGY	147
28	SPORTCHI YOSHLARDA STRESSNI YUZAGA KELTIRUVCHI SABABLAR VA ULARNING YECHIMLARI	153
29	XITOIY XALQ RESPUBLIKASINING YAQIN SHARQ MAMALAKATLARI BILAN IKKI TOMONLAMA ALOQALARNING STRATEGIK AHAMIYATI	163